

ЛОГОС

Богословський Квартальник
Periodicum Theologiae Trimestre

Т. III. кн. 2. Квітень-Червень 1952 April-June. Vol. III. No. 2.

Д-р. А. Базилевич

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ПРЕСИ

(*Dr. A. Basylewycz—ASSOCIATIO PRELI
UCRAINORUM CATHOLICORUM*)

ДНЯ 13 червня ц.р. відбулися в Торонті основуючі загальні збори українських католицьких журналістів і видавців часописів. На збори прибули укр. катол. журналісти зі ЗДА. і з Канади.

Загальні збори відкрив короткими словами Впр. о. Ігумен А. Трух ЧСВВ., як голова Підготовчого Комітету. З черги вибрано Президію загальних зборів у складі: Впр. о. д-р І. Назарко ЧСВВ. як президент, і д-р Л. Мидловський, як секретаря. Перше слово віддав о. Предсідник о. д-р Б. Липському, який привітав загальні збори від імені Преосвященного Кир Ісидора, Ексарха Східнього Ексархату, та побажав успіхів у запланованій праці. Він вказав на два основні завдання преси: журналістичний т. є інформувати про все, що кругом діється, та публіцистичний т. є писати статті й виховувати. Також підкреслив велику відповідальність катол. журналістів, бо вони мають бути речниками правди й любови. Вони мають служити правді, що є неподільна, й обновлювати відносини між людьми, ба цілими націями в дусі християнської любови. Правда є підставою всього, отже справедливості, соціального ладу, миру—розуміється не за всяку ціну, бо це суперечить правді й справедливості—і т.д., а любов найсуттєвіша чеснота християнського життя, стоїть на сторожі Божих і людських прав. Вважати на те, щоб у католицькій пресі були проведені принципи християнського світогляду та події насвітлювані з цієї точки погляду, уважати, щоб у відношенні до людей, навіть ворогів, не дати випровадити себе з рівноваги й друкованим словом нпр. не заподіяти комусь якоїсь кривди і т.п.—Це великі вимоги, що їх ставиться до католицьких журналістів. О. д-р Липський закінчив характеристику праці католицьких журналістів, нафразуючи відомий висказ з морального богослов'я, що ним повинні керуватись католицькі журналісти: "in fundamentalibus et necessariis-unitas,

in aliis—libertas, in omnibus autem—veritas et caritas.” Після того прочитано ряд інших привітів. Головною точкою нарад було передискутування статуту Об'єднання української католицької преси. Цю працю на Загальних Зборах пророблено. Організаційний реферат виголосив один з ініціаторів, що й опрацював проєкт статуту д-р Л. Мидловський. Основні думки реферату такі: Завдання нашої католицької преси є м. ін. інформація чужого світа про українські справи взагалі, а про релігійно-церковні зокрема. Це завдання можемо якнайкраще виконати, як об'єднаємо наші сили й будемо діяти спільно. Дальшою спонукою до створення об'єднання української католицької преси є дбати про добро і то про добро духове й матеріяльне українських робітників пера. Для першого треба б організувати м. ін. духовні вправи, окремі для журналістів, які є відповідальні не лише за себе, але й за творення публічної опінії; для другого заступатись за правами членів Об'єднання та давати матеріяльну допомогу залишенцям в Європі і т.п.

З черги референт відчитав проєкт статуту, який по широкій дискусії прийнято й вибрано *головну управу* Об'єднання Української Католицької Преси в складі: Голова—д-р Гр. Лужницький, заступник голови—о. ред. В. Дрібненький ЧСВВ, секретар—д-р А. Базилевич, скарбник—мгр. О. Копачева, реф. організаційний—о. Нагаєвський і рівночасно відпоручник Об'єднання на ЗДА., реф. фахово-освітній—д-р П. Ісаїв, реф. зв'язків—о. д-р Назарко ЧСВВ., реф. фінансовий—о. ред. С. Іжик. *Провірну Комісію*, в складі: о. ред. П. Хомир, д-р А. Мидловський, ред. О. Мох. *Товариський Суд* у складі—о. ігум. А. Трух ЧСВВ., о. Андрушків, мгр. Я. Чума. *Осідком* Об'єднання Української Католицької Преси вибрано на найближчий час місто Торонто.

Суттєві точки Статуту: ОУКП ось які: Об'єднувати українських катол. журналістів і часописних видавництв, розкинутих по цілому світі на основах християнського світогляду й української національної ідеї, подбати про їх ділову співпрацю, завжди практично засвідчувати, що українська катол. преса є духовним мечем Христа, стояти на сторожі прав, обов'язків і відповідальности української преси взагалі та її робітників, докласти зусиль для виховання доросту пресових робітників, взаємодопомога, діяльна участь в Міжнародній Організації Католицької Преси й постійна та систематична чужомовна інформація про нашу Церкву й націю. Це напрямні праці, що її новоосноване Об'єднання Української Католицької Преси має переводити в діло.

У другій частині нарад були обговорені актуальні теми. На канві прочитаних коротких рефератів д-ра П. Ісаєва, д-ра Гр. Лужницького й д-ра Е. Перейми розвинулася широка дискусія.

Головні думки цих коротких рефератів і напрямні, які винесено з дискусії, були такі: Кожний український католицький часопис в цілості має пронизувати католицький дух, тому крім ідеологічних-програмових статей короткі вісті зі світа чи нашого життя, треба подавати не як саму ін-

формацію, але ще навітлити, хочби кількома словами чи стрічками, з християнської точки погляду. Таке редагування інформацій дає читачеві критичну оцінку події, особи і т.п. Навіть в оголошеннях треба звертати увагу, щоб вони не йшли в розріз зі загальною католицькою лінією часопису. Стверджено, що в українській католицькій пресі замало ідеологічних статей, з позитивним викладом християнського світогляду, як теж замало навітлення різних проблем і явищ з цієї точки погляду. Зокрема релігійно-церковна сторінка була в нас часто за слабо редагована, нецікаво й має за мало вісток з релігійно-церковного життя і т.п. Ми, українські журналісти, як сказано, здаємо собі справу з цього і знаємо причини, чому воно так є, бо замало редакційних сил працює в редакціях. Буває один-два редактори тягнуть всю працю, але мусимо в службі Христові й нації дати максимум зі себе. Тому для оживлення цієї сторінки треба сягнути до католицьких пресових агенцій і до католицьких журналів в чужих мовах. Немає в українській католицькій пресі, або за мало белетристики з виховно-етичним змістом. Саме в цій легкій до сприймання формі читачі можуть дістати й добру духову настанову й рівночасно знайти відпруження по праці. Тому для цього треба сягнути до кращих своїх літературних творів і до перекладів доброї чужої літератури.

Щоб у цілому поправити дотеперішні недоліки, треба укладати редакційний план наперед. Треба намічувати, який позитивний матеріал годиться в даному конкретному періоді часу проробити, й відповідно до цього писати й замовляти статті. Не треба як то часто буває лише "відборонюватися". Хто хоче йти вперед, мусить здобувати позиції, в нашому випадку позитивним ідеологічним викладом. Самі ж українські католицькі журналісти мусять дбати про власне освячення, а це в свою чергу буде проявлятися в їхній редакційній праці.

В справі відношення укр. катол. преси до явищ нашого суспільно-політичного життя, всі погодилися, що українська катол. преса має стояти на понадпартійному становищі й розцінювати їх в дусі християнського світогляду, позитивно викладати науку Церкви в справах політики й практично підкреслювати позитиви нашого суспільно-політичного життя, а осуджувати його негативи. Була думка в дискусії, щоб не заскоро подавати свою оцінку різних виявів політичного життя, а наперед добре все перевірити, навіть якщо б нпр. вістка через це мала бути спізнена. Треба пильно студіювати, що діється в інших таборах своїх і чужих, які ідеї там панівні.

В цій площині треба розглядати також міжконфесійні відносини. Знову, як вже передше загально було подано, покладено натиск на позитивний виклад справи. Керуватися двома на початку згаданими принципами, правдою і любов'ю, звернути увагу на таку поставу, що могла б прихильно настроїти посторонніх до катол. Церкви. Між різними людьми, інших середовищ є й шукачі правди як сказано, й їм треба допомогти до пізнання цієї правди, яка є лише у вселенській Церкві. Треба більше статей про вселенський характер Церкви.

Напади, якщо вони зроблені в такій формі, що на них треба, чи побажаним є дати відповідь, слід опрокинути річево.

Що до діючих течій в чужих таборах, то підмічено в дискусії, що нпр. посеред протестантів є сильний рух у напрямі до Літургії, якої вони не мають. Взагалі у відношенні до некатоликів треба нам в аргументації використати ті скарби, що їх маємо в наших літургічних книгах, літургічну тематику треба б розвивати зокрема в ряді статей з *викладом проблеми об'єднання Церков.* З цього була б подвійна користь, бо наші вірні ближче познайомились би, яку глибину думок криють в собі літургічні тексти, що їх часто слухаємо без глибшої застанови, а для некатоликів нпр. для православних така аргументація оспорюваних ними правд катол. віри і за єдністю з вселенською Церквою була б ближче, як інші аргументи, бо ж вони мають ті самі літургічні тексти, що й ми.

В справі статей з унійною тематикою видвигнуто різні думки. В цьому напрямі треба більше ідеологічних статей, що *принципово ставили б справу а не зводили її, як то часто буває, лише до історії.* В зв'язку з темою про вселенскість Церкви треба б звернути увагу, що хоч суть вселенскости є одна й та сама в цілій Церкві, то в нас українців католиків ця суцща прикмета католицької Церкви ніяк не противиться українській національній ідеї. Та вселенскість на українському ґрунті повинна бути не лише зовнішно зодягнена в своєрідну національну українську й обрядову східню форму, але вона повинна творити з ними органічну синтезу. В цьому саме й її сила, що це не штучна зліпка східнього обряду і західнього католицизму, але органічна сполука обох чинників. Читаємо часто про католицизм німецький, італійський, французький і ін.—і це не є як знаємо, якась тільки абстрактна ідея, але конкретна дійсність. Тому й ми мусимо писати про наш своєрідний український католицизм, який має в нас за собою вже традицію цілих сторіч. В популяризації духових підстав укр. католицизму, крім праці Церкви в особах її Пастирів, велику працю й роль може й має відіграти укр. катол. преса.

З іншого боку треба знову ідеологічних статей про так зв. “національну” й від'ємному відношенні до ідеології Церкви, взагалі від нікого незалежну” Церкву. Сумний приклад такої Церкви дає нам історія цезаропапізму в Візантії й царослав'я в Росії. Церква, що є лише знаряддям у руках кожночасних керманічів держави, не є Церквою, бо минається зі своєю високою ціллю провадити людей до Бога, а служить кожночасним потребам сильних цього світа для здійснення їх, часто нікчемних, приземних цілей.

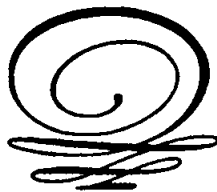
Крім принципового ставлення тези, за св. Письмом, “щоб всі були одно” (Ів. XIII, 20) слід розвивати унійну тематику *всебічно*, й то основно, а не поверховно. Про літургічний бік проблеми ми вже згадали. Що до тем з історії Церкви була думка, щоб не обмежувати її, як це часто зустрічаємо, лише до двох подій, то є: Хрещення Володимира Великого й Берестейської Унії. Прецінь і в інших сторіччях, не лише в X, XVI—XVII діяли

великі мужі, й інші сторіччя мають чимало цікавого, ширше мало відомого матеріялу. Цим лише підкреслимо те, що хочемо аргументувати. Довші історичні начерки слід друкувати в окремих історичних випусках, щоб у пресі, не перетяжувати читачів за важким матеріялом.

Укр.-католич. пресі треба, крім історичного аспекту унійної проблеми, ще розглядати її з боку соціологічного й психологічного, Українській спільноті дуже бракує духової єдності. Вона по неволі цілими поколіннями зростала часто в ворожих українській стихії духових атмосферах. Тому в першу чергу треба змагати до створення психологічних передумов об'єднання тобто, наблизити до себе різні українські віровзнання. Врешті виходити, як це було думкою бл. п. митрополита Андрея Шептицького, зі сьогоденного часу і його потреб.

Ці три зреферовані групи проблем, що до них знайдено спільну плятформу, були темою дискусії. Для практичної розв'язки поліпшення укр. католич. преси, пропоновано обмін статей поміж редакціями поодиноких католицьких часописів, спільні конференції членів редакцій, а навіть близьких співробітників, для обміну думок і для кращого зорганізування католицького активу, що до нього все належали й будуть належати працівники пера.

Редакція Логосу солідаризується з напрямними ОУКП та від себе щиро бажає ініціаторам того благородного почину Божої помочі й успіхів. Також звертаємося до всіх українських католицьких робітників пера і часописних видавців з горячим завзивом підсилити їхні зусилля своїми статтями, порадами й солідарною поставою у відповідальній праці української католицької преси.

ДОГМАТИКА ВСЕЛЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

ТОМ ТРЕТІЙ

Archiepp. Josephus Slipuj

THEOLOGIA DOGMATICA

ECCLESIAE CATHOLICAE

VOL. III.

(Продовження)

ДРУГА ЧАСТИНА

PARS SECUNDA

ПРО ПОДИНОКІ ТАЙНИ, ЗОКРЕМА

II. ДІЯННЯ І КОНЕЧНІСТЬ ТАЙНИ ХРЕЩЕННЯ

14. Тайна Хрещення: 1) робить людину членом містичного тіла Христа, знаменуючи її душу характером, 2) відроджує духово до надприродного життя через освячуючу благодать і через відпущення цілої вини і цілої кари. Теза є предметом віри.

1. Пояснення. Найпершим діянням Хрещення є посвячення людини на члена містичного тіла Христа. "Хрещається", значить тільки, що погружається і обмивається Божий раб в ім'я Пр. Тройці. Значить, він як член посвячується і приділюється до великого, містичного Христового тіла, яким є Церква. Посвячення довершується уділенням характеру, що становить водночас *res et sacramentum* тайни. Це діяння є духовим відродженням, згл. надприродним народженням через прийняття освячуючої благодати, діючих ласк, чеснот і дарів Св. Духа та відпущенням всієї вини і кари. Одним словом, людина родиться до нового життя і повстає новий, надприродний чоловік. Як через природне народження людина стає членом Адамової сім'ї, так через Хрещення членом містичного тіла Христа з всіма благодатними наслідками.

Природне родження виключає співдіяння з боку родженого. Воно творить підмет тієї самої, що батьки, природи з життєвими зародками та з усіма правами і обов'язками роду без жадної особистої вини і кари. Подібно діється і в надприроднім житті, а саме, має повстати підмет тої самої природи з життєвим зародком, спосібним до розвинення повного життя. Хоч це діється без співдіяння народженого, то одначе він стає підметом прав і обов'язків Христового Царства. Це звершується тільки в Хрещенні, бо тільки в Хрещенні повстає нова людина з життєвим зародком освячую-

чої і діючих благодатей, чеснот і дарів Св. Духа, що є спроможні розвинути повне і звершене надприродне життя. Новонароджений набуває права і обов'язки містичного тіла, ц. є Церкви, і одержує характер. Він не має також жадних особистих вин і кар. Своєрідною ціхою Хрещення є те, що новонароджений приходить на світ без свого співдіяння *ex opere operato*.

II. *Противниками* є новатори XVI. ст. Згідно з їхніми висновками Хрещення внутрішньо не освячує людини. Воно тільки зовнішньо вмінє заслуги Христа. Як довго людина зберігає віру, не вчисляються їй в вину поповнювані гріхи. Охрещений не є обов'язаний до зберігання Божих і церковних заповідей, тільки до збудження актів віри, хоч в практиці має заховувати Божі закони. Рівно ж протестанти заперечують характер т. Хрещення.

Нез'єдинені зі школи Теофана Прокоповича (Сильвестер Лебединський і др.) заперечували незнищимість характеру.

III. *Рішення Церкви.* В старих символах і в символах нікейсько-царгородського Собору говориться: Вірю в одно Хрещення на відпущення гріхів—*en baptisma metanoias apheresin hamartiôn*. (Denz. 9, 86). Другий Собор в Мілеве (416 р.) в определенні науки проти пелягійян рішив, що Хрещення відпускає первородний гріх і особисті гріхи та є купіллю відродження. “*Item placuit, ut quicumque parvulos... baptizandos negat aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expiatur, unde sit consequens, ut in eis forma baptismatis in “remissionem peccatorum” non vera sed falsa intelligatur, A.S. (Denz. B.U. 102).*”

Папа Інокент I (401-417) видав до Картагінського Собору рішення (418), що людина лежала б під тягаром гріхів, “*nisi eum post Christi pro sua gratia relevasset adventus, qui per novæ regenerationis purificationem omne præteritum vitium sui baptismatis lavacro purgavit.*”

Це потвердив і папа Целестин I. (422-432, гл. Denz. 130). Ту саму науку про діяння тайни Хрещення определив Тридентський Собор ось так: “*Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in baptisate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari, A.S. (Denz. B. U. 792).* Дефініцію про уділювання характеру (Denz. 852) гл. в 6. тезі. Отже определеними догмами віри є, що Хрещення:

- 1) відроджує людину,
- 2) відпускає первородний гріх і особисті гріхи і все, що є рацією гріху, зн. кари вічні і дочасні.

IV. *Доказ.* 1. *Св. Письмо.* а) Науку про містичне тіло Христа широко і глибоко виложив св. Павло. Він ясно висловився про відношення Хрещення

до Христової Церкви, як містичної злуки вірних. Бо як тіло є одне, а членів має багато, всі ж члени тіла, хоч їх багато, в одному тілом, так і Христос. *Бо ми всі в однім Дусі охрещені в одно тіло... Ви ж є тілом Христовим і членами кожний зокреми.* (1 Кор. 12, 12. 13. 27). Отже хто прийняв Хрещення, тим самим став членом тіла Христа, це є Церкви. Це стоїть у зв'язку з порученням Христа, навчати всі народи, себто, любити їх учнями і хрестити (Мт. 28, 19). Св. Павло говорить і про *печать*, якою є назнаменовані вірні (2 Кор. 1, 21. сл., Єф. 1, 13 і 4, 30).

б) Через Хрещення людина народжується новим життям і то надприродним, духовим, в протиставленні до природного і тілесного: *Хто не родиться з води і Духа, не може увійти в царство Боже. Що зродилося з тіла, є тілом, а що зродилося з духа, є духом.*" (Ів. 3, 56). Цю саму науку передає св. Павло так: *"(Христос) спас нас купівлю відродження і відновленням Св. Духа"* (Тит. 3, 5). Народжених надприродним життям називає апостол *"новим сотворінням"*, *"новим чоловіком, що сотворений по Богу в справедливості і святості правди"* (Гал. 6, 15. Єф. 2, 10. 4, 24). Вони *"обновлене життя"* (Рим. 6, 4). Св. Іван говорить в зв'язку з Єванг. 3, 5. в першому своїм листі про *"народжених з Бога"*, якими є очевидно охрещені.

в) Хрещення уділює Божу благодать, бо воно отворає двері до Божого царства (Ів. 3, 5), до якого входять тільки ті, що є в стані Божої благодати. *"Вас спасає... Хрещення"* (Петр. 3, 21) очевидно через Божу благодать. *"Хто увірить і охреститься, спасений буде"* (Мк. 16, 16). Св. Павло каже: *"всі, що в Христа хрестилися, в Христа одяглися"* (Гал. 3, 27). Це рівнож може статися через надприродну благодать і дари. При їхній помочі може розвиватися життя з установи Христа. З уділенням освячуючої благодати одержує душа чесноти і дари Св. Духа.

г) Далше, Хрещення відпускає всі гріхи: *"Хай охреститься кожний з вас... на відпущення ваших гріхів"* (Дії. 2, 38). *"Охрестися і обмиє свої гріхи"* (Дії. 22, 16) говорив Ананія до Савла. Св. Павло обосновує силу Хрещення смертю Христа: *"Бо ми погреблися з Ним (Христом) через Хрещення у смерть, щоб, як устав Христос із мертвих славою Вітця, так і ми ходили в обновленні життя... Бо хто вмер, є звільнений від гріха. Коли ж ми вмерли з Христом, віримо, що й житимемо з ним."* (Рим. 6, 4. 7). Через погруження у воді ми стали подібні до Христа, що вмер і лежав у гробі. Ми представляємо смерть і погребення Христа через те, що в Хрещенню умер в нас *"старий чоловік"* з своїми гріхами, а повстав новий. На іншому місці ще так досадно говорить св. Павло про відпущення гріхів: *"Ані розпусники, ані ідолопоклонники, ані чужоложники, ані м'які, ані мужоложники, ані злодії, ані лакомі, ані п'яниці, ані злоріки, ані хижаки царства Божого не доступлять. А такими деякі були ви. Але ви обмилися, але освятилися, але оправдалися"* (1. Кор. 6, 9-11). Також відпускаються і карі за гріхи. Бо на тих, що охрестилися, не тяжить уже більше ніщо з того, що має зв'язок з осудженням: *"Нема отже тепер ніякого осу-*

дження для тих, що в Ісусі Христі” (Рим. 8, 1). Тим самим Хрещення усуває і всю кару за гріхи.

Хрещення змило гріхи з тих, що його прийняли. Тим то вони творять Церкву чисту від всякої скверни гріха. Значиться, чистість і від наслідків гріха, себто від кар і то так, що з гріха нічого не остає: “Христос полюбив Церкву і себе самого віддав за неї, щоб її освятити, *очистивши купіллю води через слово*, щоб самому собі виставити славному Церкву, що не має казни або морщини, або чогось подібного, але щоб була свята й непорочна”. (Єф. 5, 25-28).

2. *Передавання*. В поученнях для катехуменів св. Отці вказували часто на превеликі і переважні діяння св. Хрещення. (Свідectво пастора Германа на характер Хрещення гл. в тезі 11). Згідно з наукою Тертуліяна людина стає через Хрещення такою, якою була перед упадком у гріх. “Nos discipuli (pisciculi) secundum IХΘΥΝ nostrum J. Christum in aqua nascimur... Ita restituitur homo Deo ad similitudinem eius, qui retro ad imaginem Dei fuerat (Adæ)... Recipit enim illum Dei spiritum, quem tunc de afflatu eius acceperat, sed post amiserat per delictum” (De bapt. c. 1. 15. MSL 1, 1306, 1314).

Св. Єронім каже, що Бог прощає всі гріхи через Хрещення: “Omnia nobis in baptisate condonata sunt crimina, nec post indulgentiam iudicis est metuenda severitas” (Ер. 69, 4. MSL 22, 657). Хрещення відроджує, говорить св. Августин, відпускає первородний і особисті гріхи і робить членами містичного тіла Христа, згл. Церкви. “Baptisma contra originale peccatum donatum est, ut quod generatione attractum est, regeneratione detrahetur; et tamen activa quoque peccata, quæcumque corde, ore, opere commissa invenerit, tollit... magna indulgentia... unde incipit hominis renovatio, in qua solvitur omnis reatus, et ingeneratus et additus”. (Ench. c. 64, 17, MSL 40, 262). “Baptismus igitur abluit quidem peccata omnia, prorsus omnia, factorum, dictorum, cogitatorum sive originalia sive addita, sive quæ ignoranter, sive quæ scienter admissa sunt. (С. duas epist. Pelag. III, 3. 5. MSL 44, 590). Про Хрещення і містичне тіло пише далше так: “Quoscumque legimus in corpore Christi, quod est ecclesia, pertinere ad regnum cælorum, non nisi baptizatos intellegere debemus”. (Ер. 265, 4. MSL 33, 1087). Задля витисненого на душі характеру, не можна Хрещення повторювати: “Baptismus ille tanquam character infixus est; ornabat militem, convincit desertorem. Quid enim facis (перехрещуючи)? Christum imponis super Christum? (In Ps. 39, 1 MSL 36, 433).

Якщо б охрещений умер по хресті, то ввійшов би зараз до неба: “Si continuo consequatur (по хрещенні) ab hac vita emigratio, non erit omnino, quod obnoxium hominem teneat, solutis omnibus, quæ tenebant. (De pecc. mer. et remiss. II, 28, 46. MSL 44, 179).

Свідectва грецьких Отців потверджують однозгідно науку західних, а під деяким оглядом навіть її доповнюють. Дідахе постановляє, щоб св. Причас-

ся не давати невірним, поганам, але тільки охрещеним. “А нехай ніхто не їсть Євхаристії, тільки охрещені в ім'я Ісуса.” (Doctr. duodecim apost. IX, 5. Funk. I. 22). Хрещення освячує і відновлює—учать Іреней (Adv. Haer. III, 17, 1 чл. MSG 7, 929) і Климентій Ал. (Педаг. 1, 6. MSG 8, 281).

В який спосіб Хрещення є нашим надприродним народженням, поучує Кирило Єрус. катихуменів: “Обтяжений гріхами вступаєш до води, але прохання ласки, яка запечатує твою душу, не дозволяє вже, щоб тебе поглиотив страшний змії. В гріхах мертвий, сходиш вниз, а виходиш знову живий в праведності. Коли ти “зріс у подобі смерті Спасителя” (Рим. 6, 5) то удостоїшся і воскресення. Бо як Ісус взяв на себе гріхи і вмер, щоб знищити гріх і воскреснути в справедливості, так також і ти сходиш до води, позостаєш рівнож погребаний у воді, як Він в скалі, і воскреснеш і будеш ходити в обновленні життя” (Рим. 6, 4). Дальше продовжує: “Тоді сходить також на тебе Св. Дух і тобі гомонить голос Вітця вправді не: “то є мій Син”, але “цей стався тепер моїм Сином” (3 Катих. розд. 12, 114. MSG 33, 441-5).

Про характер так пише: “Ти стаєш перед хрестителем. Але тоді не дивися на особу, яку ти бачиш, радше думай про Св. Духа... Бо він є приявний і готовий назнаменувати твою душу. Він витискає на тобі небесну, Божу печать, перед якою дрижать демони. Про нього є написано: “В котрого увіривши, ви запечатані Св. Духом” (Єф. 1, 13. Кат. роз. 17, 35. MSG 33, 1009). Про інші діяння викладає катихуменам: “Нехай Бог посадить вас в церкві; нехай зробить вас своїми воїнами, що носять оружжя справедливості. Нехай наповнить вас небесними дарами; який дає Новий Завіт і дасть вам незнищиму вічну печать Св. Духа в Христі Ісусі, нашому Господі, якому нехай буде хвала по всі віки. Амінь”. (Кат. 17, 336).

Клясичний текст є у св. Василя: “Хрещення є викупом для полонених, подаруванням довгів, смертю гріху, відродженням душі, світлим одягом, незнищимою печаттю, якої жадним робом не можна зломити, возом до неба, посередником до царства (Божого), даром усиновлення” (Гом. про хрещ. 13, 5. MSG 31, 433). В творі про Св. Духа викладає науку про св. Хрещення подібно, як св. Кирило Єрус. “Діло спасення над чоловіком нашого Бога, Спасителя, полягає в тім, що ми є завернені від упадку, що ми знову повертаємо до зближення з Богом з відчуження, в яке ми попали через непослух. Звідси прихід Христа в тілі, прообраз життя в Євангелію, Його терпіння і хрест, Його погребання і Його воскресіння, щоб людина, яка осягає своє спасіння через наслідування Христа, знову відзискала первісне Боже синівство. До завершення життя є тому конечно наслідування Христа і то не лише по прикладу Його життя, Його лагідности, покори і довготерпеливости, але також у Його смерті по словам Павла, що наслідував Христа: “Уподоблюся його смерті, щоб тільки доступити мені воскресіння мертвих” (Филип. 3, 10. 11). Як дійдемо до подібности в Його

смерті? Через те, що будемо погребані через Хрещення... Бо заки почнеться нове життя, треба скінчити з старим. Так мусить смерть вступити між оба життя; він мусить попередньому зробити кінець і наступному початок. Як довершуємо тепер схід до аду? Через те, що наслідуюмо погребання Христа Хрещенням. Бо тіло хрещенця є рівнож погребане в воді. Хрещення є отже знаком відложення діл плоті, по слові апостола: "В нім одержали ви також обрізання, але не те, яке довершується рукою, яке радше полягає у відложенні гріховної тілесної плоті,—я маю на думці обрізання Христове. З ним ви погребані в Хрещенні (Кол. 2, 11. 12). Воно є також очищенням душі від скверни, яка походить від плотського успосіблення... Ми знаємо Хрещення, яке дає спасіння, бо є смерть для світу і воскресіння з мертвих, якого образом є Хрещення. Так заєлючив Господь, провідник нашого життя, з нами завіт Хрещення, яке обнімає образ смерті і воскресіння; образ смерті представляє вода, а Дух дарує застав життя... Вода є образом смерті, бо приймає тіло немов гріб, а Дух має життєдайну силу, бо Він відновляє наші душі від смерті гріху до первісного життя. Це отже називається відродитися з води і Духа (Ів. 3. 5). Смерть довершується в воді, життя дарується нам через Духа. В трикратнім погруженні і трикратнім призованні довершується велика тайна Хрещення, щоб відтворити образ смерті і щоб, через уділення Божого знання, просвітилися душі хрещенців. І так, коли в воді є ласка, то є вона там не з природи води, але через приявність Духа". (De Spir. S. XV, 34. 35. MSG 32, 128/32).

В навчанні Григорія Назиянзенського "Хрещення є блеском душ, правою життя, порадою совісті у Бога, поміччю проти слабостей, відкиненням плоті, осягненням Духа, участю в Слові проти гріху, уділенням Світла" (Бес. 40, 3. MSG. 36, 361).

Короткі але змістові є слова св. Григорія Нисського: "Хрещення є очищенням гріхів, відпущенням провин, причиною віднови і народження" (Бес. про Хрещ. Хр. MSG 46, 580). Так само вчить св. Іван Хризостом, що Хрещення очищує зовсім людину і відроджує її до нового життя: "Хоч би хто був повний всякої скверни, коли вступить до водної купелі... виходить з Божих рік чистіший за соняшні лучі... Та скажеш, коли купіль відпускає нам всі гріхи, чому ж не називається купіллю очищення, але купіллю відродження. Бо не лише відпускає гріхи і очищує від провин, але так це чинить, наче б ми знову народилися. Бо знов нас сотворює і творить, не виіплюючи ще раз з землі, але з іншого первня, сотворюючи природою вод... по знищенні старої людини, повстає одначе нова, світліша за стару" (До Просвіч. Катих. 1, 3. MSG 49, 226/7).

Хрещення можна тільки раз приймати: "Як отже не міг Христос бути другий раз розпнятий, бо то значило би його зрадити, так і не можна другий раз хреститися" (Гом. до Євр. 9, 3. MSG 63, 79). Текст св. Павла до Галатів (3, 28) пояснює св. Хризостом так: Як ясніше міг (Павло) виявити нашу внутрішню злуку з Христом, коли сказав: "Ви одяглися в

Христа". І цим він не вдоволений, але йде даліше: "Ви всі є одно в Христі", ц. є маєте одну форму і один вид з Христом. Що ж може бути більше подиву і пошани гідне від тих слів. Ще передше був поганином, жидовином або рабом, тепер має вид не ангела або архангела, але Господа всіх, представляючи самого Христа" (Поясн. до Галат. 3, 28, MSG 61, 656).

3. *Наука римських папів і соборів.* Папа Євген IV. видав по флорентійським Соборі декрет до Вірмен, який вправді не є непомильною дефініцією, все ж таки авторитетним поученням. В нім говорить, що Хрещення є дверми до Церкви, що ним стаємося членами Христового тіла і Церкви, що воно відпускає первородний гріх, актуальні гріхи і цілу кару. "Baptisma, quod vitæ spiritualis ianua est: per ipsum enim membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiae. Et cum per primum hominem mors introierit in universos; nisi ex aqua et Spiritu renascimur, non possumus, ut inquit Veritas, in regnum caelorum introire (10. 3, 5)... Huius sacramenti effectus est remissio omnis culpæ originalis et actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro ipsa culpa debetur. Propterea baptizandis nulla pro peccatis præteritis iniugenda est satisfactio: sed morientes, antequam culpam aliquam committant, statim ad regnum caelorum et Dei visionem perveniunt" (Denz. 696).

Триденський Собор учить, що через Хрещення стаємо членами тіла Христового: Secus est de domesticis fidei, quos Christus Dominus lavacro baptismi sui corporis membra (1 Cor. 12, 13) semel effecit. (Denz. 895). Церква має юрисдикцію тільки над тими, що прийняли Хрещення: "Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi ianuam fuerit ingressus" (Ibid). Далше Собор (sess. 6. с. 7, Denz. 817) навчає, що у відроджених (через Хрещення) нема осудження і причини до Божого гніву. Тому їх ніщо не здержує від вступу до неба: In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis... ita ut nihil prorsus eos ab ingressu caeli removetur. Загалом охрещені стають новими творіннями, які одержали повне відпущення гріхів. Per baptismum enim Christum induentes, nova prorsus in illo efficimur creatura, plenam et integram peccatorum omnium remissionem consequentes. (Sess. 14. с. 2).

Тим, що народилися, згл. справдилися, Бог не відказує своєї помочі, але дає діючі благодаті: Deus namque sua gratia semel iustificatos non deserit... (Denz. 804). ...Christus Jesus tanquam caput in membra (Eph. 4, 15) et tanquam vitis in palmites (Jo. 15, 5) in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur et subsequitur (Denz. 809).

V. *Розумові рації.* Хрещення є духовим відродженням. Воно втілює нас через Божу благодать і надприродні дари, як членів, в містичне Христове тіло. З Христа як голови спливає освячуюча благодать і діючі ласки на всіх членів його містичного тіла, як каже св. Іван (1, 16): Із повноти

його ми всі прийняли і благодать за благодать. Тому то Хрещення усуває з душі все, що незгідне з надприродним життям і принципом того життя, освячуючою благодаттю. Ото ж Хрещення нищить первородний гріх і особисті гріхи та вічну і дочасні кари, бо вони стоять на перепоні до відродження. “*Passio autem Christi... est sufficiens satisfactio pro omnibus peccatis omnium hominum; et ideo ille, qui baptizatur, liberatur a reatu totius pœnæ sibi debitæ pro peccatis, ac si ipse sufficienter satisfecisset pro omnibus peccatis suis*”. (S. th. 3. q. a. 2).

Одначе треба звернути увагу, що відродження не усуває смертності, терпінь, нещасть і пожадлиностей, бо Христос привернув первісний стан в раї лише щодо суті, а не з усіми додатковими надприродними дарами, що ублагороднювали людську природу Адама. Зробив це Бог тому, що Христос прийняв смерть і терпіння на себе. Далше, щоб вони були спонуюю до заслуження щораз то більшої святости. Врешті щоб Хрещення приймали люди не задля звільнення від болів, терпінь і смерти, але для одержання вічного спасення. Впрочім для охрещеного вони не мають вже п'ятна караючого чинника, але тільки знам'я лікувального засобу. Тому при Хрещенні хрещенець не одержує покути, як при тайні Покаяння. Якщо катихуменам поручали робити добрі діла, то вони не були надолуженням, але з метою відзвичаїти від злих склонностей, заправити до доброго і вимолити більше благодати.

Збираючи сказане разом, треба з натиском підкреслити, що діяння Хрещення є найсильнішим з усіх тайн. Воно починається 1) *новим народженням* до надприродного життя. Повстає нова духовна, надприродна людина, яка водночас 2) *стає членом містичного тіла Христа, згл. Церкви*. Тимто Хрещення є тайною мертвих. Беручи справу розумово, під оглядом генетичним, себто повставання, то народження і членство Церкви є то-жодні. Це довершується через Божу благодать, яка усуває гріхи, а не діється навпаки, як при тайні Покаяння.

(Продовження слідує).

ОБРЯД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

(*VI. Malanchuk, CSsR.—RITUS ECCLESIAE UCRAINORUM
IN LUMINE NOVAE EDITIONIS VATICANAE MISSALIS*)

ПІД ОБРЯДОМ ми розуміємо спонтанний жест що ним Церква виражає Спасителеві своє почитання при допомозі символів і слів.—Обряд можемо прирівняти до прозорої завіси змінної, яка унагляднює на свій спосіб незмінність християнських догм. Як отже основні догми християнської віри сягають часів апостольських—так само обряд, що увидатнює догми сягає у своїх основних рисах апостольських часів.

В початках Церкви вживано лише двох мов літургічних: арамейську і грецьку. При поступеному зрості євангельського розчину посеред народів увидатнювалися в обрядах також душевні властивості вірних. З часом народні й культурні прикмети вірних находили свій вираз в християнських гультях. І там, де ці прикмети, звичаї сильніше вплинули на розвій культу—там повстали огнища нових обрядів з власною літургічною мовою.

Ось так вже на склоні 2. ст., особливо продовж 3. ст. приймається як літургічна мова також латинська мова того часу, т. зв. вулгата, проста, говорена мова. При кінці 3. ст. можемо завважити на Сході слідуєчі культурні християнські центри з власним обрядом: антіохійський (західньо-сирійський), александрійський, халдейський, (східньо-сир.), арменський, особливо византійський. Кажемо особливо византійський культу-альний центр, який своєю виставністю та чисельністю приклонників незабаром перевищив всі інші на сході. Розквіт оstromської імперії допоміг створити в Константинополі власний обряд з виставними церемоніями, як вислід єрусалимських та антіохійських впливів. Це було передусім заслугою великих святих: Василя Великого та Івана Золотоустого—схристалізувати та скодифікувати византійські літургічні звичаї й церемонії для культу на цісарському дворі, але передусім для вірної публіки, як “opus publicum, le i t u r g i a.”

На близькому Сході поширився особливо византійський обряд: серед грецького, слов'янських і румунського народів, не заховавши строгої однослайности, але перейнявши деякі особливості тих середовищ, де той обряд прийнявся та розвивався. Через те византійський обряд вже своїм духом не сприяє стислій однообразності. Впрочім, це не є зло заховання особливостей в обряді даної групи Церков, або даної Церкви навіть, коли б ті Церкви послуговувалися тою самою літургічною мовою.

За рішеннями Тридентського Собору вдалося напам Пієві V, Урбанові VIII, та Бенедиктові XIV' осягнути однастайність на заході в літургії та

обрядо́х. Того вимагали доосередні тенденції св. Столиці в часах гуманістичних та протестантських відосередних впливів. Але від якогось часу можна почути таке в таборі західних голоси, що жалують того уодностайнення давніх літургічних звичаїв, та бажають більшої вільности в латинському обряді в напрямі етнічних доповнень. В кожному разі Папська Літургічна Комісія для ревізії літургічних книг східних обрядів дійшла в своїх порівняльних студіях над групами византійського обряду до трьох варіантів-типів:

полудневий тип византійського обряду: Греків, Булгарів, Мелхитів, Албанців,

північний тип: Росіян,

середуший тип: Українців, Білорусинів і Румунів.

Ті відрубні варіанти різняться між собою лише незначними але дійсними відхиленнями. В нашій статті застановимося над середушим типом византійського обряду у відрізненні від північного типу, передусім на тлі нововиданого Службника.

Звісно, стара Русь-Україна перейняла християнську віру посередньо чи безпосередньо з Візантії ще тоді, як заісновувала молитовна звязь між Римом а Царгородом. Разом з вірою перейняла Русь-Україна пишній византійський обряд вже в старослов'янській мові. В часі хрещення Русі-України, себто в 10. ст. процвітала на дворі болгарського царя Бориса школа заснована безпосередніми учнями св. Кирила й Методія, Апостолів Слов'ян. Завдання тої школи було передусім перекладання книг різного змісту, а особливо книг літургічних та й текстів св. Писання на слов'янську мову. Апостоли Слов'ян самі вже були переклали на старослов'янську мову правдоподібно найважніші літургічні тексти, а між тими таке Новий Завіт і Псалтир. Слов'янська філологія подивляє тонке й точне відчуття, з яким слов'янські апостоли та й їх безпосередні учні вміли віддати багатство грецької койне в старослов'янському перекладі.

По довгих і змінливих перипетіях, диктованих передусім політичними обставинами византійський обряд у слов'янській мові діждався тої нечуваної почеси, що св. Столиця признала старослов'янську мову, нарівні з грецькою й римською мовами офіційною літургічною мовою Слов'ян византійського Обряду.

З наверненням Русі на християнську віру переселилися літургічні книги в старослов. мові з полудня на північ: А з тим почали втискатися при вимові чи переписі властивості східнослов'янських мовних процесів в літургічну мову. Ті властивості виступали справді більше у вимові, ані ж на письмі. Сам текст та обряди (церемонії) оставали покищо незмінні. Проте дбала византійська Церква, яка посиляла своїх митрополитів і єпископів на Русь.

Але вже треба́ було в 14. ст. підприємити патріархові Філотееві стисле

уодностанення літургічних звичаїв у византійському обряді опублікованям своєї “Діятакси”, тоб-то Требника, в якому він унормував рубрики св. Літургії, Утрені, Вечірні... З часом той требник став впроваджений у всі галуззі византійського обряду. І вже при кінці 14 ст. київський митрополит Кипріян старався пристосувати літургічні звичаї київської Церкви до того византійського типікона. Він переклав його на староукраїнську мову та впровадив до Служебника. Всежтаки, безогляду на ці зусилля до однообразности, утворилися поступенно два відхилення від полудневого типу византійського обряду: північний тип і середущий тип, які із все більшим відчуженням київської й московської Церков утворили два відрубні осередки літургічні, в Києві й Москві.

На московському терені патріарх Нікон підприймав в 17. ст. кодифікацію московських обрядів. В наслідок чого повстав загальноприйнятий, одобрений св. Синодом тип літургії московської Церкви. За взірць-підставу своєї літургічної реформи взяв Нікон грецьке видання венецького Евхологіону з 1602 р. Він справив текст, але полишив ненарушені церемонії та літургічні звичаї російської Церкви. Текст справив в тому сенсі, що постарався про майже буквальний переклад грецьких лекцій на старослов'янське. Тим самим Нікон задержав давніші традиційні обряди Церкви на Русі, які різнилися не в одному від новіших грецьких літургічних звичаїв, зате більше відповідали типіконові св. Сави, діятаксі Філодея і Коккіна.

З початку Київ не приймав літургічних реформ Нікона задля соперництва та щораз більшого відчужування двох Церков. Вже той факт вказує, що мусіли заходити деякі літургічні різниці між Церквою київською та московською. На ділі літургічні звичаї староукраїнської Церкви відповідали радше літургічним звичаям перед-ніконської московської Церкви. Це були саме ті звичаї, що їх боронили старовери, відлучені від офіційної московської Церкви в наслідок ніконських реформ, звичаї зближені до грецьких традиційних літургічних форм. Тому зрозуміле, чому літургічні книги київської Церкви того часу виказують з многих точках давнішу византійську традицію, більшу літургічну вартість, ані ж ніконівська рецензія московських літургічних книг та й модерні тексти грецької Літургії.

На жаль в наслідок ступневого затрачування церковної незалежности України-Русі также власне релігійне та й культуральне життя на Україні підпадало поволі з одного боку впливам московської літургічної штивности а з другого боку латинщенні польського заходу.

Москва й Захід змагалися не лише за політичне, але й за духове опанування Україною. Вже в 1687 р. тратить Київ з політичною также церковну незалежність в користь Москви. Від тепер навіть літургічні книги української Церкви мусять підпадати московській цензурі. Указом Петра В. з 1720 р. та й рішенням св. Синоду з 1721 р. літургічні книги київської Церкви мають бути пристосовані до московських літургічних книг. Скарги й картання єпископа Хойнацького, симпатика Москви свідчать про спротив в українській Церкві на такого рода літургічної реформи.

Українська Церква Правобережної України прилученої до Польщі в наслідок Андрусівського Мира з р. 1667 почала підпадати повільно латинським впливам з очевидною некористю для самочинного розвою української релігійної культури. Постійний контакт західньої української Церкви з сусідніми латинянами, вплив західньої культури на українських вихованків західніх університетів, блиск гуманізму й барока в 17. в., натиск польського правительства на українську шляхту—ці та й інші чинники могутчо впливали на українську західню Церкву та й її літургічне життя. Проти тих впливів мало що могли вдіяти заможні й зорганізовані в сильні брацтва українські міщани та й сам клер з єпископатом. Українська Церква підпадала розкладові також внаслідок тих натисків. Той розклад-упадок дався відчувати радше в українській Церкві правобережної України, яка була більше наражена на затрату своєї індивідуальности у своїй літургічній формі зі сторони латинських впливів, а ніж зі сторони московської Церкви, що задержувала византійській обряд у своєрідній що-правда північній закрасці. Також західня українська Церква під благодайним впливом західньої культури та й католицької Церкви лекше доглянула свої недомагання у світлі тих контрастів та й скоріше видобулася зо своєї недолі... Тому деякі чинники на Україні стали орієнтуватися на Москву, як на однуку спасительку української духової культури. Та орієнтація на Москву тривала з більшою-меншою силою до кінця 19. ст. За те краще натхнені сили української культури шукали дійсного спасіння в повороті української Церкви до св. Столиці в Римі, одинокої ручительки правдивої віри та правдивої культури народів. До такого повороту української правобережної Церкви до католицького осередка прийшло 1596 р. на Берестейському Синоді, який відбувся серед бурхливих та й драматичних обставин, спровокованих амбіцією ображеної частини непокликаної українсько-білоруської шляхти.

При завершуванні тої "Унії" великий її подвижник київський митрополит Іпатій Потій враз з многими прихильниками деліяли при тому велику ідею: створення українського патріархату, що мав би жити своїм власним релігійним та церковним життям в молитовній єдності з католицьким Римом.

Впрочім в замірах св. Столиці поєднання української Церкви мало забезпечувати її літургічному житті традиційну своєрідність та пособляти дальшому її органічному розвоєві, а тим самим підкреслювати особливе місце української Церкви в ділі повороту православного Сходу.

Безогляду на гамуючі впливи зі сторони латинського заходу й московського сходу українська Церква виявляє всежтаки постійну тенденцію до зберігання східнього обряду. Берестейський Собор не передбачував в тому сенсі жадної зміни. Ми повище згадували грецьку Діятаксу, що її митрополит Кипріян впровадив в Служебник. Все таки наступні видання літургічних книг на правобережній Україні не завше вивазують механічне пристосування обрядів української Церкви до грецького типікона, гл. слов'янські видання Венеція з 1554, Львів з 1604, Вільно з 1617, Київ і Львів з 1620. Назагал завважуються в тих виданнях коротко з'ясовані рубрики.

Перший Петро Могила, архимандрит київської Лаври, а потім митрополит київський започаткував кодифікацію типічно літургічних книг української Церкви. До своїх видань Службеників з 1629 і 1639 рр. він подавав більше таких ядерно з'ясованих рубрик.

Нажаль реформаторське діло Петра Могили було незабаром знищене московсько-православними та й польсько-латинськими затіями. Коли б літургічне життя української Церкви було розвивалося нормальним шляхом, що його був започаткував Петро Могила, українська Церква була б створила своєрідний тип византійської Літургії. Але при ступневій анексії східньої України Росією навидувано також українській Церкві н и к о н с ь к у рецензію московських літургічних книг. Це сталося наперед протягом 17. і 18. ст. на лівобережній, а по розборі Польщі також на правобережній Україні, на Волині, Білоруссі, Холмщині протягом 19. ст., а цього сторіччя відбувається те насильство серед понурих обставин в Галичині й Підкарпатті.

На правобережній Україні, яка за часів Берестейської Злуки 1596 р. була злучена з Польщею, українська (католицька) Церква не посідала ще власних літургічних книг. Вона послуговувалась спершу православними виданнями, зокрема віленським з 1617, яке визначалося поданням коротко сформулованих рубрик, що отже полишало місце для нових органічних доповнень. Католицька Польща бачила в поєднанні української Церкви з Римом добру нагоду пристосувати византійський обряд української Церкви якнайблище до латинського обряду, щоб тим легше працювати в той спосіб над асиміляцією українського народу. В більшій часті це вдалося Польщі. Українська чисельна шляхта, яка ще була найсильнішою підпорою українського народу й української Церкви перейшла в польський та латинський табір.

Український клер змагав по Унії себе відрізнити від православної Церкви заховуючи при тому византійсько-слов'янський обряд, але рівночасно наближував себе до латинського клеру в зовнішній його обрядово-літургічній поставі.

Поволі втискалися в літургічні книги гібридні латинізми. Висліди тих впливів продовж одного сторіччя стали закріплені у віленському виданні Службеника з 1692 р. В ньому по-перше в історії византійського обряду зібрано в одній книзі все те, що священник византійсько-слов'янського обряду потребував знати, щоб могли відправляти св. Літургію без діякона й без співу. Поправді не впроваджено жадних змін в молитвах, у формулах, в мові, в співі. Видавалося б, що з поступом часу такі незамітні зміни мали на цілі лише практичність відправи. На жаль при тих іноваціях змінилась також зовнішня постава священника, яка скривила духа властивого обрядові. Так малася справа зокрема зо св. Літургією. Інші відправи, як Утреня, Вечірня, Часи і пр. не дізнали значних перемін.

Воно було б побажане прослідити латинізми й русицизми, які втиснулися в інші ділянки церковно-літургічного життя української Церкви: як у сві-

тоглядово-філософічні, богословські, церковно-правничі, аскетично-містичні погляди. Воно не місце тут те все узгляднити, хоч би й у найзагальніших рисах. Українська Церква буде потребувати навіть при сприятливих умовах цілі сторіччя щоб доглянути ті гібридні впливи, позбутися їх та захоронити себе в притаманній своїй чистоті. На цьому місці ми хочемо лише на тлі нововиданого Службника для української Церкви вказати в дуже загальних чертах як той Службник багато причинюється до того, що б наша українська Церква могла віднайти себе у своїй притаманній літургічній широті.

Коли в рр. 1692 і 1700 обидві єпархії східньої Галичини: львівська й перемишльська приступили до єдності з св. Столицею приймаючи Берестейську Унію повстали були тертя в літургічних справах з одного боку між тими єпархіями, які вживали літургічних книг Петра Могили та з другого боку північно-західньою областю української католицької Церкви, яка була під впливом вище згаданих латинізмів у Літургії та й вживала віленського видання Службника. Ті труднощі й тертя між двома літургічними зонами католицької Церкви на Україні виринули на Замойському Соборі з 1720 р. Синод вирішив ті спори в той спосіб, що з одного боку підкреслює византійський обряд, як обряд української й білоруської Церкви, а з другого боку вирішує майбутнє видання таких літургічних книг, які відповідали б т и п і ч н о м у виданні Синоду та мали б одобрення св. Столиці.

Але типічне видання Синоду не появилася. А наступні видання літургічних книг в 18. ст. передусім Службники, з рр. 1727, 1733, 1744 взорувалися на віленському виданні з 1692 р. Лише по літургічних книгах, друкованих в почаївській друкарні на Волині закримічується замітний зворот до більше оригінальних форм українського обряду, як нр. в Службнику з 1778 р.

Тому звороті до чистіших форм літургічних пособляти зреформований грецький євхологійон палою Бенедиктом XIV з 1743 р. та прилучення Волині до Росії 1772 р. Зате в Галичині, яка 1772 р. припала Австрії не завважується протягом цілого 19. ст. жадних познак подібного звороту до чистіших форм літургічних в дусі Замойського Собору. В Австрії подібне наближення українсько-католицького з українсько-православним обрядом не було побажане, бо побоювалися попірання в той спосіб досить сильного москофільського, а тим самим также православного руху в Галичині. Жертвами тої небезпеки улягли з початку щиронамірені священники: Гіполит Терлецький, Іван Наумович, Йосип Семашко... які скотилися до православія. Не малу ролю в тому відгравала также відразу патріотично наставленої спорої часті українського й галицького клеру супроти затій російського правительства поповнюваних над католицьким населенням областей недавно анектованих до Росії. Треба нам также у світлі вижче згаданих обставин і фактів розуміти Львівський Провінціальний Синод з 1891, який займається літургічною проблемою української католицької Церкви. Слу-

жебник з 1905 р. та й наступні видання інших літургічних книг, зладжених по вимогам рішень Львівського Синоду посідають ще деякі латинізми. Зате багато з них стали заступлені більш чистими літургічними формами. Слід лише зауважити, що додаток до Синоду, який займається Літургією не був узгоджений та формально одобрений в Римі Конгрегацією для Східніх Справ (Конгрег. Поширення Віри до I. XII. 1917). В справі літургічного руху два різко протилежні напрями зарисувалися посеред українського католицького клеру в першій половині 20. ст.: один напрям, очолюваний єпископом ординарієм станіслав. єпархії Григ. Хомишином та попіраний частиною духовенства вважав повпроваджувані інтерполяції до літургічних книг української Церкви правною і природною спадщиною української Церкви. Позбути нашу Церкву тих додатків означало б ограбити її того, що її відзначає від російської... Еволюція обрядового життя української Церкви в тому напрямі являється для прихильників того напрямку найкращим забором проти зазіхань завше загрозливого православного імперіялізму. Другий напрям, очолюваний львівським митрополитом Андреем Шептицьким та й другою частию українського католицького клеру домагалося повороту до чистіших літургічних форм українського обряду, який краще відповідає духові Петра Могили й Іпатія Потія. В тому повороті добачували многі, з митрополитом Андреем на чолі кращі надії на поворот нез'єдинених братів на Сході. Вислідом тих різниць в поглядах була установа літургічної комісії в Галичині з результатом нового служебника з 1929 р.,* який вивазає вже більше наближення але надто ще обережне до традиційних форм. Хоч українські католицькі єпископи в Галичині одобрили той служебник—то однак не вдалося прийняти його за офіційний текст, бо остаточно бракувало йому одобрення найвищого церковного авторитету. Св. Столиця довгий час не встрявала в автономні права української Церкви. Але досвід показав, що таке встрявання в літургічно-обрядових справах є потрібне. Його Емін. Кард. Евген Тіссеран, теперішній Секретар Конгрегації для Східніх Церков ядерно з'ясував 29. III. 1952, Брукселя в своїй багатозмістовій конференції працю Св. Столиці, також на літургічно-обрядовому полі в користь Східніх Церков.**

“Св. Столиця, каже він, завше держалася тої засади, що християнські групи на Сході мають оставати вірні своїм літургічним звичаям. Вже від 1636 р. існувала в Римі комісія для поправки літургічних книг в грецькій мові, а від 1717 р. компетенція тої комісії стала розтягнена на літургічні тексти всіх східніх обрядів. Св. Конгрегація для Поширення Віри видала протягом 18. і 19. ст. ряд літургічних текстів. Тим завданням зайнялася від 15 років св. Конгрегація для Східньої Церкви. По виданні грецького часослова підприйнято ревізію літургічних книг в церковнослов'янській

* Під проводом Митроп. Андрея, та трудами оо. д-р. Д. Дорожинського і С. Кархута.

** N. R. Th. N. 5. 1952.

мові". По тугій, критичній та порівняльній праці папської Комісії для ревізії літургічних книг византійського обряду в слов'янській мові приступлено до їх поступового видання. "Рівночасно, продовжає Його Еміненція, друковано дві серії текстів в ексархатському монастирі Гроттаферата, коло Риму, що з них одна була за реформою патріарха Нікона, як рецензія російської Синодальної Церкви, а друга згідна зо звичаями літургічними української Церкви. Ті серії розпочато 1940 р. виданням Службника, а потім слідували: часослов, трєбник, аностол. євангелія, устав... Перше видання деяких з тих книг для Укр. Церкви стало незабаром вичерпане, такщоб треба буде їх вже передруковувати. Навіть клер з некатолицьких, православних кругів подивляючи велику практичність римського справленого видання самі замовляли собі його радо для власного ужитку." Св. Отець Папа Пій XII застеріг Вселенському Архієреєві приналежність до всяких змін в літург. обрядах укр. кат. Церкви, в Енцикліці "Орієнталіум Омнес", 23. XII. 1945 р. з нагоди 350-річного Ювілею Берестейської Унії з 1596 р. (***)).

При критичній провірці ватиканського видання Службника й інших літургічних книг української Церкви завважуємо поворот до євхологіона Бенедикта XIV, до рубрик сформулованих в дусі Петра Могили. Петро Могила, як вище завважено приготовляв видання літургічних книг *типічних* укр. Церкві: розвинувши дещо рубрики та заховуючи в церемоніях, навіть в самому тексті те, що відповідало ширій традиції української Церкви. На доказ того треба б присвятити особлившу студію. Літургічні розсліди св. Столиці виказали на честь укр. Церкви, що поминувши інтерполяції з 17. 18. 19. ст. та безогляду на ті інтерполяції українська критична рецензія дуже часто виявляє давніші й цінніші літургічні елементи, як знана літургічна рецензія Нікона з 17. ст. Такі безпартійні фахівці східних літургій й обрядів, як о. Рас, Ісусовець та о. Каролєвський мусіли з признанням ствердити, що рецензія літургії укр. Церкви, обережно очищена критичною працею комісії від гибридных додатків заховує велику літургічну вартість. Св. Столиця вважала за зовсім вказане відтворити ту літургічну рецензію укр. Церкви в її історичній ширості в переконанні, що воно було б несправедливе під претекстом однообразности византійського обряду скасувати ту рецензію.

Як завше, так і цим разом св. Столиця помагає українській Церкві віднайти себе у своїй ширості, визволюючи її обрядову традицію від чужого, тісного одіння та дозволюючи українській Церкві забирати почесне місце в правдивій Христовій Церкві, яке її Боже Провидіння призначає.

Так горда своїми літургічними звичаями, без сорому перед латинниками,

(***) Цитуючи рішення своїх попередників в тій справі, Пія IX й Григорія XVI: "Не порадившись Апостольської Столиці не вільно впроваджувати ніяких новостей в священно-літургічних обрядах, навіть в ім'я привернення обрядів, більш—здавалося б—відповідних для богослужб, одобрених тою самою Столицею, хіба з дуже важних причин і за одобренням Апост. Столиці".

без боязни перед православними українська католицька Церква повинна вірно зберігати свої відтворені обряди, здорово й органічно їх розвивати в душі своєї щирої літургічної традиції, своєї набожності, своїх богословських поглядів, які повинні радше відзеркалювати аспекти тих догм, що найкраще підходять до свого духа.

Ще проплине багато води, заки проломиться деякі пересуди серед українських церковних кіл проти того дорогоцінного дарунка для нашої Церкви, заки пощастить українській Церкві всюди, де б вона не жила та завдяки спільним зусиллям українських ерархів та й св. Столиці вповні віднайти себе не лише на літургічній, але також на кожній ділянці церковного життя у своїй правдивій широті. Св. Столиця вказала нам правдивий напрям. Українська Церква, вірна своєму призначені повинна далі ступати тим шляхом виповнюючи в той спосіб своє взнесле завдання, що його накладають на ню Вселенські Архієреї. А одне з важних тих завдань буде також посилювання широко-української літургіч. набожності, яка полягає передусім у живій, повній пошани участі вірних в літургічних Богослужбах. На тих Богослужбах східньо-слов'янська, а передусім українська душа глибоко відчуває присутність свого Відкупителя, що приносить їй внутрішній мир. Часто повторяються в нашій Церкві слова: Христос посереді нас, мир всім. А ту літургічну українську набожність піддержують два стовпи: сердечне визнання грішної людської душі підчеркуване частю молитовкою: Господи помилуй... з глибоким поклоном до землі (метанія) та сердечне благання Божого милосердя, підчеркуване в Літургії усердною просьбою: Подай Господи. Хоч кожній східній душі византийського обряду в якійсь мірі притаманні ті релігійні почування—то українській душі більше здається, як всякій іншій є вони властиві, бо укр. душа виключає при тому фаталістичне розуміння зла та детерміністичний вплив Ласки. Українська набожність визначається чи-то в прилюдній, ти-то в приватній молитві, чи-то в літургічному співі, чи-то в цілому літургічному наставленні оптимістичним свободолюбним підходом Дітей Божих, які добре себе почувають в домі Небесного Отця.

А тому що українська набожна душа добре себе почуває в родині Небесного Отця—тому вона молиться радо, довго і всюди де лиш вона живе. Вона молиться в катакомбах Батьківщини, вона молиться розсіяна по цілому світі: в Америці, в Австралії, в Азії...

Дай Бог, щоб нове ватиканське видання літургічних книг української Церкви могло спричинитися до щирої неустанної молитви української набожної душі... Дай Бог, щоб обряд української Церкви став підпорою та символом поєднання цілої української Нації під духовий провід Вселенського Архієрея, видимого Заступника Христа на землі.

СТАРО-ЦЕРКОВНО-СЛОВ'ЯНСЬКА МОВА

(Dr. J. B. Rudnycky—LINGUA ECCLESIASTICA
PALAEO-SLAVICA)

1. ПОНЯТТЯ Й ЗНАЧЕННЯ СТАРО-ЦЕРКОВНО-СЛОВ. МОВИ

СТАРО-церковно-слов'янською або старо-болгарською називаємо найдавніш засвідчену мову слов'янських перекладів богослужбових книг із 10 й 11 сторіччя. Ці переклади, це не оригінали, а *відписи* первописних перекладів, що їх довершили апостоли слов'ян св. Кирило (Костянтин) і Методій у 9 столітті, приблизно між 862 й 885 р. Оригінали перекладів не збереглися, а відписи, про які мова, молодші від оригіналів на яких 100-200 років, при чому вони повставали вже на іншому ґрунті: в Болгарії, Сербії й у східній Слов'янщині (Русі). Нічого дивного отже, що ці відписи не відзеркалюють первісного мовного стану повністю. Тим не менш однак, тому що не збереглися—чи краще: досі не знайшлися—первописи із 9 ст., мова цих відписів має велетенське значення передусім для слов'янського й індоєвропейського мовознавства. Це, поперше, найскоріш засвідчена слов'янська мова, що виказує з природи речі багато архаїзмів щодо граматичної структури й лексикальних засобів, а подруге, це мова, що стоїть найближче до слов'янської прамови, зн. тієї первісної мовної спільноти, що з неї виводимо всі історичні, чи історично-засвідчені, слов'янські мови, а саме:

а) *південно-слов'янські*: окрім старо-церковно-слов'янської, болгарську, сербську, хорватську, словінську й македонську;

б) *західно-слов'янські*: польську (з кашубською), чеську, словацьку, долішньо- й горішньо-лужицьку та (вимерлу з початком 18 ст.) полабську;

в) *східно-слов'янські*: українську, білоруську (кривицьку) та російську (московську).

За винятком романських мов, що їхнє праджерело—латинська мова—засвідчене на письмі, жадна інша індоєвропейська мовна група не має такого близького джерела до прамови, як слов'янські, власне в виді старо-церковно-слов'янської мови.

Це одна причина важливості цієї мови в науці.

Друга причина, не менш важлива, лежить у великому *культурно-історичному значенні* старо-церковно-слов'янської мови. Разом із ширенням християнства поширювався терен уживання цієї мови, як офіційної літературної (книжної) мови. Вона (в дещо зміненому вигляді) була м. ін.

довгі роки літературною мовою українців, білорусів та росіян, та й узагалі більшості слов'ян. Знання цієї мови дає нам можливість пізнати багату літературу—церковну й світську—цих слов'ян, а коли йде про такі мови, як українська, чи російська,—старо-церковно-слов'янщина в багатьох випадках стала складовим елементом їхньої системи.

Зокрема важлива з цього погляду справа *абетки* (азбуки). Св. Кирило (Костянтин) створив першу слов'янську абетку т. зв. “*глаголицю*” на основі грецьких малих букв (мінускули). Його учні (найправдоподібніш св. Климентій), придумали нову абетку на основі грецьких великих букв (маюскули) й назвали її на пошану свого вчителя “*кирилицею*”. Власне ця

КИРИЛИЦЯ ТА ЇЇ УКРАЇНІЗОВАНА ВИМОВА

Кири-лиця:	Назва:	Вимо-вляємо:	Цифра:	Єс	слово	с	200
				Тт	твёрдо	т	300
А а	аз	а	1	Ѹ ѹ Ѻ	ук	у	400
Б б	бўки	б		Ф ф	ферт	ф	500
В в	віди	в	2	Х х	хір	х	600
Г г	глаго́.	г	3	Ѡ ѡ	от	от	800
Д д	добро́	д	4	Ц ц	ци	ц	900
Е е	єсть	е, є	5	Ч ч	черв	ч	90
Ж ж	же	ж		Ш ш	ша	ш	
З з	зіло	з	6	Щ щ	ща	щ	
И и	іже	и, і	7	Ъ ъ	йор, ер		
І і	і	и, і	8	Ы ы	єри	и	
К к	како	к	10	Ь ь	їр	ь	
Л л	люди	л	20	Ъ ь	ять	і	
М м	мисліте	м	30	Ю ю	ю	ю	
Н н	наш	н	40	Ж ж	юс великий	у	
О о	он	о	50	Ѧ ѧ	юс малий	я	
Ѡ ѡ	омєга	о	70	И и	я	я	
П п	поко́й	п	80	Ѣ ѣ	кси	кс	60
Р р	рци	р	100	Ѥ ѥ	пси	пс	700
				Ѧ ѧ	фита́	т, ф	9
				Ѩ ѩ	їжиця	і, в	

абетка протривала на східньо-слов'янських теренах, включно з Україною, до початку 18 ст., коли то її зреформовано в т. зв. “*гражданку*”, тобто світську абетку в протилежність до “кирилиці”—абетки церковних книг.

Старо-церковно-слов'янської мови в націоналізованій формі вживають і досі в богослужбових текстах в українців (греко-католицького обряду), у білорусів, росіян, у болгар, сербів і подекуди в хорватів. Всюди вона має змінений вид відповідно до ґрунту, на якому вживається. Так отже можемо говорити про українозовану, русифіковану (російщену), сербізовану й т.д. старо-церковно-слов'янську мову. Ці націоналізовані типи старо-церковно-слов'янської мови, що початками своїми сягають 11 й 12 ст., дехто називає *церковно-слов'янською* мовою, залишаючи окреслення старо-

церковно-слов'янська мова виключно для мови найстарших відписів із перших перекладних оригіналів св. Кирила й Методія.

Тому що старо-церковно-слов'янська мова опиралася на одному (македонському) говорі болгарської мови, дехто зве її старо-болгарською. Треба одначе мати завжди на увазі, що ново-болгарська літературна мова не походить безпосередньо з старо-церковно-слов'янської, а з сусідніх (східних) болгарських говорів. Починаючи з 1945 р. македонський говір визнано в славістиці як окрему літературну мову.

2. СВ. КИРИЛО Й МЕТОДІЙ І ЇХ МІСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Св. Кирило й Методій, з іменнями яких зв'язане повстання письма й літературної мови в слов'ян, походили з міста Солуня (Сальоніки) в Македонії й були найправдоподібніш греками⁽¹⁾. Як сини міського вельможі оба брати отримали в молодих літах дуже дбайливу освіту, спочатку в родинному місті, а потім у Царгороді. Старший, Методій, служив у війську й після десяти років військової служби постригся в ченці. Молодший, Костянтин (пізніший Кирило), був бібліотекарем при церкві св. Софії та вчителем філософії в Царгороді. У 860 р. він виїхав разом з братом на місійну працю між хозарами, що тоді жили на території між долішньою Волгою та Доном. Проповідуючи там, оба брати перебували якийсь час на Криму.

В 862 р. великоморавський князь Ростислав звернувся до візантійського цісаря Михайла з проханням прислати йому християнських вчителів-місіонерів на Моравію. Правда, велика кількість моравського населення була тоді вже християнська, одначе підлягала німецькому духовенству й пассавській дієцезії. Князь Ростислав, що вів війни з німцями й тодішнім королем Людвиком, хотів звільнитися й на релігійному полі від німецької залежності й мати в себе своїх слов'янських священиків. Виховати їх мали оба солунські брати.

Згідно з легендарним житієм св. Кирила він склав зараз після того, як дістав доручення від цісаря їхати на Моравію, абетку (глаголицю) й переклав на відомий йому слов'янський діалект з околиць Солуня євангеліє. Негайно після приїзду до Моравії—говорить далі легенда—Костянтин із братом перекладав дальші богослужбові книги, обряд хрищення, та обряди інших святих тайн. Одначе німецькі та італійські священники, яким не була до вподоби місійна діяльність обох братів, боячися втрати своїх впли-

(1) Дехто вважає св. Кирила й Методія за слов'ян, пор. М. Погодін: "Кирилл и Мефодий—славяне, а не греки" (Пр. обозр. 14, 1864, стор. 1-9); В. Погорелов: "O narodnosti apostolov Slavianstva," Bratislava 1, 1927, стор. 183-93; його ж: "Написания греческих слов в кирилло-мефодиевском переводе евангелия (Славія 7, Прага 1929, стор. 870-84), та врешті його ж: "Формы греческих слов в кирилло-мефодиевском переводе евангелия" (Byzantinoslavica 2, 1930, стор. 1-28).

ТАВЛИЦА ГЛАГОЛИЦІ Й КИРИЛИЦІ

ГЛАГОЛИЦІ	ЧИСЛО	КИРИЛИЦА	ЧИСЛО	ТРАНСЛІ- ТЕРАЦІЯ	НАЗВИ БУКВ	ЧЕРГА
а	1	а	1	a	azъ	1
б	2	б	—	b	buky	2
в	3	в	2	v	vědě	3
г	4	г	3	g	glagolъ	4
д	5	д	4	d	dobro	5
е	6	е	5	e	jestъ	6
ж	7	ж	—	ž	živěte	7
з	8	з, ѓ	6	dz	dzělo	8
и	9	и, ѣ	7	z	zemlja	9
к, ч	10	(i), i, ĭ	10	i	iže	10
л	20	л	8	i	—	11
м	30	—	—	g'		12
н	40	к	20	k	kako	13
о, ѡ	50	л	30	l	ljudъje	14
п	60	м	40	m	myslite	15
р	70	н	50	n	našъ	16
с	80	о	70	o	onъ	17
т	90	п	80	p	pokojъ	18
ѡ	100	р	100	r	rъci	19
ѣ	200	с	200	s	slovo	20
ѥ	300	т	300	t	tvrdо	21
ѧ	400	ѡ, ѣ	400	u	ukъ	22

Ѡ, Ѳ	500	Ѣ, Ѥ	500	f	frъtъ, fertъ	23
Ѣ	(500)	Ѥ, Ѧ	9	Гр. Ѡ	—	24
Ѧ	600	ѧ	600	ch	chěrъ	25
Ѩ	700	ѩ	800	Гр. ѡ	otъ	26
Ѫ	800	ѫ	—	št	šta	27
Ѭ	900	ѭ	900	c	ci	28
Ѯ	1000	ѯ	90	č	ča	29
Ѱ	—	ѱ	—	š	ša	30
Ѳ	—	ѳ	—	ъ, йор	jor	31
Ѵ, Ѷ, Ѹ	—	ѷ, (ѹ), ѻ	—	y	jery	32
Ѻ	—	ѻ	—	ь, ер	jer	33
Ѽ	(800?)	ѽ	—	ě	jatъ	34
Ѿ	—	ѿ	—	ju	—	35
—	—	Ѡ	—	ja	—	36
—	—	ѡ	—	je	—	37
Ѣ	—	Ѣ, Ѥ, Ѧ	900	e	eсъ	38
Ѥ	—	ѧ	—	e	eсъ	39
Ѧ	—	ѩ	—	je	jесъ	40
Ѩ	—	ѫ	—	je	jосъ	41
—	—	ѭ	60	Гр. ξ (ks)	—	42
—	—	ѯ	700	Гр. ψ (ps)	—	43
Ѱ	(400)	ѱ (ѳ)	400	y	yžica	44

вів, внесли скаргу до Риму на їхню діяльність, немов би то вони поширювали ересь, вживаючи замість єврейської, грецької, чи латинської—слов'янської мови в богослужбовій практиці. Папа Микола I візвав обох братів до Риму, щоб вони виправдалися. Дорога до Риму вела через Панонію, де жили словінці й володів князь Коцел. Згідно з легендою, Коцел прийняв сердечно братів і дав їм до навчання 50 учнів. Як довго перебували вони

в Панонії й коли приїхали до Риму, точно невідомо. На всякий випадок вони не застали тут уже папи Миколи I, але його наслідника Адріяна II. Новий папа прийняв їх із почесними й апробував їхню діяльність на Моравії.

В Римі св. Кирило вступив до монастиря, де незабаром і помер у 869 р. Св. Методій переїхав з Риму до Панонії, щоб там продовжувати свою місіюну працю. Недовго однак судилося йому перебувати на цьому терені. Зальцбурський архієпископ Адалвін на спілку з фрайзінгенським єпископом Германріхом ув'язнили його й щойно після 3 років випустили з тюрми. Він переїхав тоді назад на Моравію. В міжчасі однак тут змінилися політичні обставини: на місці слов'янофіла Ростислава запанував його родич Святополк, що недвозначно підтримував німецьке духовенство. Важко прийшлося доживати віку св. Методієві на Моравії. Він помер там у 885 р.

Праця й зусилля св. Кирила й Методія не пройшли марно. Правда, негайно після смерті св. Методія князь Святополк прогнав його учнів із Моравії, але вони—забравши з собою книги—перенеслися до Сербії й Болгарії. Зокрема гостинно прийняв їх болгарський князь Борис I. І він, і його син і наслідник цар Симеон, опікувалися учнями св. Методія й завдяки тому старо-болгарська література піднеслася на небувалу перед тим висоту, так що цей період пізніші дослідники назвали її “золотою добою”.

3. ДЖЕРЕЛА СТАРО-ЦЕРКОВНО-СЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ.

Копії кирило-методіївських перекладів богослужбових книг, а саме євангелії, псалтиря, апостольських діянь, та інших літургічних текстів, збереглися в двох абетках: глагольській і кириличній. Відповідно до цього й поділяємо старо-церковно-слов'янські джерела на:

а) *Глагольські пам'ятки:*

1. Codex Zographensis—тобто Зографський рукопис, а саме переклад чотирьох євангелій на 304 аркушах. Знайдений в Зографському монастирі на Атонській горі, він був подарований російському цареві Олександрові II, що передав його на збереження до тодішньої царської Публічної Бібліотеки в Петербурзі (тепер Державний Публічний Музей ім. М. Е. Салтикова-Щедрина у Ленінграді). Цей рукопис видав у кириличній транскрипції В. Ягіч п.н. *Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus...* Berlin 1879. Про мову: J. Kurz: *K. Zografskemu svan-geliju. Slavia IX*, стор. 465-80 і 613-96, там і дальша література.

2. Codex Marianus—тобто Маріанський рукопис на 173 аркушах, теж переклад чотирьох євангелій. Він зберігався первісно в монастирі Пресв. Діви Марії на Атонській горі. Тепер зберігається в Державній Бібліотеці СРСР ім. В. І. Леніна в Москві. У кириличній транслітерації виданий В. Ягічем п.н. *Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus. Berlin і Ст. Петербург 1883.* Про його мову писав крім

Ягіча, Л. Милетіч п.н. Периодическото списание на Българското книжовно дружество, Софія, т. 19-20, стор. 219 і д.

3. Codex Assemanianus—Ассеманівський рукопис з 11 ст., відеритий у 1736 р. в одному з Єрусалимських монастирів орієнталістом І. Ассеманієм і перевезений до Риму. Тепер він зберігається в Ватиканській Бібліотеці в Римі. Цей рукопис містить вибір євангелій для читання в церкві в неділі й свята (т. зв. апракос). Три видання: старше Фр. Рачкого (Rački): *Assemanov ili Vatikanski evangelistar*. Zagreb 1865, новіше в латинській транслітерації І. Чрнчіця (Črnčić): *Assemanovo izborna evangjelje*. Roma 1878, і найновіше: J. Vajs і J. Kurz: *Evangeliarium Assemani...* editio phototypica. Praha, t. 1, 1929 і t. 2, 1948.

4. Glagolita Clozianus—глагольський фрагмент (14 аркушів) власности графа Cloz'a, звідкіля й назва, містить у собі переклади гомілій (проповідей св. Отців Церкви). Тепер зберігається в публічній бібліотеці в Триєнті (перша частина, частина т. зв. Cloz I) та в Фердинандеум у Інсбруці (друга частина, т. зв. Cloz II). Два видання: Б. Копітара (Kopitar): *Glagolita Clozianus*, Wien 1836 та В. Вондрака (Vondrak) в кириличній транслітерації: *Glagolita Clozuv*, Прага 1893 (Чеська Академія, Відділ II). Там же й про мову цієї пам'ятки. Останньо теж: F. Grivec: *Clozov Kopitarjev glagolit v slovenski knizevnosti in zgodovini*. Ljubljana 1943 (*Rozprave I*, 341-408).

5. Psalterium Sinaiticum—Синайський псалтир, названий так від монастиря св. Катерини на горі Синай, містить у собі відписи перекладів псалмів, виданий Л. Гайтлером (Geitler), в кириличній транслітерації: *Psalterium Glagolski spomenik manastira Sinai Brda*. Zagreb 1883. Нове точне видання приготував С. Северянов: *Синайская псалтирь, глаголический памятник XI в.* Ленінград 1922; крім тексту й багатьох пояснень, це видання має повний словник і 11 фотовідбиток оригіналу. Про мову писав Б. Арнім (Von Arnim): *Studien zum altbulgarischen Psalterium Sinaiticum*. Leipzig 1930.

6. Euchologium Sinaiticum—Синайський требник із того самого монастиря, що Синайський Псалтир, містить відписи перекладів молитов, призначених для літургічної цілі. В цілому він був виданий у кириличній транслітерації Л. Гайтлером (Geitler): *Euchologium Glagolski spomenik manastira Sinai Brda*. Zagreb 1882. Нове видання приготував Й. Фрчек (Frček): *Euchologium Sinaiticum. Texte Slave avec sources greques et traduction francaise*. *Patrologia Orientalis*, XXIV, 5, Paris 1933 і XXV, 3, Paris 1939. Третє видання в 2 томах із фототипічними репродукціями в кириличній транслітерації видав Р. Нахтігаль (Nahtigal): *Euchologium Sinaiticum*. Ljubljana I, 1941, II, 1942. Словник *Index verborum do Euchologium Sinaiticum* опрацював С. Слонський, Варшава 1934.

7. Київські глагольські листки—фрагментарний рукопис (тільки 7 аркушів), привезений з Єрусалиму до Київської Духовної Академії (тепер Державна Бібліотека України), містить уривки римо-католицького Missale.

Два видання: старше (не без помилок): І. Срезневського в "Сборник"-у т. 15 за 1877 р. та в В. Ягіча: *Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente. Wien 1890.* Найновіше видання: П. Мольберга (P. C. Mohlberg): *Il messale glagolitico di Kiev (sec. IX) ed il suo prototipo Romano del. sec. VI-VII (Atti della Pontificia Accademia Romana di archeologia), Roma 1928.*

Про мову, а зокрема про наголоси Київських листків, в праця G. L. Trager: *The Old Church Slavonic Kiev Fragment. Its Accents and their Relation to Modern Slavonic Accentuation, Language Monograph, 13, Baltimore 1933.*

На думку Кульбакина Київські листки походять із кінця 10 ст., Зографський рукопис із (найпізніш) половини 11 ст., обидві Синайські пам'ятки з кінця 11 ст., всі інші з 11 ст.

Пізнішого походження, найскоріш із кінця 11 ст., дрібні пам'ятки, як Празькі листки, малий фрагмент Охридської євангелії, т. зв. Македонський фрагмент проповідей Єфрема Сирина й ін.

б) Кириличні пам'ятки:

1. Савина книга—неповний апракос, названий так за підписом ієромонаха Сави, походженням із 11 ст., зберігається в Древнехранилищі Центрархива Р.С.Ф.С.Р. у Москві (давніш: Московська Типографська Бібліотека). Критичне видання цього рукопису завдячуємо В. Щепинові п.н. Саввина книга, Ст. Петербург 1903, разом із словником і 4 фототипічними репродукціями. Щепкин писав теж і про мову цієї пам'ятки: *Рассужденіе о языке Саввиной книги. Ст. Петербург 1899.*

2. *Codex Suprasliensis*—Супрасльський рукопис з 12 ст., знайдений у Супрасльському монастирі коло Білостоку, містить частину міней (легенди й життя Святих) та гомілії св. Іоана Золотоустого. Це найобширніший рукопис старо-церковно-слов'янської мови (тепер начислює 285 аркушів). Зберігається в трьох частинах: одна в Любляні (Югославія), друга в Державному Публічному Музею ім. Салтикова-Щедрина в Ленінграді, третя і везена німцями з Бібліотеки Замойських у Варшаві вчасі другої світової війни, досі не злокалізована. Видання: Фр. Міклошича: *Monumenta palaeoslovenica e codice Suprasliensi. Vindobonæ 1851* та С. Северянова п.н. *Супрасльская рукопись, Т. I. Ст. Петербург 1904* з 3 фотокопіями. Повного словника до цієї пам'ятки видав К. Г. Маєр: *Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. Glückstadt-Hamburg, 1935.* Оригінали грецької мови надруковані в *Archiv-i fuer slavische Philologie* тт. 15, 16, 18, 20 і 21 (Р. Абіхт, Ц. Райхельт і Г. Шмідт).

Менше значення мають Хиландарські листки, що зберігаються в Унів. Бібліотеці в Одесі (видання Кульбакина в 1898), як теж фрагменти Ундольського (видані Карським 1904 р.), Македонський фрагмент (виданий Ільїнським 1906 р.) та ін. Сюди треба влічити теж напис на намогильному камені царя Самуїла Болгарського з. р. 993.

Деякі відомості про старо-церковно-слов'янську мову можна засягнути теж із пізніших джерел, що носять на собі признаки національних редакцій: середньо-болгарської, середньо-сербської, чи теж ознаки східно-слов'янських мов. Так напр. середньо-болгарський апракос Добромира з 12 ст., чи теж т. зв. Остромирова євангелія з 1056-57 р. (видана Востоковим у 1843 р.) опісля ж фототипічно 1889 коштом Савинкова, виказують багато архаїчних прикмет, але все таки вони відбігають від найдавнішого типу старо-церковно-слов'янської мови.

4. СТАРО-ЦЕРКОВНО-СЛОВ'ЯНСЬКА Й УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА.

Крім загального мово- й культурознавчого значення старо-церковно-слов'янська мова має своє спеціальне значення для української літературної мови. В статті п.н. "Старо-церковно-слов'янські елементи в українській літературній мові" (Україна, Ч. 1, Париж 1949, стор. 14-19) ми розглянули цю проблему й ствердили, що ці елементи "в українській літературній мові від Котляревського відносяться однаково як до граматичних, так і до лексикальних запозик. Кількісно вони охоплюють куди меншу кількість випадків, як це, напр., у російській мові. Якісно наявність цих елементів зумовлена з одного боку впливами Церкви й релігії на українську мову, з другого боку—літературними традиціями старої й середньої доби, зокрема, коли йде про певну стилістичну функцію, як, напр., піднесеній настрій, релігійний патос, то знову глум, іронію, тощо... Церковно-слов'янізми наявні однаково в мові старших українських письменників (Котляревського, Шевченка й ін.), як і в мові новіших, чи найновіших українських авторів (Рильського, Клена, Барки, тощо). Їхня наявність—це один із формальних зв'язків із старо- та середньо-українською добою в історії української літератури. З семантичного боку, вони—один із засобів, що їх можна використовувати в поетичній мові... "На тлі старих церковно-слов'янізмів та за їхніми зразками, поети утворюють свої власні, такі, що їх давня церковщина не знає; це архаїзми-новотвори" (стор. 14, 18).

Як сказано, вплив старо-церковно-слов'янської мови на українську літературну мову куди менший, як на літературну мову російську. Це дало привід деяким російським ученим, як напр. кн. Н. Трубецької⁽¹⁾, твердити, що російська мова єдина серед східно-слов'янських мов—спадкоємець і продовжник старо-церковно-слов'янської традиції, а тим самим і єдиний спадкоємець усієї старої й середньої літературної доби на сході Європи. І—далше—роблено висновок про те, що не українська, а російська мова має права до старої київської традиції.

(1) N. Trubetzkoy: The Common Slavic Element in Russian Culture. Edited by L. Stilman, New York, 1949, стор. 8 і далші.

На нашу думку, безпосередній спадкоємець й найближчий продовжник старо-церковно-слов'янської мови є теперішня літературна болгарська й македонська мова. У всіх інших мовах, як напр. у російській, білоруській чи українській мові, старо-церковно-слов'янська мова є тільки одним із складових елементів *засвоєних* із чужої, македонсько-болгарської, системи, однаково в граматичній, як і в лексикальній структурі. В російській літературній мові знаходимо досить поважну кількість граматичних явищ, що не впливають із системи старо-церковно-слов'янської мови, а є припадковими аналогічними збіжностями, як напр. розвиток первісного “ятъ”, відрізняння “і” та “ы”, звук “г”, та ін. Українська літературна мова має на цьому місці інші звуки, що виникли в процесі її історичного розвитку, а саме замість “ятъ”—звук “і”, одне “и”, звук “г”, й т.п. Ці припадкові граматичні збіжності між російською й старо-церковно-слов'янською мовами можуть на перший погляд сугерувати твердження про безпосереднє продовжування російською мовою традиції старо-церковно-слов'янської. Тимчасом, російська літературна мова в випадку “ятъ”, “і” та “и”, “г” й т.п. продовжує тільки й виключно свої власні розвоєві тенденції, так як напр. польська мова в тих самих випадках свої. Цим ми хочемо сказати, що напр. російське “в лете”, як і польське “w lecie” не є продовженням старо-церковно-слов'янського аналогічного вислову, а навпаки, продовженням своїх споконвічних форм. Те саме з російськими й польськими відповідниками українського “мити—бити”, чи “голий”.

Коли отже вилінувати з російської літературної мови всі граматичні й лексикальні явища, що є не продовженням, а аналогічним розвитком, аналогічною збіжністю з відповідними явищами старо-церковно-слов'янської мови, тоді нам стане ясно, що російська мова не є спадкоємцем цієї останньої, а органічним продовженням тих праслов'янських говорів, із яких вона розвинулася й яких тенденції вона представляє. Безсторонній мовознавець мусить одначе підкреслити, що російська літературна мова *запозичила*, *засвоїла собі* багато більше елементів із старо-церковно-слов'янської, як українська. Старо-церковно-слов'янський елемент у російській літературній мові є одним із головних, можна сказати, перших і основних запозичених (в своїй основі отже чужих народній мові) складників, тоді як в українській літературній мові старо-церковно-слов'янський елемент, хоч і важливий у стилістично-експресивній функції, є тільки другорядним складником.

Для російської, як і для української граматичної та лексикальної структури старо-церковно-слов'янська мова—мова первісно чужа. Ця чужість не була така велика, як напр. у відношенні латинської (літературної) й польської (народної) мови; старо-церковно-слов'янська мова була все таки слов'янська, отже більш споріднена, як латина. Розвиток української літературної мови пішов приблизно шляхом таким, як розвиток польської мови—розриву з чужою в своїй основі мовною системою й повним засвоєнням народної. Російська мова теж пережила розрив, хоч і менший, з уваги на наявність згаданих вище аналогічних збіжностей поодиноких граматич-

них явищ. І коли в слов'янському мовознавстві існували погляди про російську літературну мову як схрищену російсько-старо-слов'янську (Буліч, Шахматов), то це тільки вислід невідрізнення питомих російських структуральних прикмет, що розвинулися аналогічно з прикметами старо-церковно-слов'янської мови. Розвиток т. зв. акання, як узагалі російські інновації зв'язані з наголосом, велика кількість фінських і турко-татарських, а теж і західно-європейських запозичень у лексиці, ніяк не ставлять російську літературну мову ближче до старо-церковно-слов'янської, як до відповідних народних говорів, на яких вона основана. Тимто—нашу думку—російська й українська літературні мови репрезентують у своїх основах російську й українську народню мову з більшими (в першій) або меншими (в другій) впливами книжної старо-церковщини, в своїй основі й генезі чужої мовної системи так для однієї як і для другої мови. Тільки болгарська й македонська мови можуть претендувати на спадкоємство, безпосередню лучність із старо-церковно-слов'янською.

Пам'ятники старої української літератури з Київського періоду, а теж із козацької доби, з уваги на наявність у них багатьох прикмет української звучні й морфології, а теж і лексичних українізмів, є пам'ятниками української, а не російської літератури того часу. В окремих розділах буде тут показано, в чому полягає українськість цих пам'яток. Тут лиш загально ствердимо, що вони однаково далекі від чистої старо-церковно-слов'янщини в тій формі, в якій вона дійшла до нас у згаданих попередньо пам'ятках, як і від російської тогочасної книжної мови, не говорячи вже про сучасну російську літературну мову. Коли одначе, примикаючи очі на всі українські прикмети пам'яток старої й середньої української літератури, дехто влічує їх до російської, то таке саме право якщо не більше мають болгарі влічити їх до середньо-болгарського письменства. Тільки в одному й другому випадку, це вже не наука, отже не шукання й простування до правди, а щось зовсім інше.

Велике значення, яке має старо-церковно-слов'янська мова для науки, знайшло свій вислів теж у живому зацікавленні тією мовою в славістичних і взагалі наукових колах. Може ніодна з слов'янських мов не дочекалася стільки опрацювань, статей, критичних відзивів, як старо-церковно-слов'янська мова. З браку місця в цьому числі Логосу подамо в наступному перегляд найголовніших праць, починаючи з першої—на тодішні часи: наукової—граматики українського вченого Мелетія Смотрицького, про що звичайно на заході мовчать, применшуючи тим заслуги українців для розвитку славістики. А нікуди правди діти, саме ця граматики започатковує в науці серйозні дослідження над старо-церковно-слов'янською мовою. Для кращого перегляду подамо відповідні праці в таких групах: граматичні праці, хрестоматії, словники й історія мови.

(Продовження слідує)

КАТОЛИЦЬКЕ ХРИСТІАНСТВО

(H. Roth, S.J.—RELIGIO CHRISTIANA
CATHOLICA)

ВІРА

(Продовження)

Хто не вірує в Божественність Ісуса Христа, той не буде міг нічого розпочати з тими думками, а це тому, бо для нього слова Ісуса Христа не є абсолютною правдою. Для віруючого християнина одначе є вона абсолютною правдою, бо слова Господа не проминають ніколи. Тільки при таким наставленні можна зрозуміти, що значить Церква для католицького християнина. Вона для нього ніколи не являється *чисто* людською організацією; в ній ділає та її проникає сила Ісуса Христа. Вправді вона спочиває на людях і Божа ласка не увільняє їх прямо від людських недомагань, та при всій недосконалості людей вона не може впасти, бо так предсказав Господь і є з нею до кінця світа. Тому зберігає вона науку Ісуса Христа несфальшованою та без помилки почерез віки.

Ось так з віри в Ісуса Христа виростає віра в одну, святу, вселенську й апостольську Церкву, яку Він оснував і своєю силою охороняє, коли діло Його zagrożене нападами ззовні або через людські недоліки із нутра.

Хтось спитає, чи не може християнин довідатися про об'явлення Ісуса Христа, в яке йому слід вірувати, тільки зо св. Письма. Таку можливість заперечує факт, що сам Ісус надав своїй Церкві учительський уряд і приобіцяв ним спеціально опікуватися. Крім цього, в перших десятиріччях християнства взагалі не було ніяких, сьогодні нам знаних записів Євангелія, а на самому початку Христова наука поширювалася навіть виключно тільки живим словом покликаних апостолів. Уся історія християнства показує наглядно, що самого тільки св. Письма ще замало, щоб зберегти одність християнської віри й Церкви. Існує багато християнських угруповань і кожне з них, щоб умотивувати свої відхилення та окремі погляди постійно покликаються на св. Письмо; а годі припустити, щоб нові інтерпретації повставали через все краще зглиблювання тексту св. Письма. Дійсність і правда є тільки одна. Ісус Христос хотів, щоб Його учні мали доступ до несфальшованої правди Євангелія. Тому Він надав своїй Церкві в особах апостолів (з Петром на чолі) та їхніх наслідників живий учительський уряд, який Він через спеціальну опіку Святого Духа охороняє перед усякою помилкою, коли цей уряд урочисто вирішує справи віри. Цей нечуваний привілей непомильності не дано тим людям задля них самих,

тільки, щоб зберегти від помилки в вірі загал вірних у Церкві Ісуса Христа.

Осьтак питання про зміст віри для католицького християнина може тільки звучати: “Що навчає Церква?”

Сьогодні теж для такого, що стоїть оподалік, показується все виразніше, що католицька Церква зберегла християнську спадщину неспідробленою. Вона також шанує св. Письмо як Боже слово та найважливіше джерело об'явлення, але вона не відважується думати, що кожний щирий читач мусить св. Письмо в усьому правильно зрозуміти. Сотки різних поглядів на віру у християнських віроісповіданнях поза католицькою Церквою унагляднюють це. Учительська власть, яку Ісус Христос доручає апостолам не втратила через Біблію свого значення. “Хто вас слухає—мене слухає; хто ж погорджує вами,—погорджує мною” (Лк. 10, 16)—це слово Господа задержує важність по сьогоднішній день.

Змістом католицької віри є благовість Ісуса Христа. Завданням католицького учительського уряду є її вірно зберігати та охороняти. Коли виринає загроза, що якась точка може бути невірно пояснена, тоді католицька Церква дану точку віри докладно дефініює як *догму*. Що догма значить для католика, можна тільки тоді зрозуміти, коли зважиться, що для нього Церква не є саме тільки людською організацією. Він бачить у догмі дороговказ до правди й охорону від помилки, а не якесь насилля над своїм способом думання. Очевидно, це його зовсім не звільняє від особистої повинности глибше вдумуватися в таємниці Бога й розважувати їх при молитві.

Ісус Христос проголосив людям *таємниці-містерії*—з надземного, Божого засягу, які для природного пізнання є недоступні: Його власне вочленення й містерія Пресвятої Трійці—це основні правди; до цього доходить наука про ласку та спасення, про Церкву й св. Тайни. Говорячи чисто людському, всі ці фундаментальні правди християнської віри є властиво так незрозумілі, що людина без свідчення Ісуса Христа ніколи не могла би вважати щось такого за правдиве. Тому в історії християнської віри від перших віків існували спроби ці містерії розводнювати, пояснюючи собі їх чисто розумово, задля цього тернів їх зміст. На цих містеріях випробується правдива віра. Для кого слово Божого Сина не має більшої вартости, ніж його власне розуміння, той не може говорити про правдиву віру. Саме існують такі дійсності, розуміння яких переступає людську спроможність. Бог не був би Богом, якщо б людина могла Його та всі Його діла поняти.

Після науки Ісуса Христа ці надприродні дійсності сягають життя людини під іменням ласки й спасення. Тому мусить людина про них знати. Тільки тоді зможе вона збагнути Богом даний сенс її власного життя й відповідно до цього спрямувати своє діяння. Людина не може обмежуватися до природного простору, бо вона, як це показується на факті первородного гріха, вже від першої хвилини свого існування стоїть у надприродній дійсності, незалежно від того, чи вона це признає, чи ні. Людина мусить заня-

ти становище до Ісуса Христа, Сина живого Бога, що сам приносить людям світло й життя.

Розмова про поодинокі точки християнської віри, як нпр. про первородний гріх і потребу відкуплення, про Непорочне Зачаття Марії й т.п. має тільки тоді сенс, коли оба співрозмовники стають на ґрунті християнської віри. В іншому разі їм бракує всіх передумов для оцінки. Правда, віра не може суперечити знанні; Бог собі не противорічить. Одначе, де йдеться про вищу дійсність, там для оцінки не вистарчає само природне пізнання. Віру можна відкинути в цілості, але не можна цього робити, виходячи від поодиноких точок віри; вирішним є одиноко тільки відношення до особи Ісуса Христа та Його Церкви. Католицький християнин може й мусить поважати релігійне рішення кожної людини, теж і тоді, коли воно йде в розріз із його поглядом. Таксамо вільно йому вимагати пошани для свого поважного переконання навіть від тих, що їм воно не подобається.

БОГ

Для релігійної постави вирішним є поняттям, яке людина має про Бога. В мовному словарі сьогодні слово “Бог” не має точного означення. Дуже неясного й безбарвного змісту набирає слово “Бог”, коли людина Богом хоче називати тільки якусь ближче неокреслену “вищу істоту” або “вищу силу”. З другої сторони також не вистарчає тут якийсь наївне уявлення з дитинства. Питання про Бога—це рішальне питання людського життя. Доросла людина мусить мати ясніше та глибше розуміння Бога. Занадто вигідним є втікати в агностицизм(*) і таким чином уважати себе звільненим від труду шукань. Людина мусить шукати відповіді не тільки на питання про існування Бога, яке, за словами св. Письма, виразно пізнати з Його творів, але також на питання про істоту Бога. Правда, Бог у своїй безмежній досконалості є зовсім іншим, Його яко такого людині не збагнути; та Він є теж прообразом усього сотвореного буття, яке в своїй красі відзеркалює Сотворителя. А більше про особове життя Бога каже християнинові об’явлення Старого й Нового Завіта.

Перше основне твердження є: Існує один особовий Бог. Це не значить, що Бог має вид особи точних зарисів, як це уявляють собі діти. Божа особовість наскрізь дається погодити з космічною величчю та нескінченністю. Це слід розуміти ось так: Бог не є якоюсь сліпою силою, що тяжить як неодмінне призначення на житті людини. Бог—це живе “Ти”, яке пізнає й любить, до якого людина може звертатися. Хто молиться, той вірує в особового Бога, бо зо сліпою неособовою силою не має ніякої розмови. Особова зустріч людини з Богом є підставою усякої справжньої релігії. Деїзм, т. зн. узнання далекого світові Бога, який не опікується сво-

(*) Агностицизм—погляд, що людина не має можності пізнати Бога й надприродну дійсність.

їми сотворіннями—це властиво прихований атеїзм. Після св. Письма людина бажає й просить, щоб Бог звернув до неї своє обличчя, споглянув на ню. Очевидно, прошу цього не розуміти чисто по-людськи. Бог зглядається на людину—значить: Бог охоронює її своєю дбайливістю та любов'ю.

Попри це Біблія наводить образи космічних розмірів і могутности: Землю називає підніжком Його ніг, а про небо говорить, що Бог держить його одною рукою. Це переходить усі поняття маленької людини. Вона може хіба лиш щось прочувати про можливості таких розмірів. Людські змисли сприймають величини тільки в певних рямцях. Поза ними лежить так мікрокосмос атомового ядра як і астрономічний макрокосмос всесвіта. Також вельми обмеженою є спроможність людини здобути собі вгляд і вплив у різних царинах. Творець і Володар усіх речей одначе має могутність нескінченности й найтоншу ніжність, яка запримічує навіть найменше порушення Його сотворінь. Людська дилема “або—або” для Бога не існує.

В Новому Завіті читаємо: “Бог” від кожного з нас недалеко пробуває. Бо ми в Нім живемо й рухаємося й є” (Дії 17, 28). Цього не можна брати в простірному сенсі, бо для Бога простір не існує. А всежтаки простірний образ веде нас до глибшого розуміння: як риба в воді, як птах у воздуху, так людина живе в Бозі. Це—попросту її “життєвий простір”, поза ним вона взагалі не може існувати. Людина не може відірватися від Бога та зробитися незалежною. Тому то вона може всюди зустрічати Бога й це вона дуже добре знає; в молитві вона завжди говорить до приявного Бога без огляду на те, де вона перебуває.

Всюдиприявність Бога—це здорове зерно в пантеїзмі. Як відомо, пантеїзм уважає світ за ідентичний з Богом. Це подекуди віддає велич і безмірність Бога; одначе рівночасно вносить у Бога всю недосконалість сотворінь. Тому цей образ Бога є попросту замалий. Правда, всі речі є в Бозі й Бог є в усіх речах, якими Він яко Сотворитель з їхнього нутра володіє та вдержує. Але чітка лінія відділяє Безмежного від усього обмежного; не можна Бога змішувати з Його творами.

Як Бог є понад усяким простором, так є Він теж і понад усяким часом. Не відбуваються в Ньому ніякі зміни та жаден розвій, який щойно мав би Його допровадити до завершення. Він завжди в собі, безмірно досконалий. Він не має ні початку ні кінця; тільки в собі Він носить причину свого буття; Він живе силою своєї істоти. Від нікого не потребує чогось приймати, бо все має; повнота всього буття міститься в Ньому. Він є саме існування: “Я є той, що є”—об'являє Мойсєєві своє ім'я в горючій кущі тернини. (Ягве а не Єгова, як стрічками помилково приймали). Він є буття, підчас коли всі інші істоти тільки мають буття.

Понадчасове існування Бога називається вічністю. З заведбанням знання про Божу велич змарніло теж це слово у свому значенні. Сьогодні часто означають ним тільки протяг часу, який людській нетерпеливості видається задовгий. Вічність—це не тільки неограничене тривання, але передусім—нескінченна інтенсивність буття, де в незміннім “тепер” є зосереджена вся

повнота життя й переживання. Подих цієї Божої вічності відчувається в слові Ісуса Христа: “Перш ніж Авраам був, я є” (Ів. 8, 58), що відповідає часові 1800 років. Августин каже: “Бог є від усіх молодший.” Це значить, що Бог не може старішати ані занепадати.

Об’явлення часто говорить про живого Бога. Звичайно, цього не слід розуміти в змислі матеріально-біологічного існування, яке необхідно мусіло б бути обмежене та несовершенне. Тут ідеться передусім про нескінченну динаміку буття, де щось непорушного й мертвого не може мати місця. Все є в Бозі чистим діянням (*actus purus*). Не має жадного “ще ні” й жадного “вже ні”, а тільки вічно вібруюча теперішність. Незмінність Бога—це ніякий непорушній спокій. Бог, який своєю джерельною силою створює всяке життя, сам не є мертвий.

Духова живучість проявляється в пізнаванні та любові. Тут людина особливо відчуває свою обмеженість. Тільки в небагатьох годинах її життя духовна проникливість і отвертість дозволяють людині сприйняти теж найвищі пізнання. В Бога одначе не має темряви ані сутінку; Він є світло (1, Ів. 1, 5). Він має повну проникливість, за якою людина на землі тужить, а погляд Його ніколи не є захмарений. Його власна істота є світлом без тіні, Він бачить себе самого й усі речі в прозорій ясності.

Людині важко розумом поняти, що темний всесвіт, якого, здається, пронизує тільки слабе світло зір, стоїть у безконечнім світлі Бога, а людині видається він тільки тому темний, бо сила людського ока не вистарчає, щоб сприйняти надзвичайну ясність цього світла. Та для віруючого християнина великою відрадою є свідомість того, що його та його темряву окутує світло вічного Бога.

Бог є любов (1, Ів. 4, 8). Це слово св. Письма веде до ще глибшого розуміння живого Бога. Він не є якимсь безоглядним призначенням долі, Він—це тепла любов. Він не ізолюється в самотній маестатичності, Він ствертий—це відповідає Його найглибшій суті—до кожного “ти”. Він нікого не відкидає і перед ніким, що хоче прийняти Його любов, не замикається.

Слово про люб’ячого Бога страшенно зблякувало для сьогodнішньої людини. Вона призабула, що людською думкою ніколи не вдасться вповні схопити безконечно могутнього Бога. Помалу людина вигідала й виробила собі такий образ Бога, який вправді являється їй зрозумілий, який одначе з дійсності нічого більше не задержав, хіба тільки назву. Люб’ячий Бог стався незавадною й добрячою істотою, з якою можна переговорювати наче з людиною й, на яку не має що багато зважати. Ось тут і вияснення, чому то вже в першій світовій війні люди, бувало, говорили: “Коли щось так жахливого може скоїтися, то нема Бога”. Великі події не підходили до звуженого образу Божого, який їм залишився як останок християнської віри. Вони вже нічого про це не знали, що Бог не дозволяє зі себе глумитися; що Бог посилає кару, хоча часто Він дуже довго з нею зволікає; що для Нього не є дрібничкою, коли людина нехтує Його любов’ю й свідомо

та свобідно переступає Його заповіді. Вони теж уже нічого не знали про це, що остаточний сенс людського життя знаходиться щойно на другому світі й щойно там прийде справедлива заплата.

Божа любов—це сильна любов. Вона каже ясне “ні” до всього, що людині шкодить, т. зн. до всякого безправ'я, бо вона хоче, щоб людина віднайшла шлях до батьківського дому. Вся повнота й сила Божої любови об'являється людині в Ісусі Христі й таємниці Пресвятої Трійці, яку віруючій людині сповістив Богочоловік.

Бог є святий. Також і це слово, якщо справді має щось сказати про Бога, мусить відзискати дещо зо свого первісного значення. Воно виявляє найглибшу істоту Бога, перед якою людина мусить у найбільшій пошані упасти на коліна почитаючи. Старинні погани знали про це більше ніж дехто, що сьогодні називає себе християнином. Модерна техніка зробила людину так гордою й самопевною, що людина уважає тільки себе за виключного пана світа. Мабуть йому мусіли прийти страхіття останньої війни й серед них не один пригадав собі Бога. Тисячі в тих роках навчилися знову молитися, це значить—не тільки говорити самі формули й поверховно просити, але молитися щиро, з цілого серця до всемогучого Бога. Світогляд, що в центрі ставляє людину, не є ніякою релігією. Християнська віра ніколи не вчила чогось іншого, але багато, які називали згд. називають себе християнами, в практичному житті це дуже призабули. Хто не узнає Божої дійсности та Божих заповідей у щоденному житті, для того в осередку стоїть дочасне життя; навіть, коли б він брався це оспорювати; а хто забув, що неділя є днем Господнім, не тільки вільним від праці днем, той щонайвище є лиш по імені християнином.

Основою всякої релігії є беззастережне почитання та підпорядкування сотворіння святому Богові. Св. Письмо говорить про це зовсім просто: “Початком мудрости є боязнь Бога”. Тут не йдеться про емоційне релігійне захоплення, в яке людина, бувало, попадає, але про свідоме відчуття й узнавання своєї маленькості jako сотворіння перед всемогучим Богом. Хто Бога не узнає совершенним, хай краще взагалі не вимовляє цього слова; бо несовершенний Бог саме не є жадним Богом. На тлі обезцінювання й опорожнювання Божого імени в застраючий спосіб виступає занепад сучасної культури. Вона задержала старі форми й формули наче музейні експонати, які зберігається перед уживанням у житті. В очах багатьох мільонів вони не є повнокровною дійсністю, в ім'я свободи й гуманізму або теж держави хочуть їх позбавити права до життя. Та не можна при цьому перечити, що також є багато мільонів, які саме через боротьбу з ворожими християнству тенденціями знову віднайшли доступ до глибокої релігійности. Вони визнають свого Господа й Бога таксамо беззастережно, як люди перших віків. А мільйони є теж таких, що сьогодні скрито або й отверто шукають за втраченим скарбом, який ще посідали їхні батьки або діди.

Св. Письмо говорить про укритого Бога. “Він мешкає в недоступному світі”. Все, що люди можуть пізнати й сказати про Нього не спроможне

вповні виразити Його істоти: Він є непонятний. Якщо б люди мали силу Його вповні поняти, не був би Він багато більшим за них. Хоча ми “в Ньому проживаємо, порушаємося й є”, то всежтаки людське око не може видіти Бога, а людський розум тільки з трудом наближається до Нього по Його слідах. Та досліджувати й шукати дано людині на завдання; вона саму себе не зрозуміє як слід, якщо не знатиме Бога. Людина приходить на світ, щоб питати й шукати, але не даремно шукати. Помаленько відкривається перед покірним дослідником Божа дійсність. Все багатшим і глибшим стається це пізнання аж поки воно дійсно не наповнить його та його життя. Все це одначе лише дорога та приготування; віруючий християнин знає, що він покликаний у вічному житті оглядати свого Бога лице в лице (1, Кор. 13, 12).

Бог є Сотворителем неба й землі. Це слово для християнина повне змісту: сотворити значить тут не лише перетворювати вже наявну матерію, але прямо щось видобути з нічого. Людина ніколи не може так творити, щоб покликати до існування щось, з чого раніше взагалі нічого не було; їй треба якогось матеріалу до твору й вона є наскрізь залежною від його притаманностей. Також духовна творчість людини мусіла звідкись прийняти свої елементи. Людині важко представити собі творчу чинність Бога. Та інакше бути не може; все, що є обмежене, останньої причини свого буття не носить у собі самім. Воно мусить мати початок і звідкись походити; цей початок може лежати тільки в Тому, що є буттям. Цього прошу не розуміти в сенсі еманацийного пантеїзму; Боже поділити не дасться. Свобідною волею Бог покликає до існування істоти та речі, яких давніше взагалі не було. В жадному разі непотрібно думати, що всі сотворіння мусіли сейчас з'явитися в їх теперішньому виді. Бог залишиться точнісінько таким самим Творцем і одним Володарем і тоді, коли Він спершу сотворив тільки первісну матерію, в яку вложив різні можливості розвитку та зародки, які щойно по довшім часі приходять до повного розвою. Тільки людська душа конечно вимагає окремого творчого акту Бога, бо вона яко дух по своїй істоті належить до вищого порядку й тому не може розвинути просто з матерії.

Звідомлення Старого Завіта про шість днів сотворення не треба брати дослівно; воно теж спочатку не було задумане яко точно історичне звідомлення. Його ціллю не є передавати докладний перебіг подій, воно хоче тільки в майстернім описі представити образowo, що Бог усе без винятку був сотворив. Ось насамперед бачимо сотворення всесвітніх просторів і землі включно з рістнею (1-3 день); далі слідує сотворення всього того, що рухається в тому просторі (4-6 день); тому небесні тіла появляються щойно в четвертому дні. Для правильного розуміння слід пам'ятати, що Біблія є підручником релігії, а не природничих наук. Основні правди релігії вона з'ясовує ясно та плястично в формі, яка передусім відповідає мисленні тодішніх людей, як теж і книга—написана в їхній мові. А проте оповідання Біблії в своєрідний спосіб промовляє до всіх людей.

Хто узнає Бога дійсно всемогучим, той не може мати труднощів з фактом сотворення. Скінченність і простірно-часова обмеженість речей наводять думку, що вони не можуть свого випадкового, внутрішньою потребою не викликаного існування скривати в собі самих. Очевидно, дослідними методами та експериментами природничих наук цього доказати не дасться; вони ніколи не виведуть нас поза засяг безпосереднього досвіду. Одначе на них не вичерпуються всі можливості людського пізнання. Також метафізичне пізнання має всупереч Кантові справжню певність. Тому людина, виходячи теж і з природного пізнання, може ствердити, що кінечним є признати факт сотворення, про який говорить об'явлення. Оба шляхи—так природне як і метафізичне пізнання—дають справжній доступ до одної дійсности.

Бог є Паном сотвореного не тільки на основі одноразової історичної події. Істоти та речі, які Він покликав до існування, не можуть ніколи продовжати свого існування з власної сили. Вони не носять причини свого буття в собі самих і тому Бог постійно мусить їх удержувати. Він є Вседержителем усього світа й усе є залежне від Його сили. Нічого не може статися без Його волі. Бог не тільки один раз на початку вложив у сотворіння закони їхнього буття й діяння, які наука в затяжних дослідах по малу відкриває яко природні закони, але й кермує всім, що діється в світі після плану свого Провидіння.

Провидіння—беручи дослівно—значить стільки, що “знати наперед”. Бог, що є понад усім простором та всяким часом і видить у прозорій ясності свою нескінчену істоту, глядить понад усі границі не тільки на те, що ми називаємо теперішністю, бо для Його безчасової вічності теж майбутнє є теперішністю. Все лежить ясно й отверто перед Його очима; навіть найбільш таємне не укриється перед Ним. Це знання не є пасивним огляданням. Сотворитель який своєю всемогучою волею покликав усе до існування й усе вдержує, сплює діяння всіх сотворінь в один великий світовий план і кермує ним так, що Він свою мету напевно досягає.

Все, що діється в німій природі до тварин вклучно, відбувається після необхідних природних законів, від яких не може ухилитись жадна істота. Правда, існує там розвиток і занепад, теж смерть і знищення; але ніколи в цьому ладі не діється щось справді злого: спротив волі Пана й Сотворителя. Все знаходиться в Божій руці, ніодин воробець не впаде без Його волі. Але людині дано свободу. Правда, й вона не може перемогти природних законів, яким підлягає передусім її тіло. Вона є залежна від биття серця й дихання, від прохарчування й сну. Своє свідоме діяння одначе вона може свобідно формулювати в рямах своїх спроможностей. Вона може вклучитися в головний лад усього сотвореного, або знехтувати його. Бог дав їй заповіді, яких вона повинна придержуватися, але не мусить. І тут саме лежить можливість зла у властивому сенсі т. зн. свідоме нехтування Богом даного ладу у світі. Через те людина ніколи не може пошкодити Богові, але вона вносить фальшивий тон у гармонію вселенної та шкодить

передусім самій собі. Бог цього не хоче, але допускає, бо узнає свободу людини. Він це предвиджує й так включає в великий план свого Провидіння, що великий світовий лад укінці всежтаки здійсниться. Також людині, що чинить зло, дорога до Бога й тим самим до свого власного спасення не є відтята. В милосерді та любові Він нахиляється до неї, щоб їй улегшити поворот до батьківського дому, якщо тільки вона хоче. Так то є Він Паном, якому всі сотворіння мусять поклонятися, а рівночасно Батьком, який не забуває ніодного зі своїх дітей. Докладніше про те, як формується світовий план, об'явлено людині в Ісусі Христі.

Перекл. і опрацював д-р. М. Гимків.

Конкретно, ми маємо на увазі нашу еміграцію в Канаді, що за 60 років свого побуту на землі нової прибраної батьківщини дала для 400,000 своїх вірних загалом понад 60 священників. І коли б не ряди священників з рідних земель, що їх воєнна хуртовина кинула поза границі України, то нині сотки наших церков у Канаді стояли б замінені, десятки тисяч вірних були б без духовної обслуги, велика частина нашої молоді була б без духовного проводу, численні наші організації мабуть заперестали б існувати. Наш нарід у Канаді опинився б без духовного свого батька, почав би забувати шляхи своїх прадідів, забув би молитись своєю мовою, прославляти Бога в своєму чарівному обряді, любити свій нарід і свою традицію, став би неспосібним збагатити Канаду духовними скарбами своєї душі...

Пастирське Послання укр. катол. Єпархії в Канаді, 21. V. 1952

ВИБРАНІ ПИТАННЯ

ANALECTA

о. Р. Хом'як, ЧНІ.

АПОСТОЛЬСЬКА ПЕРЕСТОРОГА

(P. R. Chomiak, CSSR.—ADHORTATIO APOSTOLICA)

(Докінчення)

ЧЕТВЕРТА ЧАСТИНА

Сучасні проблеми

ВКІНЦІ св. Отець вважає за відповідне перестерегти єпископів перед труднощами, що безпосередньо відносяться до цих наших часів. Думавмо, продовжає Христовий Намісник, що ви напевно спостерегли пожадливість за новими речами, що поширюється ширше й глибше поміж священиками, головню тими, що менше ніж другі відзначаються знанням і наукою, чи строгістю життя.

Новість сама через себе ніколи не є знаком правди й тільки тоді є похвальна, коли потверджує правду та водночас провадить до правости й чесноти.

В добі, в якій живемо, поважно збочено з дороги: треба оплакувати многі філософічні системи, які проминули, не поправивши в жадеи спосіб обичаїв людей; прояви, які спотворюють твори мистецтва, всетаки претендують називатися християнськими; у многих краях державна адміністрація більше сприяє добробутові поодиноких горожан ніж спільному добру; організації економічного й соціального життя більше виставляють на небезпеку чесних ніж облудних людей. З чого легко слідує, що в цих наших днях зовсім не бракує священиків, на яких цього роду зараза в деякий спосіб впливає; які деколи перенимаються поглядами й способом життя, також у тім, що відноситься до окраси убрання та плекання тіла, встановлюють, що є чуже так їх гідності як і їх обичаям; які руководяться жадобою новости так у проповідях до християнського народу як у збиванні ересей противників; які вкінці так поступаючи, не тільки ослаблюють віру своєї душі, але втраченою своєю славою, також зменшують успіх священодійства.

На ці речі дуже звертаємо увагу Вам, Високостойні Браття, зовсім не сумніваючися, що посеред надмірної жадности, яка в многих проявилася,

чи до передання, чи до новости, вживте второпности мудрої й чуйної на ті всі нові прояви, то будете шукати якої ревности та якого зусилля треба підприїняти, щоб вкінці одна правда побідила. Ми далекі від того, щоб впевняти, що апостольські змагання не повинні годитись із нинішнім життям, що праці, що їх тепер підприїмаєте, не повинні служити потребам цього часу. Так як священничу діяльність, хоч прийняту в Церкві, має провадити правна ерархія, подібно не треба впроваджувати нової форми апостоляту без згоди єпископа. А священні Пастирі того самого краю, чи нації час до часу нехай нараджуються поміж собою в тій цілі, щоб зарадити властивим потребам місцевостей і подбати про властиві та відповідні методи апостоляту. Коли ці всі речі будуть уложені в приписанім порядку, праці священників осягнуть успіх. Нехай усі будуть переконані про це, що радше треба слухати Божої волі ніж людей, і апостольську діяльність треба упорядувати не після своїх власних поглядів, але після законів чи директив священної влади. Обманює себе той, хто думає, що зможе незвичайними та безглуздими методами поступування скрити вбогість своєї душі й успішно співпрацювати, щоб поширити царство Христа.

Щобільше думаємо, що священники повинні подібно поставитись до тієї справедливої постави, про яку ми говорили, коли ходять про соціалні науки, так як їх нині представляється.

Дійсно нині є такі, які не тільки жахаються, але також вагаються щодо підступів тих, що їх називають комуністами, які обіцяють добробут тим, із яких душ виривають віру. Одначе ця Апостольська Столиця, останньо виданими документами в цій справі, вказала ясну дорогу, якою повинні усі поступати, і якої зберігаючи совісність обов'язку, нехай ніхто не залишає.

Та з другої сторони не бракує тих, що виявляють себе боязкими й непевними дотично тієї економічної системи, яка прийняла ім'я від надмірного скупчення приватних багатств; з чого слідує великі шкоди, як Церква це не раз заявила. Справді Церква не тільки осудила надужиття надмірних багатств і самого права власности, яких та сама економічна система родить і боронить, але також учила, що багатства й посідання повинні причинятись до витворення дїбр на користь людей усеї суспільности, й також для оборони й розвою людської свободи та гідности. Шкоди, які повстають із тої подвійної економічної системи, повинні переконати всіх, передовсім священників про обов'язок остати вірними соціалній науці, якої навчає Церква й ту саму передати другим і по силам впровадити в практику. Бо ця одна наука може зарадити так дуже поширеним лихам; тому що водночас лучить у найвищім совершенстві всі домагання справедливости й обов'язки любови та велить установити такий порядок держави, який не гнобив би поодиноких горожан і не відокремлював би їх взаїмно внаслідок надмірного старання за власну користь кожного, а радше лучив би всіх людей єдністю взаїмних інтересів і в'язами братньої помочі.

Нехай священники, ступаючи слідами божественного Учителя, після мож-

ности помагають потребуючим і робітникам, що знаходяться в нужді; до цих останніх, як усі знають, треба зачислити многих людей середньої класи й з самого стану священників. Але нехай не занедбують тих, які хоч досить мають майна, терплять одначе душевну нужду; і тому треба пригадати їм, щоб вони вповні відновили своє життя, пам'ятаючи на приклад Закхея, що сказав: *“Половину мого майна даю вбогим, а як кого скривдив, верну вчетверо”* (69). Коли ходить про справу соціального питання, священники ніколи не повинні забувати свого обов'язку: з ясністю і без жадного вагання представлять ті правильні засади науки, які, в різних класах суспільности, відносяться до права власности, багатств, справедливости й любови; своїм прикладом повчать як ті самі засади в найвідповідніший спосіб здійснити.

Одначе нехай дбають, щоб ці засади науки здійснювали світські люди. Коли відповідних до цієї справи не має, нехай священник якнайвідповідніше повчить і приготує їх.

Вважаємо за відповідне торжнутися злиднів домашніх справ, якими многі священники після останньої війни є засмучені; передовсім у тих краях, які або з причини тієї війни, або ради стану політичних відносин потерпіли найбільші втрати. Станом цих речей ми дуже сильно стурбовані, нічого не залишивши, щоб після Нашої можности полегшити нещастя, болі та найбільшу нужду многих.

Добре знаєте, Високодостойні Браття, в який спосіб, в краях, в яких потреби видавались бути більші, за посередництвом Священної Конгрегації Собору, Ми уділили єпископам надзвичайних властей і видали окремі зарядження, щоб по справедливості урегулювати важніші нерівності економічних справ, що відносяться до священників тієї самої єпархії. Щобільше знаємо, що в деяких місцях многі священники, дійсно гідні похвали, послушали закликів своїх Пастирів; а в інших місцях, ради зродження труднощів, видані зарядження вповні не осягнули успіху. Тому заохочуємо Вас, щоб ведені батьківською любов'ю, видержали на розпочатій дорозі, бо не годиться, щоб робітникам післаним у виноградник Господній бракувало щоденного хліба. В тій справі не жахайтесь час до часу повідомити Нас про успіх, що їх осягнула ваша праця.

Крім того дуже поручаємо, Високодостойні Браття, ті заходи, що їх спільно візьмете, щоб не тільки тепер не бракувало священникам щоденної їжі, але, щоб їм на майбутність також передбачити за посередництвом певних статутів і відповідних заряджень і що вже зроблено в цивільній суспільности дуже похваляємо—і то передовсім, коли ті священники захворіють, або занепадуть на здоров'ю, або постаріються. Бо так звільнить їх від журби за майбутній стан їх життя.

Відносно тієї справи приємно виявити Нашу вдячність священникам, які не зважаючи на вигоди, що звідсіля могли б їм повстати, своїм потребу-

(69) Лк. 19, 8.

ючим колегам по священодійстві помогли та помагають, головню тим, що постарілись чи хворіють. Бо ті, що так поступають, дають знаменитий доказ тієї любови, яку Христос дав своїм учням як ознаку, якою всі їх пізнають: *“По цьому знатимуть усі, що ви мої учні, коли любов матимете один до одного”* (70). Також бажаємо, щоб тіснішими в'язами братньої помочі лучились священники всіх націй, щоб ясніше ставало, що вони як служителі спільного Бога, Отця всіх, є оживлені поміж собою тим самим духом любови всюди, де проживають поміж народами.

Та без сумніву Ви свідомі того, що не зможете вповні зарадити важливим труднощам тієї справи, хіба що вірні відчують, що вони також обов'язані кожний зо своєї часті помагати духовенству, та й підприймете всі відповідні засоби, що провадять до тієї цілі.

Тому повідоміть повіреним Вам нарід, що він обов'язаний помагати священникам, що знаходяться в потребі; тому що навчання божественного Спасителя завсіди остає в силі: *“бо достойний робітник своєї нагороди”* (71). Бо в який спосіб можна домагатись ревного виконення обов'язку від священників, яким не вистарчають потрібні речі до життя? Впрочім християни, які занедбують це, ворогам Церкви, хоч не хочуть, неначе промощують дорогу, якою легше вони зможуть допровадити духовенство в многих краях до нужди, щоб його відвернути від законної власти.

Також ті, що проводять державою, менче з тим в якому роді правління, повинні зарадити потребам духовенства, бо від виконення цього обов'язку зможуть вийти многі користі для душ горожан і їхніх обичаїв, враз з найбільшим поступом цілої суспільности.

Перед закінченням цього письма не можемо здержатись, щоб вкортці не повторити Вам тут тих пересторог, які щодня повинні Ви мати перед очима тому, бо їх треба вважати за головні директиви Вашого життя і Вашої діяльности. Тому, що ми є священники Ісуса Христа, треба, щоб ми доложили всіх зусиль, щоб відкуплення людей, якого довершив сам Христос, одержало найуспішніше примінення в поодиноких душах. З увагою розважте найважливіші потреби цього нашого часу. Треба отожд нам із усіх сил старатися привернути на дорогу християнських заповідей братів, що зійшли з правильної дороги, або є засліплені запалом пристрастей. Треба народи просвітити світлом християнської науки, щоб поступали згідно з християнськими засадами, треба вповні виробити совість християнських урядників; треба вкінці заохотити всіх до життєвої боротьби за правду та справедливість.

Предложеноу мету щойно тоді осягнемо, коли дійдемо до такого вершка святости, щоб ми могли передати іншим життя і чесноту, яку набудемо від Христа.

Тому поодиноких священників упоминаємо пересторогою Апостола: *“Не*

(70) Ів. 13, 35.

(71) Лк. 10, 7.

занедбуй тіві благодати в собі, що дана тобі... з положенням рук священства" (72); *"у всім подавай сам себе взором добрих діл, в науці, в чесноті, в гідності, слово здорове, бездоганне, щоб противник застидався, не маючи нічого казати про нас докірно"* (73).

Дорогі сини, дуже цінить ласку прийнятого обов'язку, так жийте, щоб та ласка розвивалась у Вас і зродила найобильніші овочі, які сильно причинилися б до духовного добра Церкви та навернення її ворогів.

А, щоб ця Наша батьківська пересторога щасливо осягнула те, до чого зміряє, щераз і щераз упоминаємо Вас цими словами, які цього Святого проминаючого Року так відповідні передовсім видаються: *"Відновіться... духом вашого ума й одягніться в нову людину, сотворену на Божий образ в справедливості, й святості правди"* (74); *будьте наслідувателями Божими, як улюблені діти й ходіть у любові як і Христос полюбив нас і віддав себе за нас на жертву й посвяту Богові*" (75); *"наповняйтеся Духом, бесідуючи між собою псалмами та гимнами та піснями духовними, співаючи та граючи в ваших серцях Господеві"* (76); *чуваючи з усякою витривалістю і молячись за всіх святих*" (77).

Розважаючи ті заохоти Апостола народів, вважаємо за відповідне порадити Вам, щоб цього самого проминаючого Святого Року, Ви відбули надоб'язкові духовні вправи, та зворушені запалом побожності, який звідсіля зачерпнете, краще завзивали також інші душі до одержання скарбів Божого прощення.

А коли досвідчите в особливіший спосіб що тяжко є ступати брутою дорогою святости й виконати повірені Вам обов'язки, тоді з довір'ям піднесіть Ваші очі та Вашого духа до тої, що є Матір'ю Вічного Священника й також найлюбішою Матір'ю католицького духовенства. Ви добре знаєте доброту цієї Матері не тільки щодо Вас, але також проповідуючи в многих місцях про милосердя Непорочного Серця Марії, дуже часто Ви розбудили в дивний спосіб віру й набожність християнського народу.

Якщо Пречиста Діва, Божа Мати, любить усіх гарячою любов'ю, то Вона спеціальною любов'ю любить священників, які є живим образом Ісуса Христа. Коли ж отже для більшої радості душі розважаєте того роду спеціальну любов Пречистої Диви Марії та її спеціальну опіку над Вами всіми, тоді відчуваєте, що Ваші зусилля, щоб осягнути святість і виконити обов'язки священодійств, стають легші.

З цілого серця хочемо повірити всіх священників, скільки їх є у цілім світі, Препоблагословенній Божій Матері, посередниці небесних ласк, щоб за її заступництвом зволив Бог зіслати на них найобильнішу щедрість своєю-

(72) I. Тим. 4, 14.

(73) Тит. 2, 7-8.

(74) Ефес. 4, 23-24.

(75) Ефес. 5, 1-2.

(76) Ефес. 5, 18-19.

(77) Ефес. 6, 18.

го Духа; який наклонить усіх священників до святости та відродить людський рід обновленими обичаями.

Надіючись здійснення цих корисних і спасенних обітниць за посередництвом покрови Непорочної Діви Марії, благаємо Бога, щоб обдарив усіх обильними небесними ласками; передовсім єпископів і священників, яких переслідують, ув'язнюють, запроторюють на заслання тому, що совісно боронять прав і свободи Церкви. Їм виявляємо Нашу особлившу любов і по-батьківськи упоминаємо їх, щоб далі продовжали давати приклад священничої хоробрости й чесноти.

Це прекрасне письмо Христовий Намісник закінчує уділенням Апостольського благословення усім єпископам і їхнім священникам.

Бо нема, так би мовити, ні одної ділянки християнського життя, де це було б Христового священника. Його слово сягає так далеко, як далеко дійшла на землі Христова правда; його молитва Євхаристійної жертви підноситься нині до Бога зі всіх закутин землі; його діла, як провідника Христових вірних, прибирають нині тисячні форми сучасного життя; в його серці сходяться всі проблеми християнського люду; в його умі родяться й виготовляються відповіді на всі питання часу. З ним Християнство зростається, росте й доспіває в Бозі. Без нього воно нидіє, маліє, завмирає. Словом, з ним існує на землі Христова Церква; без нього Церква Христова перестала б існувати.

Пастирське Послання укр. катол. Єрархії в Канаді, 21. V. 1952

ПРО НАЛЕЖНЕ ВИХОВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО СУМЛІННЯ В МОЛОДІ

(Св. Отець проголосив у відступі одного місяця дві важні промови про християнське сумління, загрожене “ною” Моральною. В цьому числі *Логосу* передаємо в перекладі першу промову виголошену 23. III. 1952 р. на закінчення “Дня Родини”)

РОДИНА є колискою народин і розвитку нового життя, яке потребує догляду і виховання, щоб не загинуло: це закон і основний обов'язок безпосередньо від Бога даний і наложений батькам. Змістом і ціллю виховання в порядку природнім є розвинення дитини у повну людину: змістом же і ціллю християнського виховання є формування нового, відродженого в хрещенні, людського буття у звершеного християнина. Ця повинність, що завжди була обичаєм і славою християнських родин, є врочисто освячена канонам 1113 Кодексу канонічного права(*), який так звучить: *“Батьки є якнайтяжче зобов'язані з усіх сил подбати за релігійне й моральне, фізичне й громадське виховання своїх дітей, як також і забезпечити їм достатній добробут.”*

Більш пекучі питання цієї так обширної теми вже були вяснені при різних нагодах Нашими Попередниками та Нами самими. Тому тепер наміряємо не повторяти цього, що вже обширно було виложено, але радше звернути увагу на один елемент, який будучи базою і точкою опертя у вихованні, особливо християнському, видається натомість деяким, на перший погляд, неначе чужий вихованню. Хотіли б Ми саме говорити про це, що є чимсь найглибшим і найінтимнішим в людині: про совість. Склонив Нас до цього факт, що деякі напрямки модерної думки зачинають критикувати поняття совісти та порушувати її вартість. Будемо отже говорити про совість, як про об'єкт виховання.

Совість є немовби найглибше і найтайніше ядро у людині. В ньому людина ховається зо своїми духовими силами в абсолютну самоту: сам із собою, або краще, сам-на-сам з Богом—якого голос совість відгомнює—і з собою. Там людина рішається на добро або на зло; там вона вибирає між шляхом побіди і шляхом поразки. Навіть коли б хотіла людина, то не вдасться ніколи скинути собі її з плечей; з нею, чи то щось схвалює чи щось осуджує, пройде весь життєвий шлях, і таксамо з нею, як правдомовним та неперекупним свідком, стане на суд Божий. Совість отже, коли б висловитись поняттям так старинним як і гідним, є “adyton”—

(*) Кодекс Західної Церкви—СІС (прим. Ред.)

святилищем, що на його порозі всі мусять задержатись; навіть батько і мати, коли йде про дитину. Одинок священик там входить, як лікар душ і як служитель Тайни покути; та навіть і задля цього совість не перестає бути задрісним святилищем, якого збереження таємниці сам Бог хоче через печат найсвятішого мовчання.

В якому ж отже зміслі можна говорити про виховання совісти?

Суть християнської совісти.

Треба вдатися до деяких основних понять католицької науки, щоб добре зрозуміти, що совість може і повинна бути вихована.

Божественний Спаситель приніс невіжій та немічній людині свою правду та свою ласку: правду—щоб вказати їй шлях, який провадить до мети; ласку—щоб дати їй силу могли осягнути цю мету.

Пройти цей шлях означає, в практиці, прийняти волю і заповіді Христові, і до них примінити життя, тобто поодинокі акти, внутрішні й зовнішні, що їх свобідна воля людська вибирає і вирішує. Яка ж є властиво духовна сила, що в подрібних випадках диктує самій волі, щоби вибирала і вирішувала акти згідні з Божою волею якщо не совість? Вона отже є вірним відгомном, чистим відблиском Божої норми в людських діланнях. Так що вислови: “суд християнської совісти”, або інше: “судити після християнської совісти”, мають це значення: норму остаточного й особистого рішення для якогось морального ділання беремо із слів та волі Христа. Він в дійсності є дорогою, правдою і життям, не тільки для всіх людей разом взятих, але для кожного з’окрема⁽¹⁾: є таким для дорослої людини, є таким для дитини і для юнака.

З цього слідує, що формування християнської совісти в дитини чи в юнака полягає передусім у просвіченні їхнього ума відносно волі Христові, відносно Його закону, Його доріг, а крім того у відділюванні на їхню душу, оскільки це дається зробити іззовні, з наміром довести її до свобідного а постійного виконання Божої волі. Це є найвищим завданням виховання.

Підклади й джерела виховування совісти.

Ба де ж знайдуть, виховник і вихованок, конкретно й з легкістю та певністю, християнський моральний закон? В законі, що його Творець витиснув у серці кожного⁽²⁾, і в об’явленні, цебто, в повноті правд і заповідей, що їх подав Божественний Учитель. Обое вони, чи то закон виписаний в серці або інакше закон природний, чи правди й заповіді надприродного об’явлення, Відкупитель Ісус зложив, як моральний скарб людства,

(1) Гл. Ів. 14, 6.

(2) Гл. Рим. 2, 14-16.

в руки своєї Церкви, щоб вона їх проповідала всім сотворінням, їх насвітлювала та їх ненарушеними і захороненими від усякого осквернення й блуду, передавала з роду в рід.

*Поблудження у формуванні та у виховуванні християнської совісти.—
Мнима перевірка моральних норм.*

Проти цієї науки, незаперечної протягом довгих віків, виривають тепер труднощі й закиди, що їх треба вяснити.

Як у догматичному навчанні, так також у католицькому моральному корядку хотіли б (деякі) перевести майже основну перевірку для виведення з неї нового оцінювання.

Першим кроком, або краще сказати, першим ударом в будівлю християнських моральних приписів, мало б бути намагання витягнути їх—як мають претенсії—спід тісного і гнетучого надзору церковної влади, так щоб, звільнена від софістичних тонкостей казуїстичного методу, моральна стала приведена до своєї первісної форми та примінена простенько до понятливості та до рішень індивідуальної совісти.

Кожний бачить, до яких сумних наслідків довело б таке вивернення самих основ виховання.

Залишаючи видвигнення наявної недосвідченості та недозрілості розсудку тих, що піддержують подібні погляди, кориснішим буде унаглядити головний блуд цієї "нової моральної". Вона, відсилаючи кожний етичний критерій до індивідуальної совісти, заздрісно замкненої в собі та оставленої бути абсолютним суддею своїх рішень, далеких від улегшування їй поступу, відводила б її (цю совість) від учительської дороги, якою є Христос.

Божественний Відкупитель своє Об'явлення, якого суттєва часть—це моральні повинності, віддав не поодиноким людям, але своїй Церкві, що їй дав місію привести людей до вірного прийняття цього святого депозиту.

Таксамо Божа поміч, спрямована для захорони Об'явлення перед блудами і опоганенням, була обіцяна Церкві, а не одиницям.

Це також розумне зарядження, бо Церква, живий організм, може таким чином певно і зручно, чи то пояснити й поглибити правди навіть моральні, чи то примінити їх до різних змінливих умов місця і часу, зберігаючи при цьому непорушеною суть. Подумати б, наприклад, про соціальне вчення Церкви, яке зродилось щоб відповісти новим потребам, в основі однак не є нічим іншим, як приміненням вікової християнської моралі до сучасних економічних та соціальних обставин.

Як же ж отже є можливе погодити оглядне зарядження Спасителя, який Церкві поручив опіку над християнським моральним майном, з певного рода осібняцькою автономією совісти?

Вона, відтягнена від свого природного клімату, не може видати інших овочів, як тільки отруйні, які сейчас пізнати з самого тільки порівняння з деякими ознаками традиційної поведінки і звершеності християнської, що її взнесість є доказана незрівняними ділами Святих.

“Нова Моральна” твердить, що Церква, місто щоб розвивати закон людської свободи й любови, та наставати на це як гідна розсадниця морального життя, вона противно, майже виключно та з пересадною суворістю, кладе натиск на сталість та невмолимість християнських моральних законів, відкликуючись часто до висловів “ви є обов’язані”, “не є дозволене”, які занадто заносять смаком понижаючої педантерії.

Моральні заповіді Церкви для виховування совісти в особистому житті...

Тепер натомість Церква хоче—і це виразно ставить на денне світло, коли йде про формування сумління—щоб християнина ввести в безмежні багатства віри й ласки, в спосіб переконливий, так щоб він чув у собі схильність просякнути їх глибоко.

Церква отже не може відтягнути себе від пригадування вірним, що ці багатства не можна інакше досягнути та зберегти, як тільки ціною докладних моральних з’обов’язань. Інакше поступування скінчило б на забутті панівного принципу, на який завжди наставляв Христос, її Господь і Вчитель. Він в дійсності навчав, що, щоб увійти в царство небесне, не вистає говорити “Господи, Господи”, але треба чинити волю Отця небесного⁽³⁾. Він говорив про “тісні ворота” і про “вузьку дорогу” яка провадить до життя⁽⁴⁾, та додав: “Змагайтесь увійти тисними ворітьми, бо многі, кажуть вам, шукатимуть увійти, та не зможуть”⁽⁵⁾. Він положив як пробний камінь та відрізнявальний знак любови зглядом Себе самого (Христа), заховання заповідей⁽⁶⁾. Таксамо до багатого молодця, який Його питає, Він каже: “Якщо хочеш увійти в життя, заховай заповіді”, а на новий запит: “Які?” відповідає: “Не вбивай! не чужолож; не кради! не свідчи криво! шануй батька та матір! і люби ближнього твого як себе самого!” Він поставив як умовину тому, хто б хотів Його наслідувати, виректися себе самого а кожного дня брати свій хрест⁽⁷⁾. Він вимагає, щоб людина була готовою для Нього і для Його справи оставити все що має найдорожчого, як батька, матір, власних дітей, та вкінці найвижче добро, власне життя⁽⁸⁾ Тому Він додає: “Кажу ж вам, моїм друзям: не лякайтесь тих, що вбивають тіло, а відтак більш нічого заподіяти не можуть. А покажу вам, кого маєте боятись: бійтесь Того, що, вбивши, має власть вкинути в пекло”⁽⁹⁾.

Так говорив Ісус Христос, божеський Педагог, який певно знає, краще

(3) Гл. Мт. 7, 21.

(4) Гл. Мт. 7, 13-14.

(5) Гл. Лк. 13, 24.

(6) Гл. Ів. 14, 21. 24.

(7) Гл. Лк. 9, 23.

(8) Гл. Мт. 10, 37-39.

(9) Гл. Лк. 12, 4-5.

чим люди, увійти в душі та потягнути їх до своєї любови нескінченими совершенствами свого Серця “повного доброти й любови”⁽¹⁰⁾.

А Апостол народів св. Павло, чи ж інакше проповідав? Своєю ударною силою переконання, відкриваючи таємничу принаду надприродного світу, він пояснював велич і блиск християнської віри, багатства, силу, благословення, щасливість що криються в ній, подаючи їх душам як гідний предмет свободи християнина та невідпорну мету чистих унесень любови. Та тим не менш є правдиве, що також і його є напаминання, як ось це: “Зі страхом і трепетом дбайте про своє спасення”⁽¹¹⁾, і що слід цього ж самого його пера вийшли взнеслі моральні заповіді, призначені для всіх вірних, чи то будуть люди загального сприймання, чи душі піднесеної чутливості. Беручи отже слова Христові й Апостолові за стислу норму, чи ж не треба б сказати, що сьогоднішня Церква є схильна радше до уступчивости, чим до строгости? Так що піднесене “новою моральною” проти Церкви обвинувачення про гнетучу твердість, в дійсності вдаряє в першу чергу саму честигідну Особу Христа.

Тому свідомі прав і обов'язків Апостольської Столиці вмішуватись, коли потреба, авторитетно в моральні питання, Ми в промові дня 29 жовтня минулого року рішили повчити сумління щодо проблем подружого життя. Цею самою властю заявляємо сьогодні виховникам та й самій молоді: Божа заповідь про чистоту душі і тіла має не менше значення також і для сьогоднішньої молоді. Також і вона має моральний обов'язок і, при помочі ласки, можливість зберегтись чистою. Тому то відкиньмо, як блудне, твердження цих, що вважають неунікними випадки в роках зрілости, які мовляв й не заслугували б, щоб з них робити більший “казус”, неначе б вони не були тяжкою провинною, бо звичайно, додають вони, пристрасть зносить свободу конечну до цього, щоб якийсь акт був морально вчисляемий.

Противно ж, є слушною і розумною засадою, щоб виховник, не занедбуючи представляти юнакам шляхетні вартості чистоти, так щоб склонити їх полюбити та бажати її саму через себе, вполював однак ясно заповідь як таку, в цілій її важливості та повазі Божого зарядження. Він в цей спосіб заохотить юнаків уникати ближчі нагоди, скріпить їх в боротьбі, якої тягару не буде скривати перед ними, їх наклонить до охочого прийняття цих жертв, яких чеснота вимагає, та заохотить їх, щоб витривали, а не щоб подавались в небезпеці складати зброю вже з самого початку та без опору улягати лихим наклонам.

...і в публічному житті.

Та ще більше, як на площині приватного поступування є сьогодні многі що хотіли б виключити панування морального закону з публічною, еконо-

(10) Lit. de Sacr. Corde Jesu (Літург. Пресв. Серця Ісусового—прим. Ред.)

(11) Гл. Фил. 2, 42.

мічного і соціального життя, з діяльності публічних властей внутр і назовні, в час миру і війни, так неначе б тут Бог не мав нічого до сказання, принаймні остаточно (слова).

Увільнення зовнішніх людських ділань, як науки, політики, мистецтва, від моральної буває деколи в царині філософії оправдуване автономією, яка їм—(цим діланням, чи науці, політиці, мистецтву)—прислуговує в їхній області, щоб себе рядили виключно по своїм власним законам, хоч приймають, що вони (ці закони) звичайно годяться з моральними. І беруть за приклад мистецтво, якому не то що якунебудь зависимість, але й всяке відношення до моральної заперечують, кажучи: штука є тільки штукою, а не моральною ані чимсь іншим, і тому має рядити себе самими тільки законами естетики, яких зрештою, коли дійсно такими є, не будеться натягати на службу пожадливості. В подібний спосіб розправляють про політику і про економію, які не мають потреби засягати ради від других наук, отже й від етики, але, ведені своїми правдивими законами, є тим самим добрі й слухні.

Є це, як бачимо, делікатний спосіб відтягання сумлінь спід власти моральних законів. В дійсності, не можна заперечити що такі автономії є слухні, оскільки вони є виразом методу нитомого кожній діяльності та меж, що відділюють їхні різні форми в теоретичній ділянці; та відділення методу не має означати, що науковець, мистець, політик, є свобідні від моральних перестерігань у виконуванні своїх діяльностей, особливо коли ці безпосередньо відзеркаляються на етичній площині, як мистецтво, політика, економія. Чисте й теоретичне відгородження не має значення в житті, яке завсіди є синтезою, бо ж одним суб'єктом всякого роду ділань є ця сама людина, якої свідомі й добровільні акти не можуть оминати моральної оцінки. Обсервуючи даліше справу широким та практичним поглядом, який часом є хибний навіть у світлич філософів, такі зрізничкування й автономії виходять від упавшої людської природи—для представлення під плащом законів штуки, політики й економії цього, що противно, є догідним для пожадливості, еґоїзму та лавізму. Таким чином теоретична независимість від моральної стає в практиці бунтом проти моральної, та й ломиться також ця гармонія вроджена науці і мистецтву, що її філософи тої школи бистро спостерігають, але говорять що вона випадкова, тоді коли противно вона є суттєвою, якщо розважати її після суб'єкту, що ним є людина, і після його Творця, що ним є Бог.

Томуто Наші Попередники і Ми самі, у воєнній завірюсі і в післявоєнних неспокоях, не переставали наставати на принцип, що порядок встановлений Богом обіймає ціле життя, не виключаючи публічного життя у всіх його проявах, переконані що в цьому немає ніякого обмеження правдивої людської свободи, ані ніякого вмішування в засяг державних ділань, а тільки забезпечення проти заблуджень і надужить, від яких християнська моральна, якщо її належно примінити, може охоронити. Цих правд мають навчити молодь і впоїти їх в її сумління ці, що, в родині чи в школі, мають

обов'язок дбати про виховання молоді, кладучи в цей спосіб зародок (для) кращого майбутнього.

Кінцевий заклик.

Ось, що наміряли Ми сьогодні сказати вам, дорогі сини і дочки, що слухаєте Нас, а говорячи це, не скрили Ми тривоги, що стискає Нам серце ради тої грізної проблеми, яка торкається сучасного й майбутнього світу та вічної долі багатьох душ. Скільки потіхи дала б нам певність, що ви поділяєте цю Нашу тривогу за християнське виховання молоді! Виховуйте сумління ваших дітей із завзятою та тривалою дбайливістю. Виховуйте їх (ці сумління) в страхі і любові Божій. Виховуйте їх у правдолюбності. Та будьте правдолюбні насамперед ви, і викидайте з виховного діла все, що не є щире ні правдиве. Вкладайте в сумління юнацтва вроджене поняття свободи, правдивої свободи, гідної і властивої сотворінню створеному на образ Божий. Це цілком щось інше як розв'язлість та розгнузданість; це навпаки—випробувана спосібність до доброго; це та рішучість самому з себе хотіти добро і чинити його⁽¹²⁾; це те володіння над своїми силами, над інстинктами, над ходом подій. Виховуйте їх щоб вміли молитись та черпати з джерел Покути і Пр. Євхаристії це, чого природа не може дати: силу—щоб не впасти; силу—щоб повстати. Нехай вони вже замолоду відчують, що без помочі цих надприродних сил вони не зможуть бути ні добрими християнами, ні навіть звичайними чесними людьми, що їхньою участю є погідне життя. А так підготовані, могутимуть стреміти аж до найкращого, значить могутимуть пожертвувати себе цьому великому завданню, що його сповення принесе їм честь: *здійснювання Христа в своєму житті.*

Щоби дпняти цієї цілі, Ми заохочуємо всіх Наших улюблених синів і лочок великої вселюдської родини до тісної єдності між собою: до єдності для оборони правди, для поширення царства Христового на землі. Нехай викинуть всякий розкол, усунуть всяку незгоду; нехай пожертвують великодушно—щоб воно не коштувало—для цього вищого добра, для цього найвищого ідеалу, всякий партикулярний погляд, всяке суб'єктивне вподобання; “якщо зла захланність кричить у вас за чим іншим”, нехай ваша християнська совість побідить всяку покусю, так щоб ворог Божий “серед вас не сміявся з вас”⁽¹³⁾. Сила здорової едукації нехай плодючо виявиться між усіма народами, які бояться за майбутнє їхньої молоді. Таким чином Господь вишле на вас і на ваші родини обильність своїх ласк, на завдаток яких уділяємо вам з батьківською любов'ю Апостольське Благословення.

Перек. з A.A.S., vol. 44, n. 5. o. Ст. Г. ЧНІ.

(12) Гл. Гал. 5, 43.

(13) Рай, 5. 79, 81 (з Бож. Комед. Данта—прим. Ред.)

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Зшиток 11-12, с. 801-965, табл. VI-XXIII, XI. Прозорове мистецтво, XII. Театр-Музика-Танок. XIII. Кіно, Фото, Радіо. XIV. Наука, Освіта, Виховання.

Відділ *прозорого мистецтва* (Архітектура, різьба, малярство, графіка, гравєрство) опрацьована відповідними фахівцями (В. Січинський, О. Повстенко і С. Гординський). Хіба б завважити, що слід було взяти до уваги українське мистецтво у новому світі, де є вже наші будівлі, будовані нашими архітектами-будівничими (Константин Ястрембський), як також церковні малярі (Федір Катамай, Дмитро Захарків). На ст. 829 при згадці про відомого галицько-українського маляра, письменника й публіциста Корнила Устияновича зайшла мабуть редакційно-коректорська помилка й надруковано його ім'я хибно: "Кирило".

Театр опрацювали В. Ревуцький, В. Гаввський, Г. Лужницький, і Б. М.; Музику—Є. Оленський, З. Лисько, В. Витвицький і Б. М. Танок—М. Пастернакова, і І. К. У бібліографічному покажчику (с. 885) танку перемінено прізвище нашого дослідника гуцульського танку Р. В. Гарасимчука на "Гарасимчука"; на основі аналізу його праці в польській мові (докторська дисертація на львівському університеті, друк. 1939) стверджую, що цей дослідник не перекуртив сам свого прізвища і при його праці воно було надруковане правильно: "Гарасимчук".

Кіно, фото і радіо описали В. Левицький, Р. Крохмалюк, Р. Савицький, В. Морєусь, І. К. і К. А.

Відділ науки опрацювали І. Витанович, В. Дорошенко, Г. Махів, М. Міщенко й О. Оглоблин. Той відділ не може вдовольнити читача. На стор. 898-905, 908, 912-15 принагідно ще раз обговорюється українську історіографію замість відслати читача до ст. 401-5 (кн. 6). В рецензії на кн. 6, "Е.У". ("Київ", 1951, I, с. 52-3) були подані завваги щодо цього огляду історіографії, проте при обговореннях в кн. 12-ій трапляються подібні браки. На нашу думку, замість вичислювати по кілька разів тих самих істориків, краще було згадати кожного раз, але при тому подати, що він вніс до історіографії. Для прикладу: пропущено діяльного в НТШ ще від часів М. Грушевського аж до 1939 р. історика Богдана Барвінського (дійсного члена НТШ від 1914 р.), автора об'ємистої монографії про галицького історика Юліана Целевича у "Збірнику Іст.-філ. Секції НТШ" (1927), про Конашевичів у перемиській землі в "Записках НТШ" т. 100 (1930), якого він був редактором, та низки дрібних причинків до історії України, оповіщуваних уже в другій половині першого десятиріччя н. ст. Згаданий (с. 904) поміж істориками в НТШ до 1914 р. Микола Чубатий почав дебютувати в НТШ своєю працею "Західня Україна і Рим в XIII ст." ("Записки НТШ", т. 123-4, 1917); за його другою працею в "Записках НТШ" (т.т. 134-5 і 144-5, 1924-26) про правне становище українських земель литовсько-руської держави під кінець XIV ст. слідував його вибір на дійсного члена Історично-філософської Секції НТШ в 1928 р.

При фізикові Іванові Пулюєві (с. 905) можна було додати, що він був винахідником т. зв. лямпки Пулюя (див. М. Чайковський: Як чоловік зробив з ночі день?, накл. "Просвіти", Львів 1914.)

Про основи Української Академії Наук у Києві надруковано: “14. XI. 1918 р. законом укр. уряду в Києві засновано Українську Академію Наук (головні ініціатори—М. Василенко, С. Єфремов, А. Кримський, В. Науменко)” (с. 906). Відтак поміж дослідниками, членами й співробітниками II. Відділу УАН. згадується “Володимира Вернадського (1863-1945), першого президента УАН, видатного мінералога, філософа природи й основника біогеохемії” (с. 909). Додамо: З української преси літом 1918 р. було відомо, що гетьманський уряд звернувся до В. Вернадського, який був дійсним членом Російської Академії Наук, з порученням zorganizувати Українську Академію Наук у Києві.

Дійсним членом філософічної Секції НТШ в тому часі став властиво Михайло Рудницький, що був теж співробітником у рецензійному відділі останніх філологічних “Записок НТШ” у Львові (1937, т. 155), в якому співпрацювали теж початківці Е. Парипа, Б. Романенчук, М. Семчишин й інші.

Науковий кварталник “Богословія” як пригадуємо собі, не був “органом Греко-Катол. Богословської Академії у Львові” (с. 912), тільки українського Наукового Богословського Товариства у Львові; Греко-Католицька Богословська Академія видавала неперіодично об’ємисті “Праці”, яких авторами були митр. Андрей Шептицький, ректор о. д-р Йосиф Сліпий, проф. о. д-р Василь Лаба, проф. о. д-р Андрій Іщак й інші професори цієї Академії, а з світських науковців поза Академією були надруковані в цих “Працях” студії Михайла Возняка над “Зорею” М. Шашкевича. При семінарі української і церковно-слов’янської мов цієї Академії видавав проф. Константин Чехович журнал присвячений мовознавству, етнографії і фольклорові “Слово”. Духовні дієцезальні семінарії в Перемишлі і Станіславові мали свій спільний науковий кварталник “Добрий Пастир”.

Мабуть за друкарську помилку слід уважати згадку поміж професорами УВУ в Празі археолога “В”. має бути І(ван) Борковський (ст. 913).

В історії української науки в час другої світової війни (с. 915) слід згадати, що в початках німецької окупації Києва від кінця вересня 1941 р. до початків 1942 київська міська управа вдержувала своїми коштами українську Академію Наук, університет й інші наукові установи. Президентом УАН був хемик акад. В. О. Плотников, що хоч росіянин по походженню, подібно як згаданий (с. 909) хемик В. Шапошников, був лояльний супроти українського громадянства й гідно репрезентував УВАН. Заборонив київській міській управі удержувати своїми коштами УАН й інші наукові установи в Києві німецький бурмістр Києва Рогавш в початках 1942 р.

Поміж американськими університетами, в яких працюють українські науковці, є хибно названий “Університет у Сетон Голлі” (с. 916) католицький Сетон Голл Унісерситет в Ньюарку з відділами й бібліотекою в Джерзі Ситі. Помилково теж надруковано, що коледж св. Василя В. є “у Стенфорді” (с. 916), має бути “у Стенфорді, де є теж дівоча Академія св. Марії. Стенфорд-Університет є в Стенфорд, Каліфорнія, де крім згаданих українських професорів (с. 914-5) Степана й Володимира Тимошенків, працювали в українському відділі університетської бібліотеки в Berkeley п. Іван Петрушевич, і д-р Григорій Скегар, родом з буковинських поселенців. Автори видно не використали статті Василя Галича: “Українці-професори в коледжах та університетах Америки” (“Сьогочасне й Минуле” 1-2, НТШ, Мюнхен 1949, с. 123-4).

На терені Канади поминено Р. Ю. Кисілевського (Оттава), Ореста Старчука (Едмонтон), Ю. Геника-Березовського (Торонто), Д. Донцова, о. М.

Залеського, о. І. Назарка, Ю. і Н. Русових (Монреал). Неправильно надруковано, що “одиною укр. високою школою в Канаді є правос. Колегія св. Андрея в Вінніпегу” (с. 916), бо ж існує українська католицька Духовна Семинарія ОО. Редемптористів у Ватерфорді, біля Торонта в Онтеріо; Колегія професорів цієї Семинарії видала вже 2 річники (1950-51) наукового Богословського Квартальника *Логос*.

За В. Бідновим надруковано “Освіта і шкільництво з давніх часів до пол. ХІХ ст.” (с. 917-21). Слід відмітити, що Острозька Академія проіснувала не тільки до смерті її фундатора князя Константина Василя Острозького (†1608) (с. 918), але аж до смерті його сина Януша (†1620). Школу в Слущку не оснував кн. Острозький, тільки князь Юрій Слущкий. Не згадано про школу в Милянєвичах Ковельського староства (князь Андрій Курбський); та філію Київської могилянської колегії (с. 619) в Винниці, яку в 1639 р. княгиня Регіна Соломирецька примістила в Гощі. Немає також ніякої згадки про освіту й шкільництво на Закарпатті і в Галичині до половини ХІХ ст. Та і російської займанщини в першій половині ХІХ ст. не охоплює ця стаття в цілості, тимто слідує друга стаття “Шкільництво й освіта під російською окупацією в ХІХ-ХХ ст.” (с. 921-926) Л. Білецького, Д. Дорошенка й К. Безкровного. Шкільництво й освіту на українських землях “під Австрією та Угорщиною” (с. 926-33) обговорюють І. Герасимович—О. Терлецький (Галичина), М. Гарас—В. Сімович (Буковина) і А. Штефан (Закарпаття). При історії шкільництва й освіти на Закарпатті (с. 933) слід було сягнути часів ще перед кінцем ХVІІІ ст., хочби зібрати разом ті інформації, що їх подає “Історія Закарпаття” Василя Пачовського (Мюнхен 1946). Освіту й шкільництво в часах української державности (с. 933-4) обговорюють Л. Білецький і І. Герасимович, —під Сов’єтами (с. 934-42)—Л. Білецький, Г. Ващенко, Д. Дорошенко, І. Розгін, Ю. Шерех і К. Безкровний (Кубань і Поронь 1917-42 рр.),—під Польщею (с. 942-9)—І. Герасимович, В. Кубійович, В. Мудрий, В. Островський, І. Сидорук, М. Терлецький і О. Терлецький,—Закарпаття в 1919-39 рр. (с. 949-50)—А. Штефан і І. П.,—під Румунією (с. 950-1)—М. Гарас, В. Сімович і О. Терлецький—в період другої світової війни (с. 951-2)—П. Ісаїв,—на еміграції від 1919 до 1950 (с. 952-4)—М. Терлецький.

Огляд Історії організації шкільної молоді (с. 955-60) обмежується тільки до історії пласту й інших організацій в ХХ ст. Слід було почати принайменше з половини м. ст., хочби так, як це робить В. Янів при історії студентства (с. 960-5). Його натяк на “Т-во Студентів-Богословів у Львові, 1830)” (с. 960) не виглядає повний, бо в дійсності в початках 1830-их рр. існував серед наших львівських богословів зорганізований “Руською Трійцею” гурток прихильників української народньої мови.

Д-р. Микола Андрусак.

ХРОНІКА

CHRONICA

КАНАДА:

1-ша Річниця Саскачеванського Ексархату.

В днях 24 і 25 травня ц.р. вірні укр. катол. Саскачеванського Ексархату вшанували перші роковини новоствореної єпархії. Значне число делегатів та гостей з майже всіх парохій та організацій взяли в тому гарному святі участь. По привітанні учасників Ексц. Кир Андреем Роборецьким відбули поодинокі організації свої наради окремо. По нарадах зорганізовано оглядини гарного міста Саскатуну, при тому також новобудований Інститут ім. Митроп. Андрея. По спільній вечері та Молебні до М. Б. відбувся концерт в суботу. На польовій Архіер. Службі Божій співаній Кир Андреем в асисті світського й чернечого духовенства брали участь також достойники лат. Церкви, між іншими місцевий лат. єпископ Клейн. На бенкеті в Бесборо готелі промовляв також проф. Сімпсон, який підкреслив, що будовою Інституту ім. Митроп. Андрея українці католики дають доказ високої культури й любови до науки. Різні організації, складаючи Кир Андрееві свої привіти й побажання вручили йому грошеву лепту на будову Інституту. При тому місцевий Відділ ЛУКЖ улаштував виставу укр. вишивки, різьби й писанок, а Відділ УКЮ виставу укр. катол. преси.

Укр. катол. Конгрес Східного Ексархату в Торонто.

В горячих днях 4-5-6. VII. відбувся в Торонті укр. катол. Конгрес Східного Ексархату під проводом Ексц. Кир Ісидора Борецького. На конгресі створено Дієцезальну Централю укр. катол. організацій УКС, ЛУКЖ, УКЮ з осідком в Торонті, з д-ром І. Кучерена, як предсідником у проводі. До управи Централі війшли голови й секретарі укр. катол. Союзу, Ліги Укр. Катол. Жінок, Укр. Катол. Юнацтва, а також новоповстала організація Молодих Подруж. Преосв. Кир Ісидор часто забирав голос підчас конгресу поділяючися з учасниками своїми переживаннями із Евхар. Конгресу в Барсельоні, та витягаючи з них конкретні науки для своїх вірних.

Привіт для страдаючої України від Укр. Катол. Церкви в Канаді через радіо СБС Впреосв. Архієп. Кир Василя Ладжи, 1. VII. 1952 р.

Слава Ісусу Христу,
Дорогі Браття й Сестри,

Ми безмірно щасливі, що можемо нині заслати Вам від нашої Української Католицької Церкви в Канаді наш братній, пастирський привіт. 3

цим привітом ми приносимо Вам найщиріші вислови подиву для Вашої героїської віри й кличемо до Вас видержати в цій вірі аж до кінця.

Ми клонимо голови перед нашими Владиками, що за прикладом перших Апостолів мужньо переносять страшне мучеництво за Христа, Його Святу Церкву й свій Український Нарід. Ми разом з Вами приклякаємо на тих безчисленних могилах, де по довгих героїських змаганнях лягли спочити Ваші батьки, матері, брати й сестри. Ми разом з Вами плачемо над тими спопелілими згарищами, де ще недавно пишались наші прекрасні церкви, видніли спокійні щасливі Ваші доми, зносились наші інституції. Ми молимося з Вами за тих всіх, що нині мільйонами караються в жахливих тюрмах.

Ми знаємо всі Ваші терпіння й дуже глибоко переживаємо всі ці Ваші страждання. Ми знаємо всі небезпеки, що перед ними Ви стоїте кожної хвилини й просимо Милосердного Бога берегти Вас від всього зла. Ми бачимо Ваші сльози, чуємо Ваш плач, і зойки Вашого болю роздирають нам серце.

Наша українська земля стала нині одною великою Голготою; наша Католицька Церква стала на ній хрестом; на цьому хресті, Дорогі Браття й Сестри, нині Ви розп'яті. Нині Ви страждаєте й вмираєте з Христом на хресті. Але день Світлого Воскресення вже недалекий. Нині весь вільний світ знає й говорить про Вас. Христовий Намісник, Святіший Отець Папа Римський, вся Католицька Церква й всі культурні народи світу нетерпеливо вижидають тієї радісної хвилини. Нині вони всі з Вами—з Вами зокрема вся наша Церква в Канаді, Америці й інших частих світу.

Борітеся, Браття й Сестри, з Вами Бог, Його Свята Церква й всі люди доброї волі. Борітеся в ім'я Бога, а Бог дасть Вам перемогу.

Це привіт і побажання з вільної Канади від Архієпископа Кир Василя разом з чотирма Єпископами Ординаріями й нашим Помічником. Нехай Милосердний Господь благословить всіх Вас і буде з Вами завжди. Амінь.

50-річчя Сестер Службниць в Канаді.

1952 р. є роком ювілейним двох укр. заслужених законних установ: ОО. Василян і СС. Службниць. 50 років минає відколи перші кадри Отців і Сестер прибувають до Канади, щоб фятувати загрожених українських піонерів. Отці Василяни розпочнуть святкування свого ювілею з кінцем цього року. Сестри Службниці відсвятковують свій ювілей впродовж цього року по різних місцевостях осідку в Канаді. 1. XI. 1902 р. прибули до Едмонтону 4 Сестри Службниці: Амврозія, Ісидора, Емілія і Таїда. Недалеко Мондеру вщиплений новіціят розрісся в прегарне дерево з 20 чернечими оселями Сестер в самій Канаді, та 16 оселями в ЗДА, які нараховують під цю пору понад 250 членів, із Провінціалним Проводом в Торонто. Той розлогий конар Провінції Сестер Службниць Царя Христа розгорнув впродовж 50 років щоденних трудів, сльоз та змагань посеред на-

шої укр. еміграції многогранну працю катол. спільноти в Канаді й ЗДА, яка позначалась передусім в несенні останньої потіхи хворим; в обтиранні заплаканих очей бездомних сиріт; в щіплюванні зерна любови до Бога, Батьківщини й своєї Церкви рядам української молоді по союзах, товариствах, дружинах; в формуванні та виховуванні молоді в народній та середній школі...

Редакція Логосу приєднується радо до могучих акордів желань багатозаслуженим Сестрам при нагоді їх гарного Ювілею, щоб зо свого боку висловити Впреп. Сестрам Генеральній Верониці, Провінціяльній Бернадеті, а через них всім Сестрам свої щирі гратуляції за осяги та побажання все ширших й глибших впливів посеред нашого народу.

Об'єднання Української Католицької Преси.

Дня 13. червня 1952 відбулися в Торонті основуючі Загальні Збори українських католицьких журналістів і видавців часописів, на яких були представники з Канади, ЗДА й ін., а деякі з неприявних були заступлені відпоручними листами. На цих Зборах основано Об'єднання Української Католицької Преси, яке має на меті згуртувати українських католицьких журналістів у цілому світі. Прийнято статут Об'єднання й вибрано Головну Управу з головою д-ром Г. Лужницьким у проводі. На іншому місці Логосу подаємо рефлексії з приводу тих перших Заг. Зборів ОУКП.

ЗДАМЕРИКА:

Урочисте посвячення Духовної Семинарії у Вашингтоні.

В суботу, дня 31-го травня ц.р. відбулося величаве свято відкриття і благословення Української Духовної Семинарії ім. св. Йосафата в греко-католицькій дієцезії Преосв. Константина Богачевського. Семинарію здвигнено завдяки ревним зусиллям Преосв. Владика Кир Константина, його Преосв. Єп.-Поміч. Кир Амвросія, Духовенства й Вірних, а будова її коштувала понад пів мільйона дол. У святі взяли участь: Апост. Делегат у ЗДА, архиеп. Чиконьяні, 11 Єпископів обидвох обрядів, 150 священників і коло 10 тисяч вірних, в цьому і багато учасників з Канади. З канадійських Єпископів були приявні Преосв. Кир Ніль з Едмонтону і Преосв. Кир Андрей з Саскатуну. Преосв. Кир Максим з Вінніпеґу не міг на свято дістатись через паспортні труднощі, а Ексарх Східньої Канади, Преосв. Кир Ісидор, був саме тоді на Евхаристійним Конгресі в Еспанії.

Свято благословення Семинарії перемінилось у велику українську релігійно-національну маніфестацію в ЗДА, у "День Сходу" Католицької Церкви під проводом українців, як про це сказав Апост. Делегат Високопреосв. Чиконьяні, в той день об'єднав молитовно церковний Схід і Захід, усіх тих, що в інтимній єдності ідуть за Христом. "Семинарія повстала не без

Божого Провидіння—закінчив Апост. Делегат своє глибоке й повне надії на краще майбутнє Христової Церкви слово,—а Ви тут в Америці стали знаряддям цього Провидіння. Радійте і будьте горді з такої шляхотної співпраці з Божим Провидінням, що є всілі заповнити Вашому народові духове життя і приготувляти до воскресення і перемоги”.

Кир Амвросій відкрив бенкет в українській і англійській мові і перше слово сказав Апост. Делегат, підкреслюючи велику працю, що її виконала українська католицька Церква для свого народу в ЗДА.

Від Св. Отця Пали Пія XII наспіла телеграма з побажанням, письмений привіт від кардинала Ем. Спелмана, від кардиналів, архиепископів, єпископів, від през. Трумана та від різнородних церковних і світських організацій.

Беатифікаційний процес монахині, що належала до східного обряду.

Католики обох обрядів, східного й латинського, святкували 25-річчя смерті Сестри Міріам Тереси, якої беатифікаційний процес розпочався в Дієцезії Петерсон, Нью Джерси. Монахиня, авторка духовної книжки “Грейтер перфекшон”, склала свої чернечі обіти на смертній постелі у 26. році життя.

Тереса Денянович, членкиня визант.-католицького обряду, належала до визант.-католицької церкви св. Івана в Байон, Н. Дж., але вона, її брати й сестри ходили до церкви св. Вінкентія латинського обряду. Вона вступила до Згромадження Сестер Милосердя св. Єлисавети і померла в їхньому матерньому домі. Вона ніколи урядово не перейшла на латинський обряд.

Під впливом святости її короткого життя та її писань створено в 1946 р. Лігу Молитви Сестри Тереси для започаткування беатифікаційного процесу. І ця Ліга дала почин до відсвяткування 25-их роковин її смерті. Одною з точок цих святкувань був перегляд біографії Сестри Міріам Тереси пера Теодора Мейнарда, яка має незабаром появитися.

Всеч. о. Юрій Кандра, парох визант.-католицької церкви в Байоні, відслужив торжественну Службу Божу за щасливе довершення процесу беатифікації монахині. Співав місцевий хор. На Службі Божій також був о. Стефан Фіндлей, Чина св. Венедикта, прокуратор процесу Сестри Тереси.

Сестра Гільдегарда Марія, управителька Колегії св. Єлисавети, звернула увагу при тій нагоді на щасливі обставини, які дають змогу і східним католикам, і римо-католикам назвати Сестру Тересу своєю.

(За “Денвер Реджістер” з 25. 5. 1952).

Українська Православна Церква в ЗДА.

На терені ЗДА. існують різні українські православні групи. Одну групу УПЦ очолює митрополит Іван Теодорович. Друга група творить УПЦ під проводом архiep. Богдана Шнильки, що визнає своїм зверхником царгород-

ського патріярха Атенагора. Там діє також т. зв. українська соборно-правна прав. Церква під проводом архієп. Григорія Огійчука з осідком в Чикаго, та укр. прав. Церква архієп. Ігора, який відкрив в Нью Йорку свою власну, незалежну від нікого церкву. Єпископ УАПЦ В'ячеслав прибувши зі скитальщини до ЗДА приступив до російської прав. Церкви та й дав себе наново пересвятити в тій Церкві, яка подає преса. Те саме пишуть часописи про бувшого єпископа краківсько-лемківського за Польщі, архієп. Палладія (В. Руденко), який, прибувши до Америки, щоб мовляв поєднувати православних українців сам приєднався до московської митрополії.

ЄВРОПА:

Київ—Єрусалим Русскої Церкви?

В днях 11. до 26. липня 1951 р. відбулася в Москві низка церковних торжеств, що на них запросив патріярх Алексій голів Церков цілого європейського та Близького Сходу.

Вони почалися приїздом “Святішого Католикос-Патріярха всея Грузів”, Каллістра, в супроводі митрополита Кутайського, Єфрема та настоятеля російської церкви в Тбілісі, архимандрита Зиновія. Наступного дня ця делегація, як впрочім і всі дальші делегації, були прийняті на авдієнції предсідника Совета по делам Русской Православной Церкви при Раді Міністрів ССРСР, Г. Г. Карповим.

15. липня прибула до Москви літаком делегація Болгарської Православної Церкви в складі: Митрополита Пловдивського Кирила, єпископа Стобійського Пімена та архимандрита Йони. Того ж дня прибули також представники Румунської Православної Церкви: патріярх Юстініян, єпископ Арадський Андрей та єпископ Феотист.

Вершком торжеств було прибуття 20 липня антиохійського патріярха Александра III.

Всі церковні достойники відбували спільні екскурсії по московських та під-московських церквах, та взаємно гостились. На прийняттях бували представники Ради Міністрів ССРСР. У звітженнях згадується тільки єдина тема їхніх розмов: охорона й збереження миру. В тій справі вони опублікували також спільне послання.

Советський уряд був дуже вдоволений ходом нарад, бо під кінець цих відвідин влаштував бенкет на честь антиохійського патріярха сам предсідник совета по делам Русской Православной Церкви, Г. Г. Карпов, який вітав патріярха й інших делегатів, “що приїхали в Советську Росію з добримими почуваннями до російського народу та що високо несуть прапор боротьби за мир в цілому світі”.

Виїжджаючи з Москви, представники Церков захлистувались у похвалах у користь Советського Союзу. “В зустрічі з десятками тисяч віруючих,— говорив патріярх Юстініян,— ми переконалися про їхнє невіддільне ба-

жання миру, про їхню гарячу любов до життя і безмежну відданість великому вождеві советських народів, Й. В. Сталінові”.

“Митрополит всея України” Йоан, не оминув нагоди, щоб запросити представників Церков до Києва та своїми вияснюваннями ще раз доказати свою відданість Алексієві і Кремлеві.

Грузинська, болгарська та румунська делегація перебували в Києві в днях 25 і 26 липня. Вони відвідали Володимирівський, Андріївський та Софійський собори, Покровський монастир і оглянули духовну семінарію, поклонились святиням Києво-Печерської Лаври і оглянули печери, руїни Великої Церкви, Аскольдову могилу, Володимирівську горку, пам’ятники Хмельницькому, Шевченкові і, очевидно, Ленінові, городські музеї та зробили екскурсію за місто. На руїнах св. Лаври зробили спільну фотографію.

Румунський патріарх Юстиніян написав згодом у листі до митр. Йоана:

“Находячись в Києві, ми познайомились з одним з найкращих міст ССРСР. Будівлі, шосе і парки того города свідчать про гарний архітектурний смак його будівничих. В тому Єрусалимі Русскої Церкви ми відвідали відому Печерську Лавру, бачили багато святих мощів і прекрасні храми, які заєдно говорять про початки християнства у русского народу. Кінофільми, які ми оглядали, познайомили нас з квітучою Україною”.

Як бачимо, румунський патріарх виговорився, що “квітучу Україну” бачив не в житті, а в кіні. Зате ж болгарський митрополит Кирил висловився “правильніше”:

“Прекрасне враження залишає життя в Сов’єтському Союзі. Очевидно, з дня на день життєвий рівень советських людей підноситься, про що можемо переконатися, порівнюючи 1948 рік із теперішнім. Найпереконливішим доказом цього є вулиці Москви й Києва, по яких, наче повноводні потоки, просуваються густі товпи людей, багато з них—прекрасно одіті, з веселими обличчями та з одним виразом—спокою. Успішне виконання господарської п’ятилетки свідчить про те, що в ССРСР настрої миру. Советські люди не думають про ніщо, крім миру, труду і прогресу”.

Ці слова патріархів видрукували сотні газет і їх читали мільйони людей, які не бачили вулиць Києва та Москви. Тож оплатилася гостинність московському патріархові, і оплачується Кремлеві Русска Православна Церква.

М.К. За Хр. Голосом.

Ем. Кард. Е. Тіссеран серед українських студентів в Бельгії.

Декан Колегії кардиналів і Секретар Конгрегації Сх. Церкви, Е. Тіссеран відвідуючи чужинецьких студентів, що користають з допомоги Апостольського Престолу навідав також 27. III. український студ. дім в Лювені.

Святочна зустріч була націхована великою сердечністю. Промовляли: президент бельгійського Комітету Допомоги Східньо-слов’янським Студентам, проф. Лямбен, о. Купе від українського духовенства ЧНІ., п. О. Коваль від Українського Допомогового Комітету і Спілки Української Молоді

та представник української студентської організації НаСУС, студ. Федоренко, який зложив щиру подяку від українського студентства Апостольському Престолові, а зокрема Емінінції Кардиналові, який разом із Впреосв. Кир Іваном щедро підпомагають укр. молодь у її змаганнях до здобуття високої освіти на вільних університетах світу, а особливо на університеті в Лювен.

Наприкінці промовив зворушливими словами сам Емінінція, кардинал Тіссеран, який подякував усім промовцям і зазначив, що нашу батьківщину пізнав через своє особисте знайомство з бл. п. Митрополитом А. Шептицьким і Митрополитом-Мучеником Йосифом Сліпим, з яким разом студював, та через зв'язки з сучасною українською еміграцією, особливо ж з українським науковим світом. Взивав студентів до наполегливої праці над собою, щоби бути готовими до великих завдань, які їх в майбутньому чекають.

Посвячення Укр. Малої Семінарії у Франції.

Дня 29. VI. ц.р. маленька місцевість, Люрі, близько Орлеану була свідком небувалої урочистості: посвячення замку де ля Шеней, приспособленого під грядучу укр. Малу Семінарію ім. св. Івана Боско. Шелест трьох прапорів: папський, український й французький підкреслював міжнародній аспект тої історичної події: започаткування *української, католицької* школи на *французькій* землі. Впреосв. Іван Бучко привітав Ем. кард. Евгена Тіссерана в супроводі Апост. Нунція у Франції А. Ронкаллі та других церковних достойників, які зволили прибути на це свято, "не лиш в ім'я приявних на урочистості посвячення, але також в ім'я тих, що здалека еднаються з нами своїми ревними молитвами... в почуттях глибокої вдячності... передусім супроти Божого Провидіння, яке хотіло, щоб наша Церква, цілковито ограблена на Батьківщині, найшла повну свободу на гостинній землі Франції... Ем. кардинал у своїй першій відповіді підкреслив, що "це дійсно Провидіння дало укр. Церкві на вигнанні цю гарну посілість посеред вікових дубів парку... Ті дерева нагадують ліси в яких також сходяться вірні на св. Літургію, але нажаль серед понурих обставин, бо ваші країни, казав Кардинал, є примушені ховатися по лісах, щоб могли ви овняти свої релігійно-католицькі повинності богочитання... Кардинал пригадав, що мав "великий привілей зустрінути Митроп. Й. Сліпого у Франції 1939 р. Його сильна й мила особистість зробила на Кардинала незабутнє враження... В це свято св. Петра пригадав Кардинал, що сила Католич. Церкви (яку виказують укр. єпископи на вигнанні) спирається на повазі заступника св. Петра, Вселенському Архієреєві, який не лиш засмучений судьбою укр. Церкви на Батьківщині, але також дбає про духове й дочасне добро нашої Церкви на вигнанні... і тим разом також поручає Кардиналові вділити свого папського благословення передусім новій укр. Малій Семінарії... По Архієр. Службі Божій, та посвяченні М. Семінарії

Впр. єп. Іван підкреслив на бенкеті ще раз вагу тої події пригадуючи на матірню ролю Церкви, що хоче приготувати нашу молодь также до великого завдання на еміграції: заховати віру в Христа та прив'язання до гарної української Літургії. . .” По промові п. А. Вольфа, представника міністерства народности, проф. О. Кульчицького від НТШ, п. О. Шульгана, бувшого міністра Загр. Справ України в ім'я православних українців, та М. Е. Борщака, історика підніс на кінець ще раз слово Єм. кардинал звертаючи увагу на те, що хоч Церква має вселенський характер, то всетаки вона виховує своїх вірних в ідеї національній, остаючи неутральною на терені виключно політичному. Євангеліє навчає нас любови до батьківщини. Тому Церква не цікавиться лише релігійним, але также національним та культурним життям народу. “Політичний режим, додав Кардинал, позбавив вас можливостей свобідного розвою, вашої культури в рідному краю. За те Церква вам помогла й буде дальше помагати заховати гарний ваш національний скарб. . .

Ювілей голяндського Апостоляту З'єдинення.

Як ми згадували в попередньому числі Логосу 6. VII. ц.р. Впреосв. Кир Іван Бучко в сослуженні своїх генер. Вікаріїв о. М. Малиновського, о. Я. Перрідона, о. М. Ван де Мале ЧНІ. та ігумена ОО. Студитів Й. Петерс відправив Архієр. Службу Божу в Утрехті з приводу Ювілею 25-річчя “Апостоляту З'єдинення”. На Літургії були присутніми кард. Е. Тіссеран, панський інтернунцій в Голяндії Преосв. Дзьоббе, два архієпископи й 4 єпископи, багато учасників музикознавців та визначних чужинців. Підчас св. Літургії співав хор голяндсько-український під проводом д-ра М. Антоновича. Той-же сам хор виступив з рядом українських релігійних народніх пісень на святочній Академії, яка відбулася пополудні в блакитній залі міського театру перед тими самими церковними й світськими достойниками.

Міжнародній Евхаристійний Конгрес в Барсельоні.

XXXV Міжнародній Евхар. Конгрес відбувся в Барсельоні від 27. V.—1. VI. під кличем: “Пресвята Евхаристія і мир на світі”. Півтора мільйона учасників, що представляла всі країни й нації були виразниками сильного прагнення за остаточним правдивим, тривалим миром на землі, побудованим на євангельських стовпах справедливости й любови. Папський Легат а лятере Єм. Кард. Фрид. Тедескіні, що йому зготовлено величаве прийняття, відкрив Конгрес в приявності багатьох кардиналів і около 200 єпископів серед могучого співу євхаристійного гімну виконаного 2000 єспан. співаками. Десятки тисяч дітей, молоді і старших прийняли в Причасті Христа, Володаря Миру. Понад 800 діяконів з цілого кат. світу прийняли єрейські свячення. В залах барсельонського Університету відбувалися наукові засідання з доповідями на теми: Евхаристія і мир одиниці, в родині, в

суспільності, в міжнародному житті, посеред Церков... О. Архимандрит Тит Галушинський ЧСВВ. виголосив в латинській мові доповідь про культ Пресвятої Евхаристії у Богослуженнях візант. обряду. Театри, кіна, музичні інститути, вистави в Барселоні мали за тематику Евхаристію. Коли Кард. Легат на закінчення переніс Найсв. Тайни з похідного воза на престіл промовив до 600,000 маси учасників Конгресу по хвилях етеру в еспанській мові Папа Пій XII: Св. Отець згадав про свою участь на попередньому Евхаристійному Конгресі 1939 р. в Будапешті, як Папський Легат Пія XI. І тамтой час, як теперішній, був загрожений. І тоді Вселенський Архієрей взивав світ до "опам'ятання, до миру". Але той голос не найшов відгуку; ураган розшавівся із лоскотом і нищенням. І тоді на устах, як тепер клич тривоги добувався з грудей многих: "Мир!" Сьогодні говориться багато про мир, але його розуміння не є у всіх однакове. Для не одного це тільки зовнішня формальність, словна, накинена принагідною тактикою, яку постійно заперечується ділами. Для нас,—говорив Папа, можливий є тільки один правдивий мир, а саме мир того, хто зветься "Володар Мира". Царство того Володаря не полягає в дочасних вживаннях, але в побіді справедливости й мира (Рим. 14, 17). Мир, що випливає із братерства й любови, який витрисує із глибини нашої християнської істоти... Саме довкола Евхаристії все промовляє в користь мира: братерська вечеря,... чисельні зерна агіція,... плекання єдності, любови, гамовання пристрасстей... Цей 35 Евхар. Конгрес буде вписаний в золоту книгу великих Евхаристійних подій з різних причин... а также по-причині католицького духа, що його інспірував маючи звернені очі в бік наших переслідуваних братів, та по-причині уваги на соціальні проблеми. "Ми хочемо, додає Папа, поставити цей Конгрес як приклад для цілого світу, щоб він бачучи вас—стільки націй, стільки рас, стільки обрядів—*одно серце й одна душа*—(Дії IV. 32), міг зрозуміти, де лежить джерело правдивого мира, особистого, родинного, громадського й міжнародного. Ми надіємося, що ви, учасники того Конгресу, повернете звідси як ті горючі смолоскипи поширюючи по цілому світі святий огонь. Ми маємо довір'я, що стільки молитов, жертв і постанов доконаних на цьому Конгресі не полишаться без наслідків. І еднаючи всі ваші уста, удари ваших сердець, всі палаючі бажання ваших душ, Ми бажаємо зібрати те все в такий клич Мира, щоб його міг почути цілий світ..."

В Міжнарод. Евхар. Конгресі в Барселоні взяли участь також українці під проводом Ексц. Кир Ісидора Борецького, з чого найбільша група з Бельгії. Нічю 30. V. відслужив Кир Ісидор св. Літургію в базиліці Нуєстра Сеньора Мерсед. Багато паломників приступало до св. Причастя. В Богослуженні брали участь представники поневолених народів за залізною заслоною. Ексц. польський єпископ Гавліна виголосив проповідь в латинській мові. О. проф. С. Моріліо, Ісусовець, говорив про переслідування Церкви на Сході, особливо на Україні. По молебні відслуженому Кир Ісидором в тій-же базиліці еспанці влаштували овацію в честь українців, викликаую-

чи: “Нехай живе Україна—нехай живе католицька Україна!” Кяр Ісидор промовив до українців на спільній зустрічі в готелі “Кольон”. Українська група взяла також участь в кінцевому Евхаристійному поході з площі Перемоги на площу Пія XII. А по закінченні Конгресу радіовисильна передала з Барселони награних кілька укр. пісень та промову д-ра М. Бучинського.

ВАТИКАН:

Промова св. Отця до Мистців.

8. IV. ц.р. св. Отець прийняв на авдієнції понад 200 італійських мистців і сказав до них промову з такими провідними думками:

1) Не потрібне вам вияснити, що відчуваєте часто в собі благородний труд виразити що це таке мистецтво—що одна з істотних рис мистецтва полягає в якимсь внутрішньому “спорідненні” з релігією, що творить з артиста свого рода толкувачем нескінчених Божих прикмет, зокрема його краси й гармонії. Бо завданням кожного мистецтва є проломити вузькі й круті межі, в яких є замкнений чоловік тут на землі, і пробити вікно у безконечність для його голодної душі.

З того слідує, що кожне намагання заперечити або усунути зв’язок між мистецтвом і релігією обнизило б саме мистецтво. Коли хочемо знайти якунебудь красу мистецьку на світі, в природі, в людині, щоб відтак виказати її при допомозі звуків, кольорів або грою для мас—то не можемо відлучати її від Бога, бо все, що існує є пов’язане з Ним істотним відношенням. Так як в житті, подібно в мистецтві—чи ми розуміємо його як вираз підмета, чи як інтерпретацію предмета—не мається до діла лише виключно з “людським”, виключно з “природним”, виключно з “імаментним”. Мистецтво має тим більші шанси піднятися до ідеалу та мистецької правди, чим ясніше відбиває на собі нескінчене, боже. Тому, чим краще артист живе релігією, тим краще він є приготований до того, щоб говорити мовою мистецтва, відчути гармонії та передати другим свої переживання. Очевидно, Ми далекі від думання, що мистець мусить займатися виразно релігійною темою, щоб стати інтерпретом Бога в згаданому вже значенні. Але не можна заперечити факту, що мистецтво мабуть в жадній іншій тематиці не досягнуло своїх найвищих вершин, як саме в тій. . .

І так зовсім слушно названо мистецькі архитвори “*Біблією народу*” бо вони не лиш передають легкою та всім зрозумілою мовою христ. правди, але вділюють значення та інтимного зворушення з такої сили ліризмом, запалом, що їх може й не дає найревніша проповідь. Також душі образовані, виховані, приготовані мистецтвом є краще розположені прийняти релігійну дійсність та ласку І. Христа. Це одна з причин, чому Церква шанує мистецтво та жертвує його прояви як акт почитання людських сотворінь Божому Маєстатові по своїх храмах, які завше були помешканням мистецтва й релігії.

Улюблені Сини, увінчайте ваші мистецькі ідеали релігійними ідеалами, які оживляють та доповнюють ваші. Мистець є вже сам собою упривілейована особа між людьми, але християнський мистець є в деякій мірі вибранцем, бо притаманним вибранця є подивляти, оцінювати та виражати Божі совершенства. Шукайте Бога на землі в природі, в людині, але передусім у собі самих. Не пробуйте марне творити людське, без божого, ані природу без Сотворителя. Противно поєднуйте скінчене із нескінченим, часове із вічним, людину з Богом... Вмійте виховувати людину—так легко склонну до матеріалізму—до ніжності й смаку духового... Нехай це буде місія, що до неї прямує покликання мистця, місія так благородна й так гідна, що вона в силі сама собою надати вашому буденному житті, часто твердому й тяжкому, повноту та відвагу..."

Великодня промова Св. Отця.

На Великдень, 13. IV. ц.р., св. Отець виголосив могутню промову до зібраних на площі перед базилікою св. Пётра. Папа закликав усіх християн —“будівничих Дому Божого”—включитися в акцію проти ширителів гріха і агентів темряви. Провідні думки й виїнятки з тієї важливої промови: Христос є вічним Переможцем смерти, вічним Посідачем життя, що Своє життя передає Свому Містичному Тілу”. Тому кличемо вам: жийте, жийте, дорогі діти... не лиш фізично, але передусім духово молитвою й Евхаристією. Одначе не вистачало б жити самому, якщо лишилися б без чуття до тих, що вмирали б довкола вас.

Тому ми бажали б, щоб на цій площі з десятків тисяч грудей добувся торжественний крик: “Ми хочемо зробити наших братів також живими! Де ми тільки зустрінемо смерть, там бажавмо принести життя!”

Ми хотіли б, щоб піднялися численні фаланги апостолів, подібні до тих, які знала Церква в своїх ранніх днях. Нехай священники проповідують з проповідниць, на вулицях і на площах, де тільки є яка душа, що її треба спасти. А рамя-об-рамя зі священниками нехай говорять і світські люди, які навчилися проникати уми і серця своїми словами і любов'ю...

Ідіть носії життя до фабрик, до бюр і на поля всюди, куди Христос має право увійти... Знайте один одного в різних осередках праці, в тих самих домах, всі тісно з'єднані в одну думку і в одне бажання...

Християни повинні приймати всіх, хто приходить до них, з відкритими раменами і нести їм потіху й розраду “серед темної і прибитої атмосфери”. Таким чином переможуть віра, чеснота і любов... Та перемога, що її бажавмо в найширшому й найповнішому сенсі, збільшить християнську радість у вас і принесе спасенні овочі теж для того світу, який не знає або забуває Христа, встановлюючи і заповнюючи той мир, за який ми невпинно заносимо Наші благання..."

НЕКРОЛОГ

СМЕРТЬ КАРДИНАЛА МИХАІЛА ФАУЛЬГАБЕРА

12. червня упокоївся кардинал Михайло Фаульгабер, архієпископ мюнхенської архидієцезії, у 83 р. свого життя, неустрашимий оборонець прав Божих і церковних, загрожених гітлерівським та комуністичним режими́ми у Німеччині.

Покійний народився 5. III. 1869 р. у баварській Франконії, син пекаря, рукоположений в 23 р. Студював св. Письмо в Римі. Потім продовжав науку на Університетах в Оксфорді, Кембріджі, Парижі, Толедо. 1903 р. був назначений професором св. Письма на університеті в Штрасбургу. 1911 р. іменованій єпископом Шпайер'у; в часі першої світової війни військовим капеляном. В 1917 р. став архієпископом в Мюнхені, а 1921 р. кардиналом. По війні навідав Америку 1923 р. а 1926 брав участь в Евхаристійному Конгресі в Чікаго. Підчас гітлерівського режіму та другої світової війни покійний кардинал при різних нагодах підносив свій вимовний та могутий голос проти переслідування Церкви в Німеччині, яке виступало у виді пресії на урядників щоб полишили катол. Церкву під загрозою страти посади, у виді утисків різного рода, займання, конфіскати церковних і законних будинків, обмежування релігійного навчання по школах, впоювання в молодь недовір'я та ненависть до Церкви, Пали, обмежування релігійних видавництв... Автор цих рядків мав нагоду бути 1943 р. в церкві св. Михаїла (Michaelskirche) в Мюнхені, на проповіді кардинала в день Пали та почути його могутий голос протесту: Держава не має права творити закони противні Божому й природному законіві, та ставити силу понад право!... Той самий автор, як душпастир українців католиків в Баварії, з осідком Мюнхен, від 1940 до 1947 р. мав часто нагоду очевидно переконатися про приязнь кардинала до нашого народу й нашої Церкви в часі війни та по війні.

Вже в 1930 р. підносив покійний кардинал голосний протест проти кривавого переслідування христ. релігій в Советському Союзі та закликав німецький народ до готовости на всяку жертву щоб рятувати християнську культуру загрожену небезпекою большевизму. Кардинал мав нагоду познайомитися зі Сходом та нашим народом в часі першої світової війни, як військовий духовник. 1932 р. кардинал засновує в Мюнхені Орієнтальну Колегію (Andreaskolleg) для виховування священників для Советського Союзу, не лиш слов'янського, але також німецького й іншого походження. В той спосіб хотів кардинал здійснити бажання Папи Пія XI висловлене в Енцикліці "Рерум Орієнталіум" з 1928 р. Ректором нової колегії був назначений о. Хризостом Бавр, бенедиктинець Бойронської Конгрегації, спеціаліст византійського Сходу з часів св. Івана Золотоустого. Сам карди-

нал посвятив колегію й каплицю на Mandelstrasse та в своїй промові підкреслив, що тут в невеличких рямцях здійснюється велика ідея: єдності св. Церкви, з'єдинення християн. Впродовж сьомірічного існування аж до замкнення й припечатання гавлайтером Вагнером рівночасно зо знесенням Теологічного Факультету на Мюнхенському Університеті колегія видала також ряд українських священників. Між ними студіював теперішній ексарх Східної Канади, Ёир Ісидор Борецький. Колегію навідували наші єпископи: як Кир Н. Будка, Кир Д. Нярадій, Кир Євреїнов, Бучис і Чарнецький ЧНІ. Кардинал виказував особливше заінтересування долею українців вивезених примусово на працю до Німеччини в часі 2 світової війни, попираючи іменування о. д-ра П. Вергуна, пароха берлінських українців Візитатором з правами Адміністратора, та вв'єднуючи дозволу в Міністерстві Культу для кількох перебуваючих в Німеччині укр. катол. священників на душпастирювання. По розвалі ІІІ. Райху багато укр. катол. священників опинилися в Баварії, де вони на поручування мюнхенського нім. Ординаріату дізнавали всяку можливу опіку, приміщення тощо... в німецьких парохів..., в тих часах, коли німецька катол. Церква сама в початках аліантської окупації поносила всякого рода турбот. Автор цих стрічок, як душпастир укр. католиків в Мюнхені мав нагоду причинитися завдяки загальній прихильности духівництва особливо кардинала до злагіднення болю та нужди не одного укр. священника. Автор мав особливо нагоду переконатися в прихильність бл. п. кардинала до укр. Церкви й народу при нагодах: творення в Мюнхені нового осідку Апост. Візитатора, основування укр. катол. Семінарії в Гіршберг заходами Всєч. о. Н. Волковського, святкування 350-річного ювілею Берестейської Унії в 1946 р., що в ній кардинал сам взяв особисту участь. Його печаливість про добро наших вірних в Німеччині посунулася так далеко, що задумував на конференції нім. єпископів в Фульда злегалізувати перебування укр. катол. Церкви в Німеччині, запевнюючи сталу платню священникам, та постаратися в св. Столиці про гієрархічне оформлення укр. катол. Церкви на еміграції в Німеччині.

Відплив укр. еміграції за океани перекресляв благородні пляни кардинала, який й дальше не переставав цікавитися долею нашого Церкви в Німеччині, що переходила декретом св. Столиці під архипастирський провід Ексс. Кир Івана Бучка.

Редакція Логосу висловлює нім. баварській Церкві з приводу смерти великого німецького Князя Церкви, та щирого приятеля й добродія українців свої найглибші співчуття. В.Й.П.

РЕЦЕНЗІЇ

RECENSIONES

R. P. HERMANN FISHER, S.V.D., *Plus de Prêtres pour le Salut du Monde*. Traduit de l'allemand, revu et mis à jour par l'abbé C. POISSON, avec Lettre-Préface de Son Excellence Mgr. Archevêque de Montréal, 1943 стр. 358.

ПЕРЕД нами книжка знаменитого німецького письменника Отця Германа Фішера, вельмизаслуженого члена місіонарського “Згромадження Божого Слова (Societas Verbi Divini—S.V.D.)”, довголітнього редактора ілюстрованого місячника *Stadt Gottes*, автора численних писань на різні теми духовного, аскетичного й місіонарського життя. Його книжка появилася ще в 1919 р. під наголовком: *Mehr Priester für das Heil der Welt*, в об’ємі 150 стр. Вона так всеціло охоплювала питання потреби священників для рятування світу, з такою ясністю й точністю обговорювала всі доктринальні аспекти проблеми, з такою наглядністю й життям змальовувала загальне положення ві всіх краях світу відносно браку священників, що ще нині вона являлась найліпшою й найкращою працею в цій ділянці. Тому Отець Пуасон, бажаючи заговорити до своїх співгорожан по-французьки про це некуче питання модерних часів, уважав, що не може зробити нічого кращого, як переложити на французьку мову згаданий твір Отця Фішера. Про це його так влучне й доцільне рішення з признанням висказується в Передмові Преосв. Шарбона, Архiep. Монтреалу.

Отець Г. Фішер ділить свою працю на три головні часті. В першій частині він студіює питання: Чим є католицьке священство для світу? Тут автор, з питомою собі вмістю, описує ту взнеслу, самотню в своєму роді місію, що її поручив Господь католицькому священникові в ділі провадження людства до своєї остаточної цілі, до Бога. В рямцях тексту Іс., 61, 1-2, що його примінив був колись Ісус Христос до себе самого (Лук. 4, 18-19): “Дух Господній на мені; бо помазав він мене...”, автор показує що священник є післаний Христом, щоби дати світові того Божого Духа, який при створенні природного світу дав світові порядок, красу й життя, а в надприродному житті самотній може формувати в людських душах Христа, ідеал і праобраз для кожної безсмертної душі. В розвиненні тієї теми, католицький священник являється під пером автора в величній постаті Божого післанця, цебто посередника між Богом і людьми, голосителя Божої правди й вічного життя, потішителя всіх тих, що прибиті людськими немочами, підносять очі до неба й просять помочі, спасителя для всіх, що

попали в неволю своїх пристрастей й стали засліплені гріхом...

В другій частині Отець Фішер ставить перед очі вірних сумний образ правдивої дійсности. Хоч покликання священника, це покликання до першої, найважливішої й найбільше внеслої праці для добра людства. Послідовно, бодай тут людство повинно б мати відповідне число працівників, добродіїв та героїв. На жаль так воно не є. Послухаймо мови цифрів: На 2,200,000,000 людей на світі є всього 330,000 католицьких священників, тоді як для будьякої вдоволяючої обслуги треба б 2,000,000 священників. На 527 мільйонів населення в Європі є 220 мільйонів католиків, а 307 мільйонів некатоликів. На цілому американському континенті є нині 270 мільйонів людей, з чого лише 145 мільйонів католиків, 49 мільйонів інших віровизнань, а 76 мільйонів без жадної релігійної приналежности...

В місійних краях положення ще гірше. Там ще нині є біля 1,450,000,000 поган, що ще не знають одного правдивого Бога. Всі ці душі однак були відкуплені кров'ю Ісуса Христа й мають в Його очах ту саму вартість, що інші душі. Попри ці загальні дані, автор студіює положення різних країв зокрема. Перед очами читача, неначе на фільмі, пересуваються різні краї Європи, Америки, Африки, Азії, Австралії та різних островів. Всюди той сам образ: "Жниво велике, а робітників мало." Мова чисел є ясна, остра, немилосердна. Причина такого стану теж недвозначна: Брак правдивої любови в християн до Христа та брак в багатьох вірних відваги йти за Його голосом й стати Його апостолом серед народів, що ще не пізнали світла Його Божеської науки.

В третій частині, автор відповідає на питання: "Де взяти більше священників?" Послідовно тут читач зможе знайти цікаві спостереження відносно питань: Хто може стати священником? Які є конечні дані, щоби могли бути священником? Бажання бути священником а Боже покликання; Покликання до місіонарського життя; Виховання священничого покликання й родина, парохія...

Вкінці, в Додатку, слідує статистичні таблиці, де читач може знайти надзвичайно багатий матеріал відносно числа католиків, різних інших християнських віроісповідань, жидів, музулманів, поган та членів других релігій, в різних частях світу, з заповіданням числа священників, евентуально дієцезій і парохій.

Ці статистичні дані є нові й доповняють працю Отця Г. Фішера. Вони йдуть в деяких випадках до 1945 р., в інших аж до 1948.

Французький переклад, що його дає Отець Пуасон, є гарний, вірний і точний. Отець Пуасон віддав всім зацікавленим проблемою священничих покликань дуже велику прислугу. Його працю поручаємо всім зі щирого серця.

Кир М. Германюк, ЧНІ.

Motu Proprio: *Postquam Apostolicis Litteris*—Нове Чернече Право Східньої Церкви(1).

В ПОПЕРЕДНЬОМУ числі Логоса ми звернули увагу читачів на появу нової важної частини права Східньої Церкви, яка кодифікує чернечу(2) дисципліну та управу дочасних дібр в Східній Церкві.

В цьому числі хочемо ближче запізнати читачів зо змістом тої частини нового важного Motu Proprio, яка займається унормованням чернечих установ.

Наперед пригадаємо засаду, яка просвічувала св. Столиці при кодифікації східнього законного права. Дбаючи про узгіднення східньої церковної дисципліни законного життя св. Столиця шанує рівночасно багату дисциплінарну й літургічну традицію законних установ Східньої Церкви. Тому не хоче під претекстом однообразности зрівнювати слушні властивості законного життя Східньої Церкви. З одного боку молитовна єдність Східніх Церков з св. Столицею забезпечує основну єдність доктрини й дисципліни обидвох Церков, Східньої й Західньої а з тим зберігає також деяку фундаментальну однообразність в законодавстві. З другого боку поза тою основною єдністю церковного законодавства, що її віднаходимо в кодифікації законного права обидвох Церков, св. Столиця взялася з повним правом до нормування Східньої дисципліни подаючи Східнім Церквам право-норму, яка усталює їх законні традиції й особливі властивості, а тим самим св. Столиця подає кодифікацію законного права щиро *східню*. Приписи нового законного права Східньої Церкви являються *загальною* основною нормою для цілої Східньої Церкви, конституцією східнього законного життя. “*Communis quaedam primaria lex, quae ceteris mutandis velut moderatrix forma praeleuceat.*” Та основна загальна норма просвічуватиме в пристосуванні законної традиції до сучасних потреб тих Церков, ненарушуючи при тому слушні традиції Східньої, а то й поодиноких Східніх Церков.

Ось важніші риси нового законного права Східньої Церкви:

1) Коли прирівняємо Східнє законне право із західнім, завважимо що: Назагал ті приписи законної дисципліни обох Церков являються *тотожні* змістом, які вже з природи речі відносяться до законного стану як такого, пр. кан. 1, 2... або доторкаються річей які є спільні законникам без різниці обрядів—кан. 35, 122, 302, 304, 309, 318, 321-325... схід. праві. Тому ляїкові, при поверховному порівнянні законного права обидвох Церков буде, на перший погляд, видаватись, що східнє законне право є лиш декалькою західнього, бо він завважує подібнє розположення і пов'язання річей, в кодифікації обидвох Церков.

(1) A.A.S. 22. II, 1952.

(2) Religiosus: перекладаємо словами—чернець-законник; чернечий, законний; Monachus, Monialis: монах, монахиня; Ordo: чин; Congregatio: назагал невлучним виразом: згромадження; Religio: чернецтво, закон.

2. Частіше багато приписів східнього законного права тотожних змістом із західнім законним правом вирізняються *точнішим* сформулюванням, подиктованим новими вимогами або рішеннями св. Столиці—гл. цілий ряд определень в *Motu Proprio*, як кан.: 1, 91, 302, 304, 305, 307, 309, 318.

3. Але *різниці* між чернечим законодавством обидвох Церков починають вже змістом виринати там, де мова про обрядову й літургічну традицію; законну й єрархічну організацію східньої законної дисципліни—пр. кан. 157 § 4, 105, 303, 310, 311-317, 320...

4. Дальші різниці позначаються в різних *деталях*, як пр.—східне законне право передбачує юрисдикцію для вищих настоятелів в священничих чинах папського права без екземпції та права патріархального лиш у випадках застережених правом, гл. кан. 26, § 2. Нове право вділяє все таки тим-же настоятелям широкі власті диспензувати,—кан. 26 § 3. Сповідник законниць має бути апробований єрархом, але не конче виразно для жінок—кан. 54, 55. Законна установа постуляту не є знана в східньому житті. Нове право узаконює постулят для чинів і згромаджень на протиг *лише* 6 місяців—кан. 71-73. Від кожного новика домагається перед “меншою” професією укласти тестамент, кан. 103. Законна рада має рішальний голос так для першої (дочасної) як і для дальших професій, кан. 111 § 2. Воно не є привілеєм, як це в СІС, але вже нормальним законом, що новик в небезпеці смерті може зложити професію, кан. 106 § 3. Призначається вищим настоятелям всіх законних установ, не лиш отже з екземпцією права вділяти демісоріяльні грамоти, кан. 131. Справу інкардинації нормується відмінно від СІС каноном 121. Обов'язок відносно часослова є нормований законними уставами й звичаями, кан. 157 § 1, 2, 2. Приписи клявзури передбачують те злагіднення, що за дозволом вищого настоятеля не лиш жінка пануючого, але й інша може увійти до загороди мужеського “монастиря” в супроводі двох поважних монахів. Кан. 141, §. Патріярхи, архієпископи й єрархи місця посідають в тому также широкі права диспензи—кан. 143. Монастирі й згромадження священничі не посідають з права, але силою апостольського індульту привілей екземпції. За те властиві чини тішаються тим привілеєм силою загального права. Старопігійські монастирі можуть бути увільнені від юрисдикції місцевого єрарха фактом встромення в землю—де має повстати монастир—хреста благословеного патріярхом—та підчинені безпосередньо й виключно власті патріярха того-же обряду—кан. 164.

Церква нормує также згідно з цілою традицією та звичаями законних установ апостольську працю законників для добра вірних, чи-то без обов'язку душпастирства—кан. 154; чи-то з обов'язками душпастирства—кан. 155, 179-181.

5. Нове Східне законне право дбаючи про одностайність в законній дисципліні задержало всеж таки відрубну різницю між “монахом—*monachus*” та “законником—*religiosus*”. Західне законне право звело до одности правне поняття “законника—черця—*religiosus*” та правне поняття законного

стану християнської звершенности. В східній законній дисципліні завважаються два впливи, дві течії законного життя. З одного боку традиція чисто східня, яка сягає самих початків законного життя та й увидатнюється в установі “монастирів”, “монахів, монахинь, пустиножителів”. З другого боку традиція надхнена західними законними установами, як чини (*ordines*), згромадження (*congregationes*) з правовим поняттям законника, що складає урочисті й прості обіти. Св. Столиця старалася мудро згармонізувати ту подвійну течію в новому чернечому праві Східньої Церкви. Але з узаконенням тої подвійної течії конечно впливають також відрубні канонічні приписи, що з них одні відзеркалюють давню східню “монашу” дисципліну, а другі наближаються до законної дисципліни західньої Церкви— пр. кан. 8-12 (незалежні монастирі); 31 (вік найвищого настоятеля); 32 (вік вищого настоятеля); 86 (новіціят для монастирів); 87, 88, 89, 99 (новіціят для чинів і згромаджень); 108-119 (професія); 140-147 (клявзура); 313, 487...

Від тепер не можна звати *латинськими, чужими* Східній Церкві вітками ті латинські законні установи, які успішно перещіпилися на східній законній конар та придержуються обрядових і законних звичаїв Східньої Церкви згідно з нормами нового законного права—кан. 5.

6. Східня Церква відзначається ще тою властивістю, що вона ділиться на дві головні групи: патріярші й непатріярші Церкви. Тому спора частина законних приписів доторкається взаемин законних установ до патріяршої власті. Патріярша Церква тим різниться від непатріяршої, що уряд і гідність патріярха, надані актом вибору на єпископському Соборі втискається в церковну єрархію, як посередня власть церковної установи між уряд Вселенського Архирея та єпископа. З того впливають широкі власті патріярха над єпископами, священниками й вірними в патріяршій церковній групі. Патріярших Католических Церков Східнього обряду начислюють шість: арменська, халдейська, мелхїтська, маронїтська, сирийська, коптїйська.

Українська Церква належить до групи непатріярших Східніх Церков, які є або безпосередньо залежні від св. Столиці, як пр. тут в Канаді й ЗДАмерици, або мають митрополічий характер, т. зн. в деяких справах підлегли митрополитові, що посідає деякі права над єпископами-суффраганамі, як це було в галицькій церковній провінції. Отож власті патріярха відносно монахів і законників взагалі є унормовані в кан. 8, 17, 18, 24, 65-66, 140, 164, 182 і т.д.

Так представляється в скороченні нове законне право Східньої Церкви. При глибокому розумінні нового законного законодавства завважимо, що тут не ходить про якусь лише компіляцію давніших монаших звичаїв східніх Церков, або лиш про відбитку законного права західньої Церкви, але про стислу кодифікацію, впорядковану цілість правових опреділень і приписів нормуючої вартости, яка хоче узгіднити основну норму щиро східньої дисципліни, що має просвічувати в складному завданні примінювання різ-

номанітних чернечих звичаїв Східних Церков до сучасних потреб законного життя.

о. В. Маланчук, ЧНІ.

Записки ЧСВВ. Серія II. Секція III, *S. Josaphat—Hieromartyr. Documenta Romana Beatificationis et Canonisationis, Vol. I., Pag. 308.* (1623-1628), Pretium 4 doll. am. Romæ, 1952; a P. Athanasio G. Welykyj OSBM.

РЕДАКЦІЯ Записок ЧСВВ. започатковує цим першим томом третю Секцію присвячену ватиканським документом З'єдинення Церкви на Україні й Білоруссі. Ціллю тої публікації не є подати наукову розправу про кожний документ. Це повинно бути завданням вчених історіографів. Її ціллю є опублікування самих документів, в мовному апараті, зрозумілому для сучасних.

Перший том обіймає документи:

- 1) перед беатифікацією, 1623--1628 р.
- 2) та беатифікаційні, з 1628 р.

відносно св. священ. Йосафата ЧСВВ, замордованого 12. XI. 1623 з своїй архієпископській палаті в Полоцьку. Майже всі документи першого тому містяться в архіві св. Конгрегації для Поширення Віри. Ряд документів розпочинається першим офіційальним повідомленням, що його вислав 7. XII. 1623 до Св. Конгрегації для Поширення Віри в Римі Апост. Нунцій в Варшаві І. Б. Ланцелотті про трагічну подію у Витебську. Нунція повідомив про те київський Митрополит Й. В. Рутський, 23. XI. 1623 р.

Документи першого тому займаються оприділенням роду смерти бл. н. Йосафата Кунцевича й процесом Беатифікації Мученика. Св. Конгрегація для Поширення Віри під вражінням святого життя, мученичої смерти та перших чудес заряджує процес беатифікаційний вже 30. IV. 1624 р.—Перший том цієї праці обіймає 70 документів зперед Беатифікації (стор. 5-78) обширний збір документів самого процесу Беатифікації (стор. 79-221), до яких автор додав два малі твори мученика: катехізм (стор. 221-234), правила для своїх священників (стор. 235-246), важний лист польсько-лит. Канц. Льва Сапієги до мученика, повний шорстких докорів, лист в оригіналі, ані в скороченні (Бантиш-Коменській, Лінде), або пофальшований (В. Кудрик), який у світлі відповіді святого з 17. III. 1622 р. до того ж канцлера стає поставлений в свій правдивий контекст: неправдою є, що Святий мав домагатися репресій супроти нез'єдинених, а правдою є, що він скаржить перед урядом на безкарне переслідування з'єдинених зі сторони православних. Зо змісту тих двох листів виходить, що вся тодішня політика Польщі, застрашеної з одного боку бутними погрозами козаків а з другого боку хитрими затіями Москви полишала справу з'єдинення на поталу та бодай посередньо причинилася до її ліквідування. —Автор додає ще цілий

ряд документів (стор. 284-306), які в різний спосіб відносяться до Беатифікації Мученика.

Заслуги й вартість муравлиної праці автора в першому томі третьої Серії Записок ЧСВВ. побільшуються поданням у вступі (стор. VIII-XXXI) завваг відносно методи що її автор придержується у видаванні цих документів; начерком короткого життєпису Святого, короткою аналізою та поданням джерел тихже документів. Цей том є необхідний не лиш для біографа Святого, але також для історика української Церкви, та взагалі для тих всіх, що знаючи латинську мову цікавляться тою подвійною проблемою. Можемо лише зо свого боку пожелати авторові успіхів у виданні чергових документів відносно з'єдинення Церкви на Україні й Білоруссі.

о. В. Маланчук, ЧНІ.

DR. ADOLF W. ZIEGLER—München: *Vier... nicht veröffentlichte... Briefe Isidors von Kijev*, Sonderdruck aus Band 44-1951: *Byzant. Zeitschrift*.

2) *Die restlichen vier unveröffentlichten Briefe Isidoros von Kijev*, in *Orient. Christ. Periodica*, vol. XVIII. N. I-II, 1952.

ЗНАНИЙ професор Церковної Історії й Патрології на Богословському факультеті Мюнхенського Університету, та щирий приятель українців о. д-р. Адольф В. Ціглер перший раз видає та заосматрює в критичні завваги, 8 листів кардинала Ісидора Київського з того часу його життя, коли кардинал мав час та охоту до читання світських писателів та до каліграфії.

Д-р. А. Ц. попав на слід тих листів з натяків Regel'a, Pierling'a, Mercati, Irenikon... мовляв вони мають бути переховувані в Бібліотеці Ватиканській. Пошукування о. д-ра А. Ц. увінчалися успіхами, бо найшов він 8 ще не опублікованих листів Ісидора в грецькій дуже стилевій мові в Cod. Vatic. gr. 914, який датує з першої третини 15 сторіччя.

Немає сумніву про автентичність тих листів. Тому д-р. А. Ц. займається передусім внутрішньою критикою 8-их листів. В читкому й гарному письмі добачує слушно А. Ц. черти спокійного, мирного, свідомого своєї цілі, енергійного характеру людину. Перший лист—це приватне письмо до приятеля й родича, три наступні адресовані до византійського володаря краю, в яких Ісидор вставлявся за бідними людьми. Знак, що східні монахи не були замкнені для світу. 4 прочі носять також приватний характер. Д-р. А. Ц. заключає зо стилеві аналізи тих листів Ісидора, що він належав до тої духової визан. гуманістів еліти, яка дбала не лиш про майстерце виконання листів, але також про відзеркалення в них особистих прикмет автора та конкретних обставин середовища. В листах Ісидора віднаходимо правила листування: *сінтомія*: зв'язкість, *сафенеія*: зрозумілість, *харіс*: добірність, *препон*: чемність, *аттікісмос*: аттійський (клясичний) стиль.

о. В. Маланчук ЧНІ.

НАДІСЛАНІ ПУБЛІКАЦІЇ

- Münch. Theol. Zeitschrift 1 und 2 Heft, Zink Verlag, München, 1952.
- H. Roth, S.J., Die Katholische Kirche, Schwab Verlag, Stuttgart, 1950.
- Ancient Christian Writers, Von A. W. Ziegler, München, Sonderabdruck aus M. Theol. Z. 1. Heft, 1952.
- Пастырський Лист Впреосв. Кир Івана Бучка про Католицьку Акцію, 1952.
- S. Josaphat, Hieromartyr, Documenta... Sectio tertia, Analecta OSBM. Romæ, 1952.
- O. Мох, Теофіл Коструба, "Добра Книжка", Торонто, 1952.
- В. Мододецький, У Бою під Бродами... "Добра Книжка", Торонто, 1952.
- Д-р. Яр. Рудницький, Назви "Галичина" й "Волинь", Вінніпег, 1952.
- Jaroslav Rudnycky, Slavica Canadiana A.D. 1951, Winnipeg, 1952.
- Watson Kirkconnell, Common English Loan Words in East European Languages, Winnipeg, 1952.
- П. Филипович, Українська Стихія в Творчості Гоголя, Вінніпег, 1952.
- Kultura, польський місячник, Paryż, N. 8-9, 1952.
- Acacius Coussa, Epitome... de Jure ecclesiastico Orientali, Vol III. De Matrimonio, Romæ, 1950.
- Номо Dei, двомісячник аскетично-практичний, видав. 00. Редемптористами в польській мові, Wrocław, No. 1, 2, 3-4, 6, за 1949 р.
- Ukrainian Quarterly, N. Y., V. VIII. No. II. 1952.
- The Ukrainian Bulletin, semi-monthly, N.Y., V. 5. No. 28-32, 1952.
- Юнацтво, місячник УКЮ, Едмонтон, Р. 9. IV-VI. 1952.
- Ark (Ковчег) місяч. в укр. і англ. мовах, Стемфорд, Кон. т. 7. IV-VI, 1952.
- The American Ecclesiastical Review, Washington, monthly, IV-VI. 1952.
- Голос Христа... Лювен, місячник, ч. IV-VI. 1952.
- Vers l'Unité Chrétienne, mensuel, Paris, No. IV-VI. 1952.
- Les Annales de Ste. Anne de Beaupré, No. IV-VI, 1952.
- Католицька Акція, місячник, Едмонтон, Р. III. IV-VI. 1952.
- Українське Пресове Бюро, Едмонтон, Р. III., VII-XII, 1952.
- Вісник, кварталник, Нью Йорк, Р. VI. ч. 2.
- Україна і Світ, Ганновер, зошит 4-5. 1952.
- Бюлетень УВАН у США, Нью Йорк, ч. 4 і 5. 1952.
- Місіонар, місячник, Філадельфія, Р. 36, ч. 4-6, 1952.
- Madonna of Perpetual Help, періодик, Монреал, Р. 25, No. 5-6, 1952.
- Catholic Digest, St. Paul, Minn. Vol. 16, No. 4-6, 1952.
- La Voix du Rédempteur, mensuel, Louvain, P. 58. No. 4-6, 1952.
- Nouvelle Revue Theologique, mensuel, Louvain, P. 84, No. 4-6, 1952.
- Sahiers Laennec, кварталник приміненої медицини, Paris, No. 1, 1952.
- Zjednoczenie z Bogiem, o. L. Ryżalski, C.Ss.R., читання на всі дні року, 2 томи, Kraków, 1935.
- Новий Світ, орган "Самопомочі", місячник, Джерсі Ситі, Р. 3. ч. 4-6, 1952.
- Світло, релігійний місячник, Торонто, Р. XV. за квітень-червень, 1952.
- La Documentation Catholique, Paris, Р. 34, No. 1119-1124, 1952.
- Ukraine, Vierteljahreschrift, München, No. 2. 1952.
- Самостійна Україна. місяч., орг. Державн. Думки, Чикаго, Р.Й. ч. 4-6, 1952.
- Голос Спасителя, місячник, Йоретон, Р. 24, ч. 4-6, 1952.
- о. М. Дирда ЧСВВ.: Церква і Молодь, Едмонтон, Бібл. "Катол. Акції", 1952.
- Д-р. Іван Німчук: Дві Палські енцикліки в соціальних справах, Едмонтон, Бібліотека "Катол. Акції", 1952.
- Д-р. Богдан Казимира: Монсіньор Аделяр Лянжевен і Українці, Едмонтон, Бібліотека "Катол. Акції", 1952.
- Oriente, P. II. N. 2. Madrid. 1952.
- Д-р. П. Ісаїв, Звідки Русь-Україна Прийняла Христ., Філадельфія, 1952.

КАТАЛОГ КНИЖОК

що їх можна набути в адміністрації
ГОЛОСУ СПАСИТЕЛЯ В ЙОРКТОНІ

Апостол на неділі й свята, 5x8", друк фонетичний, м'яка оправа	50
" на неділі й свята, 6x9", оправлений в імітацію шкіри	5.25
" на неділі й свята, 6x9", неоправлений	3.25
Євангелія на неділі й свята, 6x9", римське видання, оправлене	5.00
" на неділі й свята, 6x9", неоправлене	3.00
" 4x6", укр. переклад о. Т. Галушчинського ЧСВВ.	1.50
" те саме, оправлене в імітацію шкіри	3.00
" римське церковне видання, 9x12", неоправлене	10.00
" на Великий Піст і П'ятницю, церк., неоправлене	1.00
Літургія Василя Великого, оправлена, 4x6"	3.00
Служба Божа під нотами на 2 голоси, рим. видання, церковний друк90
" під нотами М. Похмурського на 2, 3 і 4 голоси	2.00
Часослов, 4x6", римське видання, оправлене в шкіру	7.00
" римський, оправлений в імітацію шкіри	5.00
Вечірня і Утреня, 5x8", оправа в шкірі	17.00
Головні Зміни у Подружньому Праві, о. д-р. В. Поспішіл	1.50
Последованіє на Нед. Пасхи, римське видання, м'яка оправа25
Боже Слово, проповіді, о. Е. Мацелюх, великого формату	4.00
Пам'ятки Укр. Архітектури, В. Січинський (ілюстрована)75
Проповіді, о. Н. Вояковський	4.00
Похоронні Проповіді, о. М. Кінаш	1.20
Альманах Канадійських Укр. Вояків, о. І. Шпитковський	1.00
Бен Гур, Лю Валес	1.25
Пропам'ятна Книга—50-ліття поселення укр. народу в Канаді	2.50
Дев'ятниця до Найсвятішого Серця Христового, о. З. Золотий	1.25
Релігія і Церква в Історії України, В. Липинський70
Католицька Церква в Минулому і Сучасному України, о. І. Нагаєвський	1.00
Історія Вселенської Церкви, о. М. Дядько50
За Христа і Україну, І. Сулима-Малнівський75
Католицька Віра, Катехизм у прикладах, о. А. Трух	1.75
Моя Небесна Ненька, о. Й. Схрейверс60
Великий Чернець і Народолюбець, І. Б.	1.20
Посидинок з Дияволом, Ол. Гай-Головко, в двох томах	2.25
Сойм Карпатської України, С. Росоха	1.00
Огнище Української Науки, В. Дорошенко	1.20
Марія й Ти, о. д-р. І. Назарко ЧСВВ.	1.00
Що Дали Гр.-Катол. Церква й Духовенство Укр. Народові, о. І. Сохоцький....	1.00
Звідки Русь-Україна Приняла Християнство?, д-р. П. Ісаїв	1.00
Слово о Полку Ігореві, ювл. вид. 1950 в пол. оправі, С. Гординський	13.00
Правописний Словник—апробований УВАН, Г. Голоскевич	4.50
Український Правопис—д-р. Я. Б. Рудницький	1.00
Поклін Марії—Про чудотворні ікони, Т. Курпіта	1.40
Ukraine and Its People, I. Mirchuk	3.00
Twentieth Century Ukraine, C. A. Manning	3.50
Ukrainian Catholics, Rev. M. Schudlo, C.Ss.R.50
Crime of Moscow in Vynnytsia, John Stewart75
Випуски "Слово Доброго Пастиря", Видавн. ОО. Василіян, ЗДА.	
Випуски Бібліотеки "Католицька Акція", Едмонтон.	
Випуски Бібліотеки "Добра Книжка", Торонто.	

THE REDEEMER'S VOICE
Yorkton, Sask., Canada

ГОМІЛЕТИЧНИЙ ДОДАТОК ДО ЛОГОСУ

SUPPLEMENTUM HOMILETICUM AD LOGOS

Всеч. о. Н. Вояковський

Rev. N. Woyakovsky

ПРАЗНИК ТРЬОХ СВЯТИТЕЛІВ

(Продовження)

стом! Він умер убогий, висміяний, зневажений, як ні один убогий у світі. Чи не повинні б були забути про Нього зараз по Його смерті? Чи можна було припускати, що перед людиною зневаженою хрестною смертю, покараною, хтось після 20 років буде клякати і до землі схилятися? Отже, думаючи нормально, ніяк не можна було щось подібного припускати. А однак, що каже дійсність? Ще не проминуло 100 років після Христової смерті, а вже сотні тисяч людей почитають Його як ніколи і нікого з людей. Мало того. Тисячі тисячів людей є готові пролити за Нього свою кров і віддати своє життя. І ще більше,—минає тисячу років і в усіх кряях ставлять в Його честь святині і престоли і могутні цього світу схиляють перед Ним свої голови і почитають Його як Бога. І минає вже майже 2000 літ і з безчисленних людських уст розноситься в Його честь поздоровлення: “Слава Ісусу Христу!” Чи не є це подивугідна і чудесна дійсність? Скажіть мені, милі браття і сестри, де щось подібного можна знайти в історії цілого світу?

Ах, бо Ісус Христос яко Бог є дійсно володарем людських сердець, Він, яко Бог, є безконечно гідний любови і ту любов знаходить у вірних Йому людей. А ми, чи не любимо нашого Господа Спасителя понад усе в світі? Та ж наші браття і сестри, що позітали в нашій батьківщині, відрікалися і своєї рідної хати, і свого рідного села і своїх рідних околиць і йшли на заслання в Сибір, Ташкент і на Соловки, але не відреклися правдивої віри, не відреклися приналежности до св. Католицької Церкви, а отже ж, не відреклися Ісуса Христа. Сотні наших родимців ішли на торттури, наче в старинних віках, ішли до тюрем казематів, ішли радісно на смерть за віру, але не зрадили Ісуса Христа. То й ми,—браття й сестри новочасних мучеників за св. Віру—відновім у своїх серцях почуття любови до Ісуса і приречім Йому вірність, таку сильну і могутню, що радше і смерть понести, як Христа Спасителя виректися.

Закінчення: Ось, так ввортці зобразив я вам, милі браття і сестри, значення непромінаючости слів Ісуса Христа. Молімся отже до великих наших трьох Святителів: Василя Великого, Григорія Богослова і Івана Золотоустого, яких пам'ять сьогодні урочисто святкуємо, щоб вони вставлялись за нами перед престолом Всемогучого Бога і своїми молитвами забезпечили нам, щоб повним щастя було слово, яке колись Христос Спаситель скаже до нас, до мене, або до когобудь з нас тут присутніх, слово, що його значення буде важне для цілої нашої вічності. Це слово—це невідкличне рішення на часнім суді нашої душі. Якщо ми будемо вірними Ісусу Христу в нашому житті, тоді цей вирок Спасителя прозвучить мило в нашій душі, тоді цей вирок буде запрошенням до вічної щасливости в небі. Амінь.

СТРІТЕННЯ ГОСПОДА НАШОГО ІСУСА ХРИСТА

2. лютого ст. ст. (15. 2. н. ст.)

Про наслідування Ісуса Христа.

Вступ. Довгу низку пророцтв, які відносилися до приходу Спасителя, замикає пророк Малахія такими словами, що є неначе печаттю Старого Завіту: “Це я посилаю ангела перед твоїм лицем, котрий приготує твою дорогу і негайно за цим прийде в храм свій, що Його шукаєте, Ангел Завіта, що Його бажаєте.” (Мал. III. 1.)

Отож у день празника Стрітєння Господнього святкуємо пам'ятку здійснення цього пророцтва. Бо Прєсвята Діва Марія, виповняючи закон Мойсея про очищення невіст, спішить з дитятком Ісусом до міста Єрусалиму і урочисто вводить його в церкву. Таким чином хоч празник Стрітєння установлений у честь Прєчистої Діви Марії, однак воно є властиво святом Ісуса Христа, бо в ньому святкуємо пам'ятку, як Спаситель світу—як Ангел Завіта, посередник між Богом та людьми, як очікуваний всіми народами землі вступає урочисто до свого храму—і в цей спосіб засвідчує, що пророцтва вже здійснені, що старий завіт скінчений і що час спасення уже настав.

Що за радість! “Веселися, Сіонова дочко! Се дар твій надходить до тебе, справедливий і спасаючий”. (Зах. IX. 9). Зверніть увагу, що за урочиста хвилина, коли Божа Мати з Божим Сином на руках входила до святині. Оце Старий Завіт в особах двох старців, Симеона й Анни, спішить його вітати з сльозами радості і взявши на свої руки, наче цю небесну росу, за яку з тугою молився, як овоч надії, про яку тисячі літ у своєму серці леліав, довго та щиро пригортає Його до свого серця. По таким щирім привітанні Старий Завіт уступає, уступає з виднокруга і уступаючи, висказує устами Симеона, що ціль його вже осягнена, історія його скінчена, бо оце вже є Спаситель, про якого він пророкував, оце Сонце правди, яке зійшло всьому світові: “Нині відпускаєш слугу свого, Господи, по слову Твому в мирі, бо очі мої бачили спасення Твоє... світло на об'явлення поганам і Твою славу народу”...

Так дійсно, Спаситель є правдивою нашою світлістю, бо просвітив нас вірою, бо своєю наукою показав нам дорогу до неба,—але сам розум говорить, що коли хочемо користати з цієї світлості, то треба нам безперестанно йти за нею, треба все своє життя укладати по її вказівках. Тому старий церковний звичай каже нам на Службі Божій на Стрітєння Господне тримати горючі свічки в руках, що пригадує нам ту гарну правду, що

кожний християнин повинен держатися Христа, повинен вдивлятися в Його приклад; іншими словами, повинен вірно наслідувати Його, бо тільки в цей спосіб не зблудимо з правої дороги, що веде до спасення, до неба.

Тому з огляду на празник Стрітєння Господнього, яке вказує нам на Ісуса Христа як на провідника і світло світу, звертаю вашу увагу, милі браття і сестри, на цей великий обов'язок християнина-католика: наслідування Ісуса Христа.

1. Є правди св. віри, на доказування яких не треба висилюватись, бо вони ясні як сонце. Такою соняшною правдою є власне обов'язок наслідування Христа, нашого небесного Учителя, обов'язок такий конечний і святий, що хто його не виконує, той є тільки позірним ісповідником св. Євангелія 'Маєш ім'я, що живеш, а ти мертвий!' (Об. III., 1).

Що, отже, зобов'язує нас до наслідування нашого Спасителя?

Передовсім *Його власна наука*, в якій Він нам урочисто поручає держатися великих прикладів, що їм сам нам дав. О, як часто повторяв Він цю науку! Отворім св. Євангеліє і читаймо. І так, бажаючи об'явити нам, що ми повинні Його в кожній обставині життя наслідувати, називає себе дорогою. "Я є дорога, правда і життя." (Ів. XIV. 6.) В іншому місці порівнює себе з світлом, яке має присвічувати всім нашим ділам. "Я світло світу; хто йде за мною, не ходить у тьмі!" (Ів. VIII., 12). Далше виразно говорить: "Учіться від мене!" Значить: дивіться на моє життя, роздумуйте над моїми ділами, беріть собі з них приклад. Вкінці, ще ясніше, наказує те саме в найбільш урочистій хвилині прощання з учнями. Слухайте цих величних слів: "Ви звете мене учителем і Господом, і добре говорите, бо я є... Бо я дав приклад, щоб і ви робили, як я зробив вам." (Ів. XIII., 13-15). Але це ще не кінець. Бачучи, як ми є повільні в добрім, а скорі в злім, Ісус Христос крім цього уживає ще обітниці й погрози, як сильної заохоти, щоб нас тим певніше нахилити до наслідування Його. "Істину кажу вам, ви, що пішли за мною у відродженні світу, коли сяде Син Чоловічий на престолі своєї слави, сядете і ви на дванадцяти престолах." (Мат. XIX., 28). Ось це заплата для тих, що вірно Його наслідують. І навпаки: грозить відкиненням від себе тих, що не живуть по Його прикладу і не вступають у Його сліди, та виразно говорить, що їх не визнає своїми учнями: "Хто не візьме свого хреста і не піде за мною, не є мене достойний." (Мат. X., 38).

Так оце сам Спаситель ясно вчить нас, що ми повинні Його наслідувати, і тільки під тою умовиною прирікає нам небесну славу. І дійсно, нема нічого справедливішого над те, бо нащо все своє життя присвічував нам своїм прикладом, нащо показав на собі найвищий приклад чесноти? Чи те все було без цілі? Чи на те тільки, щоб це залишилося в книгах як безкорисна пам'ятка або предмет непотрібного подиву? А знову, з другої сторони, скажіть, чи був би учнем той, хто не слухав би учителя, хто за ніщо мав би Його живий приклад і цілковито з ним розминувся? "Ні— вчить св. Августин,—той, що називає Христа учителем, а наслідувати

Його не хоче, не є Його учнем, але кпить собі з Христа!” Так отже ж, сам розум бачить, що нема нічого справедливішого від того наказу Спасителя, від того сильного нахилування, щоб ми у всім вірно Його наслідували. Сам розум переконує, що це право є найсвятіше для нас, та що з усією докладністю маємо його виконувати. Інакше горе нам, бо колись той сам Христос відтратить нас від себе тим страшним засудом: “Істинно говорю вам, не знаю вас!” . . .

Крім цієї виразної науки св. Євангелія, якою знову ж заохотою до наслідування Христа є сама назва *християн*. Яка велика, повна слави назва і як справедливо можна віднести до нас слова книги “Пісні пісень”: “Ім’я твоє наче миро розлите”. (Пісн. I., 2.) Ах, чому ж так мало розуміємо Його? Чому здійснюється на нас цей болючий закид Псалтирі: “Чоловік, коли був у честі, не розумів?!” Прочитайте уважно це ім’я, цей документ, що так скажу, нашого високого роду!

“Християнин” походить від Христа, отже, даючи нам своє ім’я, Спаситель порівняв нас з собою, бо разом з цим іменем перелив на нас всю свою гідність, оскільки це було можливе для людської слабої природи. Так, власне земський отець рівночасно з іменем передає те все дітям, що він правно посідає: титул, маєток, заслуги. З цього виходить ясно, що слово “християнин” значить: другий Христос, і що як велич сонця відбивається в краплині роси, так також у нас відбивається вся великість, вся гідність Христова. А чим, милі браття і сестри, є Христос? Христос—це Єдинородний Божий Син, “з життя перед ранньою зорею аз родих тя”— отже з Його іменем одержуємо також право до Божого синівства, зн.—стаємо Божими дітьми.

Про це ясно вчить св. Апостол Павло, кажучи: “Цей самий Дух свідчить нашому духові, що ми діти Божі.” (Рим. VIII. 16). “Бо ви всі сини Божі через віру; що в Ісусі Христі.” (Гал. III. 26). Отже, будучи з ним зрівняним одним спільним іменем, також і ми є співнаслідниками неба. Про це навчає св. Апостол Павло: “А коли діти, то й наслідники, наслідники ж Божі, а співнаслідники Христові”. (Рим. VIII. 17). Христос—це безсмертний цар всесвіту, як описує Його св. Іван: “А має на одежі і на своїм бедрі написано ім’я: Цар над царями і пан над панами” (Об. XIX. 16), отже знову виходить з цього, що рівночасно з Його іменем ми також унасліджуємо цю високу царську гідність. Це є наука св. Апостола Петра: “Ви ж рід вибраний, царське священство.” (I. Петр. II. 9). Вкінці Христос—це прекрасне сонце, що ясніє блиском світлості, отже через спільне ім’я ми є Йому під цим оглядом подібні. Значить: світло і чесноту представляємо на світі так, як про це говорить св. Апостол Павло: “Бо ми всі сини світла і сини дня.” (I. Сол. V. 5).

Ось що означає ім’я християнина! Християнин—то прибраний син Бога, то наслідник Його престолова, то галузка царського роду, то дитя світлості й чесноти! Що за безмірна гідність! Чия думка всилі це обняти? А коли дійсно так, коли спільність імени зрівняла нас з Ісусом Христом і

до таких почестей піднесла, то чи не ясно з цього, що й наше життя повинно бути подібне до Його життя? Що кожний з нас повинен бути неначе вірною відбиткою, неначе живим образом цього Божественного Учителя? О, це ж зовсім зрозуміле, бо коли б ми не хотіли вступати в Його сліди, то яким правом ми мали б це ім'я? Чи не було б це клинами? Чи не було б це облудою, що кличе о пімсту? Чи не було б це огидною неправдою, і чи навіть невіруючі не мали б права сказати нам в живі очі: Говорите неправду, маючи ім'я Христове, бо Він інакше поступав?! Так отже, в цьому імені, глибоко зрозумілім, є найвища заохота для нас іти слідами Спасителя, є найсильніша причина, щоб ніколи не розминатися з Його наукою і прикладом. Бо хто є так високо вивищений, хто є з імени і гідностей другим Христом, той мусить жити як Христос, мусить мати Його чесноти, мусить так поступати, щоб Отець небесний міг і про нього сказати: "Це мій син улюблений, що в нім я уподобав собі." (Мат. III. 17). Інакше кпить собі з Бога, вирікається Христа, зневажає свою гідність і сам проти себе свідчить, що є брехуном супроти неба і землі. . .

Вкінці, милі браття і сестри, поминаючи інші заохоти, які приневолюють нас до наслідування Ісуса Христа, наведу ще одну, що є всилі зворушити і камінне серце. Є це та велика правда, що тільки ті, які наслідують Божественного Спасителя, мають запевнене спасення, і що хто не держиться твердо Його прикладу, той не досягне неба на віки. Це не є пустий пострах, а навпаки—цей закон є такий конечний, що навіть Божа всемогучість не всилі його відмінити. Послухайте уважно пояснення цієї правди.

Що було причиною нашої духовної погибелі? Що було причиною, що ми втратили право до небесного щастя та що стягнули на себе кару відкинення від Бога? Оце сумний упадок наших прародичів, значить: первородний гріх, що замкнув і зіпсував усю людську природу. Власне це знищило нас, бо як тільки ми втратили нашу райську невинність, як тільки ми втратили ту первісну святість, той ясний Божий образ, що сіяв у нас у першій хвилині сотворення, Бог уже не міг нас любити, не міг прийняти нас до неба і допустити до свого товариства. Отже, повторяю, зісуття і втрата подібності до Бога—це головна причина нашого відкинення. Як тільки це сталося, Господь Бог зірвав з людством солодкий вузол і висказав страшний присуд: Геть ідіть від мене, прокляті—ви вже не мої діти, вже не маєте наслідства в небі!

А тепер подумайте: Коли гріх і втрата святости привели нас до погибелі, якже можемо направити це нещастя, зн. як наново стати любими дітьми Бога і відзискати право до неба? Розуміється, що на це є тільки одна рада, один єдиний спосіб: треба встати з цього багна зісуття, треба повернутись до втраченої святости, треба відновити в собі цей прегарний Божий образ, яким сяяла наша душа перед упадком Адама. Іншого способу нема. Як довго це не станеться, Господь Бог не відімкне нам небесних врат, не допустить до себе, бо як світло і темрява ніколи не можуть пого-

дитися, так трисвятий Бог не може лічитися з грішним сотворінням... Отже зрозумійте, милі Браття і Сестри, що власне взір і дорогу до цієї віднови на душі маємо в Ісусі Христі. Він то зійшов на землю, щоб дати нам приклад. Він то засяв світові як живий взір святости. Він то об'явив у собі цей чудовий образ чоловіка, який вийшов з рук Сотворителя—і хто бажає спастися, той на основі Його взору конечно мусить відродитися, мусить рішуче скинути з себе вид старого чоловіка та приодягнутися в нового. Мусить охреститися не тільки водою, але й духом Христовим. Словом: мусить витиснути на собі тавро й образ Христа. Інакше нема поєднання з Богом, нема надії на небо... Цю нуку подає нам дуже ясно св. Письмо. Так св. Іван говорить, що тільки ті доступлять чести синів Божих, які родяться з Бога, зн. мають подобу Христа. Ще ясніше про це вчить нас св. Апостол Павло: “Бо тим, що їх він передбачив, тих і призначив бути подібними до образу Його Сина, щоб він був первородним між многими братами. А тих, що призначив, тих і покликав, а тих, що покликав, тих і оправдав”. (Рим. VIII, 29-30). І в книзі об'явлення безнастанно повторюється та правда, що врата небесні отворяться тільки тим, які на своїх чолах носять печать Агнця, чи пак є неначе вірною відбиткою Христа—і навпаки: ті, що носять печать диявола, зн. гріха, зіпсуття, будуть на вічні віки відкинені від Бога. “І я бачив престоли, і посідали на них... що не поклонялися звірові і не прийняли його тавра на свої чола і жили й царювали з Христом.” (Об. XX. 4). “Коли хто поклониться звірові і прийме його тавро на своє чоло, той питиме з вина гніву Божого.” (Об. XIV. 9-10).

Гляньте ж, милі браття і сестри, як із цього виходить необхідна konieczність наслідувати приклади, що їх у слові та в ділі полишив нам Спаситель. Без цього, як бачите, не можливо спастися, без цього ніхто не увійде на безсмертний пир, без цього не почує заклику: “Прийдіть, благословенні!” Що за велика заохота! Ах, вистарчить це одно фоздумати, щоб загремтіло наше серце, щоб усякі викрути завмерли нам на устах!

2. Милі браття і сестри. Бачите, що все налягає на нас, все накликає до наслідування Христа: і Його власний наказ, і наша почесна назва християн, і вкінці наше найвище добро, себто здобуття права до небесного вінця.

Маючи, отже, перед очима ці правди, обчислімся тепер якнай докладніше з совістю, як ми стоїмо під цим оглядом? Чи виконуємо цей великий обов'язок, чи дійсно йдемо за прикладом Спасителя, чи можемо сказати так, як сказав св. Апостол Павло: живу вже не я, але живе в мені Христос.” Цей рахунок є незвичайно важний, тому його треба докладно зробити, так, наче б ми вже стояли перед Божим престолом.

Коли споглянемо на життя Христове, на це сонце без тіні, і коли порівняємо наше життя з його взором, о, що за великий тягар смутку пригнітить наше серце! Чи є подібність поміж нами і нашим Учителем? Чи не здійснюються в усій повноті слова: “Цей нарід устами мене почитає, але

серце його далеке від мене!? Правда, всі ми маємо ім'я християн, всі ми більше або менше ревні в релігійних обов'язках,—але в практичному житті, в наших щоденних справах яка ж велика пропасть відділює нас від прикладу Христа! О, мій Боже, хто всилі це висказати!? Погляньте власними очима, діткніться власними руками, а не будете сумніватися в тій жалюгідній правді.

І так для прикладу возьмім кілька важніших точок з науки Спасителя і порівняймо їх з нашою поведінкою.

Що ж передовсім поручав нам Спаситель, що вщиплював у наші серця? Оце ту велику науку, щоб на цій землі, на цім хвиливі вигнанні, не оснóвувати нашого щастя, щоб не любити світу і його проминаючих дїбр, але навпаки—шукати вічних дїбр, себто працювати головно для неба, для спасення: “Шукайте перш царства Божого!” То ж, бажаючи цю правду глибоко записати в нашій душі, строго картає непотрібну любов світу і так говорить до тих, які з утратою неба люблять земську суєту: “Горе вам, багатим, бо ви дістали вашу потїху—горе вам, що тепер смїєтеся, бо фидатимете і плакатимете!” (Лук. VI., 24-26). Але на словах не кінець, бо Він потвердив незвичайно зрозумїлим прикладом цю науку про погорду світу і його проминаючих мрїй. О, досить приглянутись вифлєсмьским яслам, на цей жалюгідний образ нужди і досить поглянути на все життя нашого Спасителя: убоге, умертвлене, покїрне, а легко зрозумїємо якого це відмежування від землі вимагає Він від своїх учнів. А тимчасом щиро визнаймо, чи ця висока наука не є нині голосом вопїючого в пустині? Чи багато з нас пам'ятає про неї і рахується з нею? Нажаль, треба закликати з премудрим Соломоном: “Де є такий, а будемо його величати!” Саме любов світу, суєтності, — то вогонь, що нас палить, то цей золотий телець, якому поклоняємось, як жида на пустині, кличучи в шаленім захваті: “Ось це твої боги, Ізраїлю!” Звідси походить цей смертельний холод у відношенні до нашого спасення! Звідси забуття цієї правди, що ми тільки гїстьми на землі. Звідси ця страшна пошесть: лакїмства, самолюбства, пожадання, що—як каже св. Апостол Павло—віддало нас у тенета диявола... Чи таке життя є наслідуванням Христа? Ні, ні, то жалюгідне відступство, яке кривавить його серце, яке викликає на його уста скаргу: “Ваші дороги—не мої дороги, говорить Господь.” (Іс. 55., 8).

А окрім цього, чого ще вчив нас Божий Син і словом і ділом? Оце чесноти любови у всіх її проявах. Ах, хто ж не знає цих гарячих упїмнень, що ними захочував нас до цієї чесноти? “Дїточки, любіть одні одних!” Чи зрозумїємо цю любов як дійсне братерство? Він доручає нам це братерство устами св. Апостола Павла: “Нема жида ані грека, нема невільника ані вільного, але ви всі є одно в Христї Ісусї.” Або коли будемо розглядати любов з точки милосердя та співчуття для убогих: Він нікому не відмовив своєї ласки, кожному спішив з поміччю, сумних потїшав, хворих оздоровляв, словом: кожний крок свого життя зазначив милосердям—“котрий перейшов діючи добро.” (Дїї. X., 38). Чи зрештою зрозумїємо лю-

бов як солодкість у пожитті і прощення провин? Бо ж і під цим оглядом полишив нам Спаситель прегарний приклад! Вистачить згадати тут на ту молитву, яку відмовляв конаючими устами до небесним Отця: “Отче, відпусти їм, бо не знають, що роблять!” Ось приклад любови, яким присвічує нам Спаситель! А чи є нині у світі така любов? Чи цей небесний вогонь жевріє в наших серцях? “Де є такий, а будемо його величати!” Наше братолюбів—то тільки пусте слово; наші руки мало вспомагають ближніх; наше життя—це пасмо ненависти та сварок і тільки одна любов панує в наших серцях, а саме—самолюбство! Чи це є, скажіть самі, хоч мала подібність поміж нами і нашим Учителем? На жаль, і тут ми далеко віддалились від Нього і, здається, неначе чуємо, як Він з висот небес кличе до нас зажурено: “Ваші дороги—не мої дороги”!...

А який ще приклад залишив нам Спаситель? Приклад подивугідних чеснот, які чудесним блиском ясніють у Його житті. Подивімся на приклад покори. Що за чудовий, незрозумілий, гідний приклад! Прегарно це описав св. Апостол Павло, кажучи: “винищив сам себе приймаючи вид слуги!” Подивімся на приклад тихости. Що за небесна розкіш у кожному Його ділі! Супроти учнів лагідний, для людей привітний, для грішних милосердний, для дітей повний доброти... Мало того: навіть у часі терпінь, як це предсказували пророки, подібний до ягнятка, що не отвирає своїх уст на скаргу... Подивімся на приклад інших чеснот: ревности, послуху, умертвлення, щирости—яка ж тут велика совершенність під кожним оглядом! Яка моральна краса!... Ах, справедливо говорить пророк: Ти гарний вродою над синів людських, розлилася принада на устах твоїх.” (Пс. 44, ст. 3). Отже скажіть мені, чи і в цих глибоких чеснотах наслідуюмо Спасителя? Чи ми є так само умертвленими, і тихими, і покірними, і послушними, і правдомовними, і щирими? “Де є такий, а будемо його величати!” Наше серце горде, наше життя змислове, наша воля зворохоблена і брутальна, а зблуда, неправда, нещирість—то наша щоденна пожива. Як, отже, ми віддалилися тут далеко від прикладу Христа! “Ваші дороги—не мої дороги, говорять Господь.”

Вкінці можемо те саме сказати і про інші науки нашого небесного Учителя. Нині вони всі забуті, всіми ними нині погорджують, і єдиний закон, що його придержуємось, це закон нечистих пожадань і тіла. “Слухайте ж слова Господнього, доме Якова: двоєке ледарство вчинив нарід мій: мене, криницю води живої, покинули, а повирубували собі діряві колодязі, що не держать води.” (Єр. II. 41, 13).

Таке оце наше життя! Таке наслідування Христа! На жаль, це вплини з Його прикладів і науки.

3. Що ж, отже, треба робити з уваги на цю сумну правду? Відповідь на це легка і кожний вичитає її у своїй власній совісті.

В першій мірі треба такий стан оплакувати і застидати себе. Ах, милі браття і сестри, що за неслава для віри, для нашого імені, що ми розмінулися так з прикладом Спасителя, що ми стали в суперечності з Його

наукою і життям! “Як потемніло те золото, змінилось золото найліпше!” (Плач Єр. IV. 1). Один святий говорить, що кожний християнин повинен бути такий чистий і повний чеснот, щоб можна було його живцем перенести до неба і поставити в товаристві ангелів;—а ми, признаймося щиро, чи ми всі гідні того, щоб стати без стыду посеред чесних поган? “Як потемніло те золото, змінилось золото найліпше!”

Крім цього смутку, який же страх і тривога повинні перейняти нас на згадку цього збочення з Христової дороги! Бо чи можемо себе обдурювати, що таке віроломство минеться нам безкарно? Чи справедливий Суддя не зажадає від нас рахунку?! Чи не поставить нам колись перед очима ті приклади Спасителя, як живий доказ нашої невірности і зради? Напевно прийде ця година, і тоді доля поган, що ніколи не знали Ісуса Христа, буде значно відрадніша ві днашої. . . Слухайте зі страхом оцеї погрози: “І кажу вам, що многі від сходу і заходу придуть і засядуть у царстві небеснім, а сини царства будуть викинені у тьму кромішню; там буде плач і скрегіт зубів.” (Мат. VIII. 11-12).

Але чи на цих почуваннях стыду і тривоги має бути вже кінець? Чи маємо бути подібними як говорить св. Яків, до чоловіка, що дивиться в дзеркало і як тільки відвернеться, вже забув, як виглядає? Ах, ні, нехай Бог боронить нас від такої погубної сліпоти! Навпаки—оплакуючи свій дійсний стан, оплакуючи це відступство від наслідування прикладів Спасителя, постановім поправу і так, як блудний син, вернімся в Його обняття, зн. вернімся на дорогу Його св. науки. “Се отже говорю і свідчу в Господі, щоб ви вже більше не ходили, як і погани ходять, маючи запоморочений розум. . . Та ви не так пізнали Христа, щоб ви відложили давнього чоловіка, який винищується в наслідок блудних похотей, а відновіть духом вашого ума!” (Еф. IV. 17-23). Прегарне упімення! Возьмім собі його до серця, відновімся духово, покиньмо криві дороги і нехай відтепер наші мислі і слова, наші діла і старання, словом: усе наше життя укладається і мірється відповідно до міри Христової. Багаті і вбогі, вчені невчені, щасливі і терп'ячі—всі дивімся уважно на небесний приклад, всі полюбім Його, всі і в кожній хвилині рішуче наслідуймо Його. Ах, якими словами заохотити мені вас до нього! . . . Один поганський тиран (Нерон) мав таке бажання, щоб увесь людський рід мав тільки одну голову, бо тоді він одним обухом сокири міг би знищити всіх людей. Якщо це порівняння не буде відповідне, я бажав би, милі браття і сестри, щоб усі ви разом мали одно серце й руку і в цей спосіб було б легше вас потягнути на дорогу Христа. Тому не опирайтесь, бо це царська дорога, бо це дорога, що провадить до щастя і тут і поза гробом. Держімся її вірно, а щасливо перейдемо наше земське вигнання, і, коли настане час розлуки нашої душі з тілом, будемо могти з найбільшим спокоєм повторити слова праведного Симеона: “Нині відпускаєш слугу свого, Господи, по слову Твому в мирі, бо очі мої бачили спасення Твоє.” Амінь.

БЛАГОВІЩЕННЯ ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ МАРІЇ

25. березня ст. ст. (7. IV. н. ст.)

Ева і Марія

“Благословенна ти між жінками”
(Лука: 1, 42).

Вступ. Є деякі діла Божі, що їх не зглибить людський розум і словами їх описати годі; їх можемо тільки величаючи подивляти такими словами пророка Ісаї: “Господи! Ти Бог мій; буду Тебе прославляти, буду хвалити ім’я Твоє, бо Ти вчинив дивні речі.” (Іс. XXV, 1). Такі то дивні речі, що їх не можна зглибити людським розумом, пригадує нашому серцю Благовіщення Пречистої Діви Марії, якого пам’ятку ми нині торжественно святкуємо.

Нині святкуємо пам’ятку тої радісної хвилини, коли Господь Бог вибрав Марію за матір для свого Єдинородного Сина, за особливий знаряд для рятування всього світу. Отже над чим нам в особливий спосіб задержати думку, як не над тими добродійствами, яких джерелом стала для нас Пресвята Діва? Власне про це буду нині проповідувати, але що порівнянням найліпше все пояснити, то й я піду цею дорогою і постать Марії поставлю побіч Еви. Її діло побіч діла першої жінки—а тоді в повнім блиску побачимо, чим є в історії світу Марія і що Вона для нас зробила.

Представмо собі в уяві праведного Йова, як сидить на сміттю, позбавлений достатків, покритий ранами, як плаче за убитими дітьми. Отож терпіння того мужа є заледви блідою тінню тої страшної нужди, в яку Еви гріх втрутив увесь людський рід. В одній хвилині все пропало, рай змінився в кладовище і з того величнього щастя, яке при сотворенні щедра Божя рука дала першим людям, залишилися тільки руїни. . .

1. Першим нещастям, яке стягнула на нас Ева, було розірвання того вузла, що лучив нас з Господом Богом перед упадком Адама й Еви. О, який цінний був той зв’язок. Чоловік, сотворений на Божу подобу, був правдиво Божою дитиною, Його вірним образом, отже мав у всій повноті ті всі права, всі ті привілеї, які прислужують дитині. Це був зв’язок приязни, яку представляє св. Письмо наче тісне співжиття з Богом, наче сердечну злуку, наче люде зближення, коли та безконечна віддаль, яка відділяє сотворіння від Сотворителя, начебто переставала існувати. Вкінці це був зв’язок любови, про яку сам Господь Бог говорить: “віковічною любов’ю полюбив я тебе” (Єр. XXXI, 3). Що за безмірне щастя лучитись таким вузлом з безконечним Єством, хвалитись Його приязню, бути так близько Його серця! . . . Одначе це щастя було коротке. Як тільки згрішила Ева, як тільки зворохобилася проти Бога, те святе вогниво, що лучило

нас із Сотворителем, розсипалося на дрібні кусники, розсипалося з таким жалісним стогоном, що відгук того стогону відізвався в усьому сотворінні. Зникла Божа любов і приязнь, зникли синівські права. Бог відняв свою благодать, відвернув своє серце і повстала безмежна, непрохідна пропасть поміж Богом та чоловіком. Тоді Бог відкинув чоловіка, що втратив приязнь Божого серця і став сиротою-скитальцем, що вже ніде не мав пристановища та був наче відірваним листком з дерева, що гине потоптаний у болоті... Що за страшний, опущений стан! “Із голов у нас вінки поспали, горе нам, що ми провинили!” (Плач Єр., 5, 16).

І хто допоміг нам двигнутися з тої недолі? Кому завдячуємо, що повернулася нам приязнь і синівство Боже? Отже, власне Марії, Її Божому Материнству, якого пам'ять нині святкуємо. Бо, приймаючи Слово в своє чисте нутро, стаючи матір'ю нашого Спасителя, вона ставить основу до діла поєднання Бога з людьми—а Її дівиче лоно є наче місцем того чудесного поєднання, де Божество стикається з людським родом і подає йому приязню руку. Розуміється, що сповнення того поєднання стало докона-не на хресті, де його Христос підписав своєю кров'ю. Одначе перший, що так скажу, зав'язок того поєднання, перші, сказати б, нитки упряла нам Пресвята Діва. Як, отже, з цього огляду маємо багато завдячувати Пречистій Діві Марії! Ах, вона наче та голубка Ноя, що принесла винну галузку, символ замирення з небом. Вона наче та золота скиня завіту, де переховувано умову, заключену поміж Богом та ізраїльським народом, бо в Її лоні був зложений завдаток нашого поєднання з Сотворителем і тому й називає Її християнський світ Ковчегом замирення.

2. Дальшим наслідком упадку Еви була тяжка моральна неміч, що діткнула всіх людей. Вона об'явилася в подвійний спосіб: притемненням розуму і повним зіпсуттям волі.

Чоловік вийшов з рук Сотворителя в досконалім стані: його розум ясно пізнавав Бога і все, що має зв'язок з нашою вічною задачею, а воля люби-валася в добрім і не чула тієї схильности до злого, яка нині відзивається в нашому серці. Це був стан невисказано щасливий, то було правдиво ангельське життя, життя правди і добра, світла й любови, і тому псалтир, оспівуючи цю духову красу чоловіка, висказується: “мало що меншим від ангелів сотворив Ти його”...

А тимчасом Ева грішить і її гріх неначе отруя нищить цілу людську природу, а саме: притемнює розум, псує людську волю, отже ж кидає людство в подвійну пропасть зіпсуття і темряви. Це потверджує історія, яка в довгім ланцюзі століть виказує нам, як увесь світ віддавався ідолопоклонству, як був погружений у всяких проступках. Це потверджує і щоденний досвід, бо учить власними прикладами, з яким притемненим розумом, з яким пожаданням злого приходимо на цей світ. Описуючи цей сумний стан людства, мусимо на правду повторити оці пресумні слова св. Ап. Павла: “Нещасний я чоловік, хто вирятую мене з цього зіпсуття?!”

Отже ж і в цьому другому нещасті, в тій моральній слабості, яку спри-

чинив гріх Еви, принесла нам поміч Марія. Через Божественне материнство, що його обвістив Йї Ангел Гавриїл, стала вона джерелом життя, стала тою землею, на якій вирости наші ліки, стала тим деревом, якого овоч, як каже св. Іван, дає здоров'я народам; словом—стала лікаркою світу та оздоровленням хворих.

3. Ще дальшим наслідком упадку Еви була втрата неба. Це був неминучий наслідок гріха, бо небо є пристанню святости, до якої не увійде ніяка нечистота; коли ж гріх Еви занечистив нашу невинність, мусіли замкнутися перед чоловіком брами неба, бо вже він не мав на собі весільної одежі.

Чи знаєте, що це значить втрата неба?!

Втратити небо значить втратити безмежне щастя, про яке читаємо в св. Апостоли: ані око не виділо, ані вухо не чуло, ані на серце чоловікові не прийшло, що приготував Бог тим, які Його люблять.

Втратити небо—зн. навіки розлучитися з тою нашою вітчиною, де, як каже св. Іван: “і обітре Бог всяку сльозу з їх очей і смерти більш не буде, ані смутку, ані крику, ані болю більш не буде, бо перше минулося!” (Об. XXI, 4).

Втратити небо—зн. втратити всі ті скарби, всі чисті радощі, якими після слів св. Письма наповнений Божий дім: “Будуть опоєні багатством Твого дому і з потока радощів Твоїх напоїш їх: бо у Тебе джерело життя, в Твоїй світлості побачимо світло” (Пс. 35, 9-10). Подумайте тільки, в якій глибокій нужді, в якій страшній наготі опинився тоді чоловік! О, бідна праматір Ева! Напевно не передбачила того, що її гріх принесе такі наслідки, що вирве нам небесне щастя, і наче жебраків полишить нас, безпомічних. Але приходять Пресвята Діва і невдачу вповні направляє. Ставши матір'ю Христовою, подала нам ключ, котрий усьому світові отворив небесні брами. Вона принесла нам скарб, дорожчий від золота, а саме кров Спасителя, яка відзискала нам втрачене небо. Вона, що так скажу—поставила ту драбину Якова, по якій вступаємо до небесної вітчизни... Отже її материнство було границею нашої нужди і сумного вигнання, було першим ключем до відімкнення небесної брами, по словах псалтирі: “Піднесіть князі, ворота ваші і піднесіться, ворота вічні, і увійде цар слави!” (Пс. 23, ст. 7). Йї завдячує людський рід відзискання вічного щастя і поворот до раю, бо в тому чудесному ділі Вона була знаряддям і тільки чисту правду висказуємо, називаючи її небесними воротами.

4. Вкінці найтяжчим наслідком упадку Еви було те, що її гріх віддав нас всіх у неволю диявола. Це був останній удар, наче гробовий камінь над тим цілим ділом знищення.

І отсе знову Марія задля Божого материнства рятує нас з тої страшної некельної неволі. Стаючи матір'ю Спасителя світу, вона, як та Анна Старого Завіту, родить нам нового Самсона, котрий переміг пекельні сили. Від дня її материнства все перемінюється; князь облуди і смерти дістає смертельний удар, його влада упадає, його престіл замінюється в руїну, наші кайдани розриваються і свобода Божих синів проголошується дітям

Адама... Яке ж то велике добродійство завдячуємо Марії і під цим останнім оглядом! Ах, то та жінка, предсказана в раю, що стерла голову вужа — то та хоробра Юдита, що рукою свого Сина поконала тирана — то та гарна Естир, що рятує свій нарід від вічної загибелі. І справедливо св. Церква, а з нею і християнський світ величає і величатиме Її віками, називаючи Її: “Всіх скорбящих радість.”

Закінчення. Отсе, браття і сестри, коротке порівняння обох невіст, довкола яких обертається вся історія людства, а саме Еви з Марією. Яка велика суперечність поміж ними, які різноманітні їхні діла! Марія і Ева — то неначе день і ніч, неначе життя і смерть, неначе радість і журба... Ева розлучує нас з Богом — Марія направляє цю розлуку. Ева затроює нашу природу — Марія дає нам на це лік. Ева позбавляє нас неба і його вічних дібр — Марія відзискує нам цю втрату. Ева віддає людство в строге ярмо диявола — Марія перемагає його і рукою свого Сина витягає нас з пекла, словом: Ева погублює нас, а Марія рятує нас і стає в повному значінні слова радістю всіх скорбящих. О, як урочисто повинні ми нині закликати до Неї: “Благословенна ти між женами!” О, як повинні ми Її любити і почитати! Колись наші прадіди вславились побожністю до Пресвятої Діви, колись наш славний князь Ярослав Мудрий (в 1037 р.) віддав у дні св. Благовіщення весь свій нарід під особливу опіку Пресвятої Діви Марії. А чи нині ми, діти тих славних наших прадідів, ідемо їхніми слідами? Отже з усієї душі почитаймо і любім Марію!

Особливо ви, християнські діви, любіть і почитайте Марію, бо власне ви є Її вибраними дітьми, ви квітами Її вінця, ви дружиною Її престола, Вона є передовсім Вашою матір'ю і царицею.

Ви, християнські молодці, любіть і почитайте Марію, ви, що шукаєте дофіг до щастя, бо тільки Її рука попровадить вас безпечно, охоронить від гріха і як рання зоря присвічуватиме вам у дорозі вашого життя.

Ви, грішники, любіть і почитайте Марію; може ви мали нещастя втратити віру і чесноту, тож зверніть свої очі до Матері милосердя, а Вона піднесе вас, Вона введнає вам ласку щирого навернення і випросить прощення в Бога, бо Вона є прибіжищем грішних.

Словом, ідім всі до Марії з довір'ям, почитаймо Її, взиваймо Її опіки, а Божя ласка зійде на нас через Її руки, бо Вона є поміч'ю вірних, бо Вона є матір'ю благодати.

РІЗДВО СВ. ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ

24. червня ст. ст. (7. VII. н. ст.)

Про християнське мужество.

“На що ви вийшли в пустиню дивитися? На очерет, що колихається від вітру? Чи чоловіка зодягненого в м'яку одяжу?” (Мат. XI. 7-8).

Вступ. Предсказання пророків про прихід Месії мало в собі поміж іншими і цю ознаку: що наперед явиться муж, який цьому небесному гостеві приготує дорогу в світі, т. зн. приготує людей на його гідне прийняття. “Ось я посилаю ангела мого перед твоїм лицем, який приготує твою дорогу перед тобою.” (Мр. 1. 2). Так дійсно сталося. Цим ангельським мужем, цим предтечою Христовою, був св. Іван Хреститель. Це правдивий в'єротар Нового Завіту, що отворив Спасителеві брами світа і з цими торжественними словами впровадив його на землю: “Це Ягня Боже, що бере гріх світу.” (Ів. 1. 29). Для того то сьогодні святкує наша св. Церква нам'ять його народження, а радіючи народженням цього великого мужа і пророка, наче говорить до нас: “Дивіться, ось власне цей, що приготував дорогу Спасителеві, черпайте спасенні науки з життя цього Божого мужа.”

Св. Євангеліє оповідає нам про великі чесноти св. Івана Хрестителя. І я хочу сьогодні звернути вашу увагу в особливий спосіб на одну його чесноту, яка є дуже гідна великої уваги і наслідування. Ув'язнений Іродом висилає св. Іван Хреститель до Ісуса Христа своїх учеників, щоб побачили чудесні діла Ісуса, вчули його божественну науку, і в цей спосіб повірили, що Він є Месією—Спасителем світа. Коли ученики св. Івана відійшли, Ісус Христос звертається до народу і так говорить про Предтечу: “На що ви вийшли в пустиню дивитися? на очерет, що колихається від вітру? Чи чоловіка, зодягненого в м'яку одяжу?” Треба ці слова Ісуса Христа розуміти ось так: Що ви думаете про святого Івана? Чи є це людина змінна, що гнеться наче очерет, що нині служить Богові, а завтра дияволу, чи є це людина, жадна радощів і приємностей тіла? Чи є це людина боязлива, яка готова відступити від правди і чесноти, щоби тільки не наразити себе на гнів або кпини злих людей? Ні, він постійний в добрім; він уміє мужнім серцем побідити всякі спокуси; він задля правди і чесноти нічого не боїться, навіть Іродового меча. Так ось сам Спаситель висловився про духове мужество св. Івана Хрестителя, а тим самим дає нам науку, що ця чеснота християнського мужества є взнеслою і кожному потрібною чеснотою.

1. Що це є духове мужество і звідки впливає його потреба? Мужество

духове є то сила духа, є це постійність і непорушність волі, якою побіждаємо всякі перешкоди, що стоять на дорозі нашого спасення. Отже, хто поконує ці перешкоди, хто стоїть при Божому законі сильно і постійно, хто є готовим радше все посвятити, як зійти з дороги чесноти—цей є правдиво мужнім, цей є тим “наси́льником”, що силою здобуває небо.

Така сила душі, таке моральне мужество є нам всім потрібні,—а потрібні для того, що наше життя на землі, це безнастанна боротьба з різними спокусами, які безнастанно намагаються зіпхнути нас з дороги до неба. Представте собі чоловіка, що пливе проти бистрої води на малім човні. Як це мусить він працювати, як висилюватися з усіх сил, щоби перемогти противні хвилі. Коли б тільки на одну хвилинку дав відпочинок своїм рукам, зараз вхопила б його противна струя, і наразила на погибіль. Отже, в такому чоловікові мається докладний образ християнського життя. Ми всі пливемо до далеких берегів вічності, всі ми прямуємо з цього вигнання до небесної вітчизни, а тим часом безчисленні спокуси ударяють на нас наче противна хвиля, переслідують нас, ставлять нам різноманітні перешкоди, одним словом, утруднюють нам цю подорож до берегів вічності. І це саме діється з кожним: Сивий старець і юний молодець, учений, неучений, побожний і грішний, всі без виїмку дізнають цих спокус. І немає майже хвилини, в якій би не переслідували нас і їх зрадницькі підступи. Справедливо висказався праведний Йов: “Людське життя є боротьбою на землі!” О, так, щоденною боротьбою, боротьбою тяжкою і довгою, бо так довгою, як життя.

Отже, з цього виходить, що кожний християнин, котрий бажає дійти до небесної вітчизни, мусить бути, що так скажу, безнастанною зброєю, мусить витревало боротися з спокусами, мусить їх безнастанно поконувати—словом, мусить бути хоробрим і второпним вояком. Іншого способу нема, щоби узискати небо, і хто думає, що увійде туди без труду, без безнастанної боротьби, цей обдурює себе даремною надією! І велику цю правду потверджує св. Письмо, яке, може, про ніщо так часто і так ясно не говорить, як про потребу цієї боротьби, а тим самим про потребу духовного мужества в життю християнина. Слухайте цих слів Божих, з яких наведу вам тут кілька: “Царство небесне береться силою і напасники поривають його” (Мат. XI. 12). “Входіть вузькими ворітьми, бо широкі ті ворота і розлога та дорога, що веде на загибіль та багато входить нею. Вузькі бо ворота й тісна дорога, що веде в життя і мало її находять!” (Мат. VII. 13-14). Але бажаючи нам ще докладніше доказати потребу цього мужества, бажаючи навчити нас, що ми повинні радше найтяжчі жертви понести, як піддатися покусам, висказує слідуючі слова: “А як твоє праве око тебе соблазняє, вирви його та й кинь від себе; бо краще тобі, щоб згинув один із твоїх членів, ніж, щоб усе твоє тіло було вкинуте до пекла. Як твоя права рука тебе соблазняє, то відігни її та й кинь від себе, бо краще тобі, щоб пропав один із твоїх членів, ніж, щоб усе твоє тіло було вкинуте до пекла.” Мат. V. 29-30). Чи може бути ясніша наука? Це саме і в ін-

ших місцях поручає нам святе Письмо: “Сторожіть, стійте в вірі, бодріться і утверджуйтеся!” (I. Кор. XVI. 13). “Навіть і силач не дістає вінця, коли не по приписах бореться.” (II. Тим. 11. 5). “Хто побідить, одягнеться в білу одіж і не вимажу його імени з книги життя, і визнаю його ім'я перед моїм Вітцем і перед його ангелами.” (Об. III. 5).

Так, отже ж, все нам говорить, все переконує нас про потребу духовного мужества в тім життю. Тільки мужеством, як каже Спаситель, можемо здобути небо! тільки ним можемо вписатися до книги життя і слави... Людина, що безнастанно мусить боротися з ворогами своєї душі а не узброїлася б мужеством, булаб подібна до нерозумного вояка, що йшовби без зброї до бою.

2. Але які саме є ці неприятели духові, з якими мусимо безнастанно воювати? Пригляньмося їм ближче, бо хто не знає з ким воює, хто не знає сил і зброї свого противника, той не може корисно боротися.

Уважайте, а я скажу вам, про трьох неприятелів нашої душі.

—Першим і найближчим, що мешкає під одним дахом з нами, є наша *власна зіпсута природа*. Сумне це, але дійсна правда. Бо звідки, як не з цього джерела походять тисячі погубних покус, котрі провадять людей до гріха, а через гріх на погібіль? Як з зіпсутих тіл, розходитьса кругом неприємна вонь, так з серця нашого повстають різні злі думки, пожадання, жажди й погані нахили, словом всякі покуси, які притягають нас до злого і спричиняють духову смерть. Це потверджує сам Спаситель, кажучи: “Бо з серця виходять лихі замисли, душегубства, передлюби, любодійства, крадежі, кривоприсяги й богохульства!” (Мат. XV. 19). Дятого у власній зіпсутій природі маємо страшного ворога: тим то зла покуса вже у виді думки чи чуття чи жажди, хоч зразу може видаватися малою чи незначною, але якщо чоловік не відкине зараз її від себе, якщо не уб'є її в самім зародку, якщо забавляється нею,—тоді, так як з малої іскри повстає великий пожар, так з цієї покуси, хочби тільки вона була в думці, зродяться найстрашніші проступки. Хочете на це прикладів? На жаль, маємо їх дуже багато! Звідки приміром взявся перший злочин на світі, т. зн. злочин братоубійства Каїна? Звідси, що в серцю Каїна загнуздилася заздрість. Вона його гризла і смутила, що Бог ласкавим оком споглядав на жертву Авеля; отже ж з заздрости загнузався і зненавидів Каїн свого брата, а що цього чуття зараз на здусив у собі, але задержав його в своєму серці, отже ж помало прийшов до цього, що стався братоубійником! Подумайте, до цього страшного злочину довело його одно-одинокє лихе чуття! А царя Давида, того святого мужа, що допровадило до гріха чужоложства? Отце на око річ мала: він не стеріг своїх очей і задля цієї грішної цікавості, позволив їм бавитися непристойним видом. Якби був відвернув очі від цього предмету, був би заховався чистим і невинним; але, що цього не зробив, що не зумів мужньо поконати погубної цікавості, тому так опанували ним злі пожадання, що забув Бога, забув совість, свою царську честь і допустився злочину, який ще обтяжив убійством мужа жінки, з якою чужоложив.